

Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν

Σελίδες πρὶν Φωκίδα

Χαλκοῦν Φωκέων 357 - 346 π.Χ.

Ἀμφισσα
2006

ΤΙΤΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	: ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ Έκδίδεται κάθε τρίμηνο Τεύχος 117, Ιανουάριος - Μάρτιος 2006
ΙΔΡΥΤΗΣ	: Έταιρεία Φωκικών Μελετών
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ	: Χ. Μαχαιρά 36, Άμφισσα, Τ.Κ. 331 00
ΕΚΔΟΤΗΣ	: Τηλέφωνο: 22650 29.678
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ	: Νικόλαος Δ. Καστανάς
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ	: Όδος Ι. Γιδογιάννου 9 - Άμφισσα Τ.Κ. 331 00, Τηλ. 22650 28.991 - 22650 79.174
ΥΠΕΥΘ. ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ	: Εύθυμιος Κ. Σανιδάς Ιωαννίνων 6, Μοσχάτο Τ.Κ. 18543, Τηλ. 210 9414.233
ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ	: Γεώργιος Κουτσοκλένης, Πρόεδρος Ε.Φ.Μ. Δημήτριος Ίντερνος, Άντιπρόεδρος » Δημήτριος Σανιδάς, Γραμματέας » Γεώργιος Καραϊνδρος, Ταμίας » Εύδοξία Παπαγεωργίου, Έφορος » Παναγιώτης Κακανάς, Μέλος Δ.Σ. » Χαραλάμης Παναγιωτόπουλος, » »

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΕΣ: α'. Ιστορικές μνήμες.....	1/5517
β'. Αποχαιρετισμός στον Έταϊρο	2/5518
ΔΡΟΛΑΠΑ ΕΥΘΥΜ.: Σαλωνίτικη έλγιά	4/5520
ΚΟΥΤΣΟΚΛΕΝΗ Γ.: 'Η προσφορά του 'Ιεροῦ Κλήρου τῆς Φωκίδας στὴν Έθνεγερεσία τοῦ 1821	2/5521
ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟΥ ΔΗΜ.: 'Η παιδεία στή Ρούμελη πρὶν καὶ κατὰ τὴν Έπανάσταση τοῦ Εἰκοσιένα	23/5539
ΣΑΝΙΔΑ ΔΗΜ.: Τό γούρι τῆς 'Αλεξανδρίνας.....	31/5547
ΝΤΟΜΑΛΗ Ν.: 'Η πέτρα	35/5551
ΖΩΡΙΑΝΟΥ ΓΙΑΝΝΟΥ: 'Η Παρασκευούλα τῆς θειά Χρυσούλας	36/5552
ΔΡΟΛΑΠΑ Τ. ΕΥΘΥΜ.: Μιά μικρή ἀναφορά στό χωριό 'Αϊ-Γιώργης	43/5559
ΚΟΥΤΣΟΚΛΕΝΗ Γ.: 'Η Λαογραφία καὶ τό Δημοτικό Τραγούδι στή Φωκίδα	46/5562
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ:	
α) ΤΟΥ ΑΛΕΚΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ: Εὐθυμ. Χριστοπούλου «ΑΜΦΙΚΤΥΟΝΕΣ»	57/5573
β) ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ Δ.:	
Τάσου Φιλιπποπούλου «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΦΩΚΙΔΑΣ»	58/5574
ΝΕΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ	61/5577

ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΕΣ

α'. Ἱστορικές μνῆμες

5.1.1837. Τό Δημοτικό Συμβούλιο τῆς Ἀθήνας μέ Δήμαρχο τόν Ἰ. Μακρυγιάννη παίρνει ἀπόφαση νά ζητήσει ἀπ' τόν Ὅθωνα Σύ-
νταγμα διακυβερνήσεως τῆς Χώρας.

5.1.1930. Ἡ ἐπιτυχία πού σημείωσαν στούς Δελφούς οἱ Δελφι-
κές ἐορτές πού ὀργάνωσε ὁ Σικελιανός ἦταν μεγάλη.

6.1.1923. Σκληρά μαρτύρια ὑφίστανται οἱ Ἑλληνες τῆς Μ.
Ἀσίας. Ἀτιμώσεις καί τουφεκισμοί παντοῦ.

6.1.1949. Στέφεται στὸν Μυστρά ὡς Αὐτοκράτορας ὁ Κων/νος
Παλαιολόγος.

12.1.1827. Οἱ Τοῦρκοι βομβαρδίζουν τὴν Ἀκρόπολη. Ἡ στέγη
τοῦ Ἑρεχθείου σωριάζεται καί σκοτώνονται ἔντεχα ἄτομα πού κα-
τοικοῦσαν μέσα καί ἀνάμεσά τους ἡ Γκούρενα.

19.1.1828. Ὁ Ἀλέξ. Ὑψηλάντης, ἄρρωστος ἀπ' τίς κακουχίες
πού πέρασε στὶς αὐστριακές φυλακές, πέθανε στὴ Βιέννη.

24.1.1913. Πρώτη χρησιμοποίησις ἀεροπλάνων διὰ πολεμική
ἀποστολή τό ὑδροπλάνο «Ναυτίλος» ἔφθασε μέχρι τὴν Καλλιόπολη.

26.1.1821. Γίνεται ἡ σύναξη τῆς Βοστίτσας (Αἰγίου), ὅπου οἱ
προύχοντες καί Μητροπολίτες τοῦ Μωριά δέν ἀποδέχονται τὴν
πρόταση - Ἐντολή τοῦ Γεν. Ἀρχηγοῦ τῆς Φ.Ε. Ἀλ. Ὑψηλάντη πού
μετέφερε ἐκεῖ ὁ Παπαφλέσσας γιὰ τὴν ἔναρξη τῆς Ἐπαναστάσεως.
Τότε ἀποφάσισαν τὴν ἀναβολή της. Ἐντελῶς ἀντίθετη ἦταν ἡ ἀπό-
φασις πού πάρθηκε, τὴν ἴδια περίοδο, στὴν Ἀγία Μαύρα (Λευκά-
δα), ἡ ὁποία ἤθελε «...νά ἐγερθεῖ ἡ Ἑλλάς τὴν αὐτὴν στιγμὴν
(25.3.1821) ὡς εἰς ὀπλίτης μόνος...».

3.2.1830. Ὑπογράφεται ἀπ' τίς Μ. Δυνάμεις Ἀγγλίας, Γαλλίας
καί Ρωσίας, πρωτόκολλο μέ τό ὁποῖο ἡ Ἑλλάδα ἀνακηρύσσεται
ἐλεύθερο Κράτος.

21.2.1913. Μάχη Μπιζανίου - Ἰωαννίνων καί ἡ ἀπελευθέρωσις
τῶν Ἰωαννίνων .

23.2.337 μ.Χ. Στὴν Κωνσταντινούπολη θεμελιώνεται ὁ Ναός
τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας.

β'. Ἀποχαιρετισμός στὸν Ἑταῖρο

ΘΥΜΙΟ ΤΑΣΟΥ ΔΡΟΛΑΠΑ

Ὁδυνηρός καὶ ἐπαχθής ὁ ἀποχαιρετισμός ἐκλεκτοῦ φίλου, πού ἔφυγε γιὰ τὸ μακρινὸ ταξίδι πού γυρισμὸ δέν ἔχει.

Στὶς 23/1/06 ἔφυγε ἀπὸ κοντά μας ὁ φίλος, ὁ συνάδελφος, ὁ ἀγαπητός μας Ἑταῖρος Θύμιος Τάσου Δρόλαπας, ἀφοῦ γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα, πάλεψε μὲ τὸν Χάροντα στά μαρμαρένια ἀλώ-νια.

Ἐφυγε καὶ χάσαμε μιά καρδιά πού ἦταν ἀνεξάντλητη βρυσο-μάνα στοργῆς καὶ ἀγάπης, πού ὅλους τοὺς ἐθέρμαινε καὶ στήριζε.

Ἐφυγε γιὰ νὰ πᾶει στοὺς λειμῶνες μὲ τ' ἀσφονδύλια, γιὰ νὰ συναντήσει ἀγαπημένα πρόσωπα.

Ἀγαπητέ μας Θύμιε,

ἦλθε ἡ γλυκόπικρη στιγμή πού στή γῆ μπῆκε τὸ σῶμα γιὰ νὰ ξαναγίνει χῶμα, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ σου διψασμένη πῆγε στῆς λησμονιάς τὴν κρουσταλλένια βρύση κι ἤπιε τὸ νερό της καὶ σὺ μᾶς ξέχασες κι ὅλας. Ἐμεῖς ὅμως, πού ἀκόμα δέν ἤπιαμε ἀπ' αὐτὸ τὸ νερό τῆς λη-σμονιάς δέν μποροῦμε νὰ λησμονήσουμε καὶ θυμόμαστε.

Θυμόμαστε ἐκεῖνο τὸ παιδί, τὸ παλληκάρι ἀργότερα, μὲ τὸ ὁποῖο παίζαμε μαζί στὴν Ἀγιώργη, τὸ χωριὸ πού φιλοξένησε τὴν οἰκογένειά του, μετὰ τὸ κάψιμο τοῦ δικοῦ σου χωριοῦ ἀπ' τοὺς Ἰταλοὺς κατακτητᾶς.

Θυμόμαστε τὸν Θύμιο πού ἡ πατρίδα τοῦ ἀναγνώρισε τίς ἱκα-νότητές του καὶ σάν ἦλθε ἡ ὥρα τὸν ἔκανε ἀξιωματικὸ της γιὰ νὰ ὑπηρετήσει τὰ ἰδανικά της.

Θυμόμαστε τὸν καλὸ καὶ εὐσυνείδητο ὑπάλληλο τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς.

Θυμόμαστε τὸν πολυαγαπητὸ φίλο καὶ Ἑταῖρο στὴν Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε ἰδρυτικὸ μέλος καὶ ἀπ' τοὺς πρῶτους τοῦ Δ. Συμβουλίου της.

Θυμόμαστε τὸν συγγραφέα, τὸν ποιητὴ, τὸν στοχαστὴ καὶ δέν θὰ πάψουμε νὰ τὸν θυμόμαστε, γιατί τὸ ἔργο πού ἄφησε εἶναι με-γάλο.

Θυμόμαστε ἀκόμα τὸν θαυμάσιο οἰκογενειάρχη, τὸν ἐξαιρετικὸ σύζυγο καὶ πατέρα.

Τὰ θυμόμαστε ὅλα αὐτά - καὶ τόσα ἄλλα - ἀλλὰ δέν κλαῖμε γιὰ σένα, Θύμιε μας, ἀπ' τὸ φόβο μὴ θολώσουμε τῆς κρουσταλλέ-

νίας βρύσης τό νερό, αὐτό τῆς λησμονιάς, καί τό κάνουμε θολό, μαῦρο βοῦρκο καί δέν μπορεῖς νά τό πιεῖς.

Κλαῖμε ὅμως γιά μᾶς πού σέ χάσαμε, γιά τό κενό πού μᾶς ἄφησες, γιά τό ξεῖσκιωμα πού πάθαμε.

Μέ τήν ψυχὴ γεμάτη ἀπό πολλές ἀναπολήσεις, παληῶν ἡμερῶν, ἀνάμικτες ἀπό θλίψη, τελειώνω μέ τή θερμὴ ἱκεσία πού ἀναβλύζει ἀπό τά βάθη τῆς ψυχῆς μου καί ἐπαναλαμβάνω τήν ἐλπιδοφόρα εὐχὴ τῆς Ἐκκλησίας μας: «Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ἀξιομακάριστε καί ἀδελφέ μας φίλε Θύμιε...».

Γ. ΚΟΥΤΣΟΚΛΕΝΗΣ

*Γυναικεῖος Σάκκος γιορτινός
(Ἀπ' τῆ Συλλογὴ τοῦ Δημ. Σανιδᾶ)*

ΣΑΛΩΝΙΤΙΚΗ ΕΛΗΑ

Τοῦ Εὐθ. Τάσου Δρόλαπα

Φωλιάζουν στά σταυρώματα πουλιά πού κάνουν ταίρι
νύμφη μέ κάλλη ἀτέλειωτα σέ ἀνάγλυφο κορμί.
Πλατύγιαλο τοῦ Παρνασσοῦ, στά πόδια του παρτέρι.
Πέλος, ὡς κῦμα ἀνάγυρτο, βελούδινο χαλί.

Θροῖζουνε τά λιόφυλλα κι ὁ λιόκαρπος γυαλίζει
μάτια ἀραπίνας σέ χῶρο πού μοιάζει μαγικός.
Διάνεμα πού στά πέρατα ὁ ἀγέρας θυμιατίζει
εἰρήνης μήνυμα χαρᾶς: Ὡς Δελφικός χρησμός.

Ὁ κότσυφας πετοβολεῖ καί χάνεται σάν χέλι,
τοῦ λόγγου δελφινόφαρο, καρίνα τοῦ βορηᾶ.
Μέσ' τό κορμί σου ἀρμάτωσαν οἱ μέλισσες κυψέλη
σκορπιζοντας ἀπλόχερα ἀνάγλυφη εὐωδιά.

Κλῶνο τόν κλῶνο ἀναπηδοῦν τά ἀγριοπεριστέρια
στά «Κούσκια» καί στούς «Ἀμπλιανούς» πρῶτ' κι ἀποσπερνό.
Κλαδί στό ράμφορ φέρνοντας μέ χιόνια κι ἀγριοκαίρια
τοῦ Νῶε μήνυμα ζωῆς τῆς πίστες ἀκριβό.

Κάποιου Θεοῦ τό θέλημα στούς λόγγους σου ἔχει φέρει
κι ὡς εὐλογίας σύμβολο ξεφύτρωσες δενδρί
τῆς Βηθλεέμ αἰώνια σέ φώτισε τ' ἀστέρι
τοῦ Ναζωραίου ἡσχιώνοντας τή θεία προσευχή.

Ἐλῆά μου Σαλωνίτικη, φλάμπουρο καί καμάρι
τῶν νικητῶν ἀμάραντο στεφάνι ταπεινό.
Ἀκοίμητο στήν πόρτα μας φέγγεις προσκυνητάρι,
τοῦ καντηλιοῦ μας Ἅγιο Φῶς. Σπονδῇ στόν Οὐρανό.

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΚΛΗΡΟΥ ΤΗΣ ΦΩΚΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΕΓΕΡΣΙΑ ΤΟΥ 1821

Τοῦ Γεωργίου Ν. Κουτσοκλένη

Ἀπό τὴν ἀποφράδα ἐκείνη ἡμέρα τῆς 29ης Μαΐου 1453 πού «...ἔπαψε τὸ χερουβικό καὶ τὰ κεριά σβηστῆκαν...» καὶ ἔμεινε ἀτελείωτη ἡ λειτουργία στὴ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, τὴν Ἁγιά Σοφιά, μέχρι πού ἀκούστηκε ἀπ' τὸ στόμα, τοῦ ἀδικημένου ἀπὸ τὴν Ἱστορία καὶ Ἑλλήνες Ἐπισκόπου Σαλώνων Ἡσαΐα, τὸ «Ἀνάστα Ἑλλάς! Ἐμπρός!», πέρασαν 400 χρόνια, γιὰ τὴν περιοχὴ μας 431. Χρόνια κατάμαυρα, «Χειροπιαστό σκοτάδι», πού τίς Ἑλληνικὲς ψυχές τίς «...ἔσκιαζε ἡ φοβέρα καὶ τίς πλάκωνε ἡ σκλαβιά...».

Σ' ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια τῆς σκληρῆς καὶ ἀπάνθρωπης σκλαβιάς, κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ ραγιάδες εἶχαν χάσει κάθε δικαίωμα καὶ εἶχαν μόνο ὑποχρεώσεις καὶ πού ἡ ἀξιοπρέπεια ἦταν κάτι τὸ ἐντελῶς ἄγνωστο, τὸ Ἕθνος εἶχε φθάσει στὸ ἔσχατο σημεῖο γιὰ ἀφανισμό. Ὁ ἐξισλαμισμὸς χιλιάδων Χριστιανῶν ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς καταπτώσεως τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπιπέδου τῶν Ἑλλήνων. Γι' αὐτὸ ὁ εὐλογημένος Ἱεροκλήρυκας, ὁ μεγάλος πατριώτης Πατρο-Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, εἶπε: «Τὸ Ἕθνος ἡμῶν ἀγρίεψε», καὶ βάλθηκε ν' ἀλλάξει τὴν κατάσταση καὶ νὰ βελτιώσει τὴ θέση τῆς Ρωμιοσύνης.

Ὁ Ἰσμαὴλ Μπέης ἀπ' τὴν Ἄρτα εἶπε: «Πασάδες καὶ Μπέηδες, θὰ χαθοῦμε... Ἀδικήσαμε τὸν ραγιά καὶ ἀπὸ πλοῦτη καὶ ἀπὸ τιμὴ καὶ τὸν ἀφανίσαμε καὶ μαύρισαν τὰ μάτια του καὶ μᾶς σήκωσε ντουφέκι... Καὶ ἡ ἀρχὴ εἶναι τούτη ὅπου θὰ χαλασθεῖ τὸ Βασίλειό μας», μᾶς λέει ὁ Μακρυγιάννης.

Ζοῦσε δηλαδή τὸ Ἕθνος μας, ἐπὶ αἰῶνες σέ καθεστῶς ταπεινώσεων, καταπιέσεων, συχνῶν διωγμῶν ἀπ' τὸν ἀλλόθρησκο κατακτητὴ.

Ὅμως ἡ σχέσις τῆς Ὁρθοδοξίας μέ τὸν Ἑλληνισμό, ὅχι μόνο δέν ἐπέτρεψε τὸν ἀφανισμό τοῦ Ἑλλήνα, ἀλλὰ προετοίμασε αὐτόν γιὰ τὸν μεγάλο ξεσηκωμό. Ἡ Ὁρθόδοξὴ Ἐκκλησία κατόρθωσε νὰ σφυ-

ρηλατήσῃ τὴν ἐθνική του ἐνότητα καὶ νὰ τὸν συσπειρώσῃ γύρω ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμό.

Μέσα στὶς συνθῆκες αὐτὲς γεννήθηκε ἡ ἀξιοθαύμαστη Φιλικὴ Ἑταιρεία (Φ.Ε.) καὶ προχώρησε μὲ σπουδὴ καὶ ὑπομονὴ ὀργανώνοντας ὅλες τὶς τάξεις, ὅλες τὶς ομάδες.

Ὁργάνωσε τοὺς Κληρικούς, τοὺς Καπεταναίους, τοὺς Προκρίτους καὶ ὅλους τοὺς «ζωντανούς», τοὺς δυναμικούς, ἀπλοὺς πολίτες. Ἐφθασε σὲ θαυμαστὸ σημεῖο καὶ ἔφερε σὲ ἐπικοινωνία τοὺς Κλεφταρματολούς μὲ τὰ ναυτικά κέντρα καὶ στὴ Φωκίδα ἰδιαίτερα μὲ τοὺς Γαλαξειδιῶτες καπεταναίους, τὸν Μωρητὰ μὲ τὴ Ρούμελη, ἀκόμα καὶ μὲ τὴ Μακεδονία. Εἶχε ἀκόμα συνδέσει τὸν πλούσιο Ἑλληνισμό τοῦ Ἐξωτερικοῦ μὲ τὸν ἐδῶ ραγιά καὶ γενικά εἶχε προετοιμάσει τὸ ἔδαφος γιὰ ἓνα καθολικὸ ξεσηκωμό.

Στὴ Φωκίδα ἡ προετοιμασία εἶχε ὁλοκληρωθεῖ. Ἐπικεφαλῆς ὁ Ἐπίσκοπος Σαλῶνων Ἡσαΐας, μὲ πολύτιμους συμπαραστάτες τοὺς προκρίτους τῆς περιοχῆς, στοὺς ὁποίους εἶχε ἀναθέσει τὴν προμήθεια τῶν ἀναγκαίων γιὰ τὴν ἐξέγερση, δίνοντας, κι ὅλας τὰ πρῶτα χρήματα.

Ὅσο κι ἂν ἔφαξα δὲν βρῆκα ἄλλη περιοχὴ, ἐκτὸς ἀπ' τὴ δική μας τὴ Φωκίδα, νὰ ἔχει τέτοια συνεργασία μετὰξὺ Κλήρου, ἀρματολῶν καὶ Προκρίτων, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἔχει φθάσει στό σημεῖο νὰ εἶναι πανέτοιμη καὶ ἀπὸ κάθε πλευρά.

Ὅλα τὰ ἐφόδια πού ἐρχόντουσαν ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ μὲ Γαλαξειδιώτικα καράβια καὶ τὸ μπαρούτι πού ἐτοίμαζαν οἱ Ἀγιαθυμιῶτες καὶ Μαργιολακιῶτες στὶς μπαρουτοσπηλιές τους, κατευθύνονταν στό Μοναστήρι τοῦ Προφ. Ἡλία, ὅπου μὲ τὴ φροντίδα τοῦ Ἡγουμένου Παπακώστα, κρυβόντουσαν στὶς γύρω σπηλιές.

Λοιπὸν ἐδῶ, στὴ Φωκίδα, τὰ πάντα ἦταν ἔτοιμα. Ψυχές, ἐφόδια, ὅλα! Καὶ στὶς 23 Μαρτίου τοῦ 1821, ὁ Γερο-Πανουργιάς, συνεπέστατος στὸν ὄρκο πού εἶχε δώσει στό παρεκκλήσι τῆς Παναγίας στὰ Βλαχέραινα τῆς Λευκάδας «...νὰ ἐγερθεῖ ἡ Ἑλλάς τὴν αὐτὴν στιγμὴν ὡς εἰς ὀπλίτης μόνος», καὶ «ὅπου γονυπετεῖς καὶ δακρύοντες ὅλοι παρεκάλεσαν τὸν Δημιουργό νὰ σώσῃ τὴν ἀνεγειρομένην Ἑλλάδα καὶ νὰ στεφανώσῃ τὸ ἔργο των μὲ τὴν θεῖαν Χάριν»... καὶ ἔχοντας ὑπ' ὄψιν του τὶς ὁδηγίες πού ἔφερε ἀπ' τὴν Κων/πολὴ ὁ Ἐπίσκοπος Ἡσαΐας, πού γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ λόγο εἶχε κληθεῖ ἀπ' τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο τὸν Ε', ἔφθασε στό Μοναστήρι. Ἐδῶ κάλεσε τοὺς Προκρίτους τῆς περιοχῆς καὶ τοὺς ἀνήγγειλε ὅτι ἡ «μεγάλη ὥρα ἦρθε».

Σ' ὅλη αὐτὴ τὴν τιτάνεια προσπάθεια γιὰ τὸν ξεσηκωμό πρῶτο, κύριο ρόλο ἔπαιξε ὁ Κ λ ῆ ρ ο ς. Γι' αὐτό, ἀγαπητοί μου, πρέπει κά-θε φορά πού μᾶς δίνεται ἡ εὐκαιρία νά τονίζουμε τὴν προσφορά τῶν ματωμένων Ἑλληνικῶν ράσων τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦτο γιατί ἂν αὐτὴ δέν ἐνεργοῦσε ὅπως ἐνήργησε, οὔτε νίκη θά εἶχαμε ἐκείνου τοῦ ἐπικοῦ ἀγῶνα, οὔτε τὴ λευτεριά μας. Καί ὅχι μόνο δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε τὴν τεράστια προσφορά της, ἀλλὰ καὶ νά κλαῖμε ὅταν κάποιος τὴν κατηγορεῖ. Κι αὐτοὶ εἶναι οἱ μὲν ξένοι πού δέν μπόρεσαν ποτέ νά ἐννοήσουν τὸν χαρα-κτῆρα τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ οἱ ντόπιοι πού ποτέ δέν πίστεψαν σάν Ὁρθόδοξοι καὶ ποτέ δέν ἔζησαν σάν Ἑλληνες.

Οἱ θυσίες τοῦ Κλήρου, ἀπ' τὸν Πατριάρχη μέχρι τὸν τελευταῖο καλόγηρο, εἶναι διαρκεῖς, συνεχεῖς καὶ μόνιμες. Ἀρχί-ζουν ἀμέσως μετὰ τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης καὶ συνεχίζονται μέχρι τὴν ἀπελευθέρωση. Μάρτυρες καὶ ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν νεομαρτύρων.

Τὸ κορύφωμα τῶν θυσιῶν αὐτῶν τῶν Κληρικῶν εἶναι ὁ ἀπαγ-χονισμὸς τοῦ Πατριάρχου μας.

Σέ ὅλα τὰ πρό τοῦ '21 ἐπαναστατικά κινήματα πρωτοπόροι ἦταν οἱ Ἱεράρχες, ὅπως ὁ δικός μας Ἐπίσκοπο Σαλῶνων Φιλό-θεος, πού καταγόταν ἀπ' τὴν Ἀγία Εὐθυμία, γιὸς τοῦ Ἰωάν. Χα-ριτόπουλου, ὁ ὁποῖος συνεργάστηκε μέ τὸν Καπετάν Κούρμα καὶ τὸν Μοροζίνι τὸν Ἑνετό στὰ 1685 - 1687 καὶ «...καταβάς ἐκ τῶν ὁρέων τῆς Δωρίδος καὶ ὁ ἀρματωλὸς Κούρμας ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Λιδωρικίου καὶ κατέστρεψεν τοὺς ἐκεῖσε ἐπιδημοῦντας Τούρκους. Ὁ δὲ Φιλόθεος ἐξέβαλε τοὺς ἐν τῇ Παρνασσίδι...». Τό τέλος τοῦ Δεσπότη αὐτοῦ ἦταν ὁ θάνατος ἀπὸ βαρὺ τραῦμα πού δέχτηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, σέ κάποια συμπλοκή. Ἔτσι ἔχουν τὸν πρῶτο Δε-σπότη τῆς Φωκίδας πού ἔπεσε πολεμῶντας ἐνάντια τῶν Τούρκων.

Ὁ Φιλόθεος εἶναι ὁ πρῶτος κρίκος μιᾶς μεγάλης ἀλυσίδας ἱερωμένων τῆς Φωκίδας πού ἔδωσαν καὶ τὴ ζωὴ τους γιὰ τὴν ἀπε-λευθέρωση τῆς Φωκίδας καὶ τοῦ γένους γενικώτερα. Ἀκολουθεῖ ὁ ἄλλος Δεσπότης, ὁ Ἐθνομάρτυρας Ἡσαΐας, γιὰ τὸν ὁποῖο ὅ,τι καὶ πεῖς, πάλι θά τὸν ἔχεις ἀδικήσει.

Ὁ Ἡσαΐας ἔγινε ἐπίσκοπος τό 1818. Ἡ χειροτονία του σέ Ἀρχιερέα ἔγινε χωρὶς κομπασμούς καὶ ἔπαρση. Μέ μετριοφροσύνη καὶ συγκίνηση νοιώθει ὅτι ἡ ὥρα δέν εἶναι κατάλληλη γιὰ τέτοια, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἡ ὥρα νά φορτωθεῖ τὸν βαρὺ σταυρό γιὰ νά ἀντα-πεξέλθει στίς μεγάλες εὐθύνες του πού εἶναι οἱ Ὁρησκειτικές, Ἐθνικές καὶ κοινωνικές.

Ἐνα τέτοιο Ἱεράρχη Ἑλληνα καί Ὁρθόδοξο ἦταν ἀδύνατο νά τόν ἀφήσει ἡ Φ.Ε. ἀμύητο. Ἀπό τότε ἀρχίζει νά ἐργάζεται γιά τούς σκοπούς της, πάντα μέ τήν συναίνεσή της. Ἀνεβαίνει στούς ὑψηλοῦς βαθμούς τῆς Ἱεραρχίας της καί πειθαρχικός στόν Πατριάρχη του, ὁ ὁποῖος τοῦ δίδει τήν ἐντολή: «Γεώργει ἀκαμάτως!». Μετατρέπει τήν Ἐπισκοπή του σέ κέντρο κατηχήσεως στούς σκοπούς τῆς Φ.Ε. Καί πολύ γρήγορα καθιερώθηκε ὡς ἕνας ἀπ' τούς κυριώτερους Ρουμελιῶτες ἀρχηγούς.

Ὅλοι οἱ πράκτορες τῆς Φ.Ε. σ' αὐτόν κατευθύνονταν καί ἀπό αὐτόν ξεκινοῦσαν ὅλες οἱ ὁδηγίες πρὸς τούς Προκρίτους καί Ὀπλαρχηγούς τῶν γύρων περιοχῶν Λαμίας, Ἀταλάντης, Λειβαδιᾶς, Λιδωρικίου κ.ἄ. καί ἀκόμα αὐτός ἐνημέρωνε καί τούς Δεσποτάδες Ταλαντίου καί Ἀθηνῶν.

Διατηροῦσε ἀλληλογραφία μέ τόν Πατριάρχη Γρηγόριο τόν Ε', ἀλλά δυστυχῶς μόνο ἓνα γράμμα τοῦ Πατριάρχη σώθηκε, τό ὁποῖο ὁμῶς εἶναι δυνατόν νά ἀποδείξει ὅτι ὁ Ἐθνάρχης ἦταν ὄντως Ἐθνάρχης καί ὅτι πολύ καλά ἔκανε ἡ πολιτεία νά τόν χαρακτηρήσει Ἐθνομάρτυρα καί ἡ Ἐκκλησία Ἄγιον.

Ὁ Ἡσαΐας πιστεύοντας ὅτι γιά νά ἐπιτευχθεῖ ὁ σκοπός δέν ἀρκοῦν μόνο λόγια καί ἐνθουσιασμοί, ἀλλά χρειάζονται πολεμοφόδια, ὅπλισμός καί τόσα ἄλλα, συγκάλεσε τούς προύχοντες τῆς περιοχῆς καί τούς ἀνακοίνωσε ὅτι γιά τήν προσπάθεια αὐτή, τοῦ ἐξοπλισμοῦ καί ἐφοδιασμοῦ δηλαδή, γιά τόν αὐριανό ἀγῶνα χρειάζονται χρήματα καί πρῶτος αὐτός κατέθεσε ὅ,τι εἶχε καί δέν εἶχε. Οἱ Προύχοντες τῆς περιοχῆς, μυημένοι βέβαια στό μυστικό τῆς Φ.Ε. ἀνταποκρίθηκαν ἀμέσως. Συγκέντρωσαν χρήματα καί μ' αὐτά γέμισαν τίς γύρω ἀπ' τό Μοναστήρι τοῦ Προφ. Ἡλία σπηλιές μέ πολεμοφόδια, ὅπως μολύβι, χαρτί, ἀκόμα καί πετσί ἀπ' τήν Οὐγγαρία γιά τά τσαρούχια τῶν αὐριανῶν στρατιωτῶν.

Ἐδῶ φαίνεται ἡ διαφορὰ μεταξύ τοῦ Ἡσαΐα καί τῶν ἄλλων Ἱεραρχῶν, πολυδιαφημισμένων μάλιστα.

Προφορικό μήνυμα τοῦ Πατριάρχη ἀναγκάζει τόν Ἡσαΐα νά πάει στήν Κων/πολη γιά νά πάρει τίς τελευταῖες ὁδηγίες καί ἐντολές, οἱ ὁποῖες εἶναι ὅτι πρῶτον ἔπρεπε νά ξεσηκώσει τήν ἐπαρχία του στίς 25 Μαρτίου 1821, ἀλλά δεύτερον νά ἐνημερώσει ὅλους τούς γύρω του.

Οἱ δύο Ἱεράρχες ἀγκαλιάστηκαν, φιλήθηκαν ἔσφιξε ὁ ἕνας στήν ἀγκαλιά του τόν ἄλλον καί χωρίστηκαν γιά νά ξανανταμώσουν

ἔπειτα ἀπό λίγες ἡμέρες πάνω στήν ἄλλη ζωή... Ἐλεύθεροι πλέον.

Φεύγοντας ἀπ' τήν Κων/πολη ὁ Ἡσαΐας μέ Γαλαξειδιώτικο καράβι, ἔφθασε στά Ἱσπρια Σπίτια καί χωρίς χασομέρι ἀνέβηκε στό Βασιλομονάστηρο τοῦ Ὁσίου Λουκά γιά νά ἐνημερώσει τόν Ἀθαν. Διάκο, πού τόν περίμενε ἐκεῖ καί τούς λοιπούς πατριῶτες. Ἦταν 11 πρός 12 Μαρτίου πού ὁ Ἡσαΐας ἔδωσε τήν ἐντολή νά ἀρχίσουν ἀμέσως οἱ προετοιμασίες καί ὅπως μᾶς λέει ὁ Κρέμος ὅλοι τους «...κατέστησαν ἀεικίνητοι εἰς ὑπηρεσίαν τῆς Ἐπαναστάσεως... λαμπρύνοντας τά ὅπλα, δένοντας φυσέκια καί ὀχυροῦντες τήν Μονήν...».

Ἡ ἐνημέρωσις τελείωσε καί ὁ Δεσπότης φεύγει γιά τά Σάλωνα, τήν ἔδρα του, ἀπ' ὅπου θά εἰδοποιήσει καί τή Λοκρίδα καί Δωρίδα, ὅτι ἦλθε ἡ εὐλογημένη ὥρα. Καί ὁ Κρέμος συνεχίζει: «...ἡ ὄψις τῶν κατοίκων καί αὐτῶν τῶν παιδιῶν ὁσημέραι ἡλλοιοῦτο ἐπὶ τό πολεμικώτερον· μόνον οἱ Τοῦρκοι ἐτύφλωτο, διότι οὐδέν ὄπλον, οὐδέ σάκκος πυρίτιδος ἢ πυρολίθων (τά στουρνάρια) περιῆλθον εἰς χεῖρας αὐτῶν. Καί ἐν κεφαλαίῳ εἶπεῖν, ἀπό τῆς 12ης Μαρτίου καθ' ἣν ἐγένετο ἡ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ὁσίου Λουκά συνεδρίασις, τά περί τοῦ Παρνασσοῦ καί Ἐλικῶνα ἐσεῖοντο ὑπό τῶν Ἑλλήνων προαλειφομένων εἰς τό πεδῖον τοῦ Ἄρεως...».

Ἀφοῦ τακτοποίησε ὅλα τά θέματα στά Σάλωνα - ἐξ ἄλλου αὐτά ἦταν πανέτοιμα καί μόνο τό... «πῦρ» περίμεναν ν' ἀκούσουν καί τ' ἀκουσαν ἀπ' τό στόμα τοῦ Δεσπότη τους μέ τό «Ἀνάστα Ἑλλάς! Ἐμπρός!», ξαναγύρισε στόν Ὁσιο Λουκά καί «...Ἄμα τῇ ἔφ' ἐφάλη δοξολογία ἐν τῷ περιβλέπτῳ τῆς αὐτῆς μονῆς ναῶ μετὰ δακρύων χαρᾶς ὑπό τοῦ Ἐπισκόπου Ἀμφίσσης Ἡσαΐου καί πάντων τῶν ἱερομονάχων ἐν λαμπρᾷ ἐκκλησιαστικῇ στολῇ καί πομπῇ, παρόντων τοῦ τε Ζαφείρι καί Διακού», κατά τά λεγόμενα τοῦ Κρέμου.

Ὅταν τελείωσε ἡ λειτουργία ὁ Δεσπότης κρατώντας στό ἓνα χέρι τήν πατερίτσα του καί στό ἄλλο μιά πρόχειρη σημαία πού εἶχε στή μέση ἓνα σταυρό, βγῆκε στό προαύλιο, φέλνοντας τό «Σῶσον, Κύριε, τόν λαόν σου». Τότε πέρασαν ὅλοι, τοῦ φίλησαν τό χέρι καί τήν πρόχειρη σημαία ὀρκιζόμενοι τό Ἐλευθερία ἢ Θάνατος.

Ἦλθε ἡ ὥρα ν' ἀφήσει τ' ἄμφιά του, ν' ἀφήσει τό θυμιατό καί νά ζωστεῖ τ' ἄρματα. Ἐφυγε ἀμέσως γιά τά Σάλωνα πού ἤδη εἶχαν ξεσηκωθεί.

Τά ὄνειρά του πλέον ἐγιναν πραγματικότης, κάτι πού ἔκανε τόν Ἱεράρχη νά νοιώθει μεγάλη ἱκανοποίηση, γιατί ὁ σχεδιασμός καί ἡ ἐκτέλεσις ὅλης τῆς προετοιμασίας ἦταν ἄσφογος.

Σέ λίγες ἡμέρες οἱ ἀπελευθερωτές Σαλῶνων καί Λειβαδιᾶς Γερο-Πανουργιάς καί Διάκος καί ἀπό κοντά ὁ Δυοβουνιώτης, παρόντος καί τοῦ Δεσπότη Ἡσαΐα, ἀποφάσισαν νά ἐμποδίσουν τή στρατιά τοῦ Ὁμέρ Βρυῶνῃ καί Κιοσέ Μεχμέτ πού κατέβαινε.

Ἡ παρουσία τοῦ... στρατιώτη Δεσπότη ἔκανε τοὺς πάντες νά ἐκπλαγοῦν. Ἐβλεπαν ὅτι μέ τό παράδειγμά του τοὺς τόνιζε ὅτι δέν ἀρκοῦν τά λόγια. Τοὺς ἀποδείκνυε ὅτι, ὅ,τι τοὺς ἔλεγε ὅταν τοὺς κατηχοῦσε στή Φ.Ε. τά πίστευε, ὅτι ἦταν συνεπῆς στοὺς λόγους καί στά ἔργα.

Ἡ ἐπίθεση τῶν Τούρκων ἔγινε. Ἡ γραμμὴ τῶν Ἑλλήνων ἔσπασε. Ὁ Γερο-Πανουργιάς τραυματίστηκε καί ἀναγκάστηκε νά ἀναδιπλωθεῖ καί ὁ Βαλαωρίτης λείει:

*«Ἀκούστηκε κι ἓνα ρυάσιμο ἀπὸ τὴ Χαλκομάτα,
καί ρίχνονται τοῦ Πανουργιά... πρώτη φωτιά κι ἐσμίξαν.
Ἐξήλεψα κι ἐχούμηξα... Τό ράσο τοῦ Δεσπότη
ἀντάρα, μαύρη θάλασσα... ἐκεῖ κι ὁ Παπαγιάννης.
Ὀλόγυρά τους σκοτωμός... Ἀθεμωνιά κουφάρια».*

Ἡ περιγραφή αὐτὴ φανερώνει τὴν εἰκόνα τῆς μάχης τῆς Χαλκομάτας.

Ὁ Δεσπότης μας, σωματώδης καί δυσκίνητος, δέν κατάφερε νά ἀκολουθήσει τὴν ἀναδίπλωση τοῦ σώματος τοῦ Πανουργιά οὔτε καί μέ τὴν βοήθεια τοῦ Μαρκόπουλου. Ἔτσι οἱ Ἀρβανίτες ἔφθασαν μέ τά γιαταγάνια καί τοῦ πῆραν τό Ἅγιο Κεφάλι του. Πρὶν ὅμως ἀφήσει τοῦτο τὸν κόσμο ἔκανε τὴν τελευταία του προσευχή: «Παναγία μου, σῶσον τουλάχιστον τὴν Πατρίδα».

Καί ὁ Κρέμος: «Οὕτω ὁ Ἡσαΐας γνήσιον τέκνον τοῦ Παρνασοῦ εὐόρκως τά πάντα διεπράξατο καί ἀνεδείχθη “σκεῦος ἐκλογῆς” ἄριστον τῷ Πατριάρχῃ, τῇ ἐκκλησίᾳ, τῷ Ἑλληνικῷ Ἔθνει, μαρτύριον ἀντὶ παντός ἄλλου ἀλάνθαστον ἔστω τοῦτο· ὅτι ἔθεσεν ἑαυτὸν ὁ μεγαλοκίνδυνος ἀνὴρ ὑπὲρ τοῦ Ἑθνους μαχόμενος κατὰ τὴν μάχην τῶν Θερμοπυλῶν· οὕτω μεγάλα διεπράξατο ὁ ἐκ τῆς Κίρφεως τῆς Φωκίδος Ἡσαΐας Ἐπίσκοπος Ἀμφίσσης».

Αὐτό ἦταν τό δραματικὸ τέλος τοῦ Μεγάλου Ἱεράρχη Ἡσαΐα, πού εἶναι ὁ ΠΡΩΤΟΣ καί ὁ ΜΟΝΟΣ Ἱεράρχης πού ἔπεσε στὸ πεδὶον τῆς τιμῆς, πιστὸς στίς ἀρχές του πού ἤθελαν τὸν Ἕλληνα ἐλεύθερον ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ Τούρκου καί μέ τὴν πρέπουσα ἀξιοπρέπεία του.

«Τοῦτος ὁ Δεσπότης δέν ἦταν ἀπ’ ὅσους γυρεύουν νά σώσουν τοὺς ἀνθρώπους στὸν ἄλλο κόσμον, παρά σ’ αὐτὸν ἐδῶ. Ζώστηκε τ’

ἄρματα τῆς λευτεριᾶς κι ἔπειτα ἀπό λίγο σκοτώθηκε πολεμῶντας στήν Ἀλαμάννα. Κι ἔτσι πραγματικά ἀγίασε, τιμὴ καὶ καύχημα τῆς Ἐκκλησίας», μᾶς λέει ὁ Δημ. Φωτιάδης.

Παπανδρέας Μώρης

Ἄλλος κρίκος τῆς ἀλυσίδας πού ἀναφέραμε εἶναι ὁ Παπαντριᾶς ὁ Μώρης ὁ Κουκουβιστιανός.

Ἄν καὶ παπᾶς βγῆκε στό κλαρί γιατί σκότωσε ἓναν Τοῦρκο. Εἶναι μοναδική περίπτωση παπᾶ καὶ ἀρματολῶ. Δημιούργησε δικό του σῶμα καὶ δέν ἐπέτρεπε στοὺς Τοῦρκους νά ἀνεβοῦν στά Βλαχοχώρια (Δῆμος Καλλιέων) γιὰ νά εἰσπράξουν τό χαράτσι.

Οἱ Τοῦρκοι σοβαρὰ ἐνοχλημένοι ζήτησαν ἀπ' τόν Δεσπότη Ἡσαΐα τὴν «κεφαλὴν ἐπὶ πῖνακι» τοῦ παπᾶ. Ἡ θέση τοῦ Ἡσαΐα ἦταν πολὺ δύσκολη. Ἀπ' τὴ μιά χρειάζοταν τόν φλογερό πατριώτη, κι ἀπ' τὴν ἄλλη δέν ἔπρεπε νά δώσει ὑπόνοιες στοὺς Τοῦρκους.

Γι' αὐτό ἀναγκάστηκε νά ζητήσει τὴ συμβουλὴ τοῦ Πατριάρχου. Κι ὁ Πατριάρχης, μέ γράμμα του - τό μόνο πού σώθηκε ἀπ' τὴν ἀλληλογραφία του μέ τόν Ἡσαΐα -, πού λέει:

«...Ἡ ζωὴ τοῦ Παπανδρέου πρᾶξις, πατριωτικὴ μέν τοῖς γινώσκουσι τὰ μύχια, κατακρίνουσι δέ οἱ μὴ εἰδότες τόν ἄνδρα. Κρύφα ὑπερασπίζου αὐτόν, ἐν φανερῷ δέ ἄγνοιαν ὑποκρίνου, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἐπέκρινε τοῖς θεοσεβέσιν ἀδελφοῖς καὶ ἄλλοφύλοις, ἰδίᾳ πράυνον τόν βεζύρην λόγοις καὶ ὑπόσχεσιν, ἀλλὰ μὴ παραδοθῆτω εἰς λέοντος στόμα...».

Ὁ Παπαντριᾶς σώθηκε καὶ ἀνέπτυξε μεγάλη δραστηριότητα σάν ἀρχηγός στήν περιοχὴ του.

Ὅταν ἦλθε ἡ εὐλογημένη ὥρα βρέθηκε στό Μοναστήρι τοῦ Προφ. Ἡλία, δίπλα στόν Ἀρχηγό του Γερο-Πανουργιά. Μετά τὴν ἀπόφαση γιὰ τόν ξεσηκωμό ἔφυγε γιὰ τὴν περιοχὴ του 24-3-21, μέ ἀποστολὴ τῆ στρατολόγηση στρατιωτῶν. Σέ δύο μόνο ἡμέρες γύρισε στό Μοναστήρι ἐπικεφαλῆς 400 ἀνδρῶν.

Τὴν ἄλλη ἡμέρα μπῆκε στά Σάλωνα ἀπ' τοὺς πρώτους, ὁδηγῶντας τὴ δεξιὰ πτέρυγα τῶν Ἑλλήνων.

Στὴ μάχη τῆς Χαλκομάτας δέν τόλμησε ὁ Βρυώνης νά τόν ἐνοχλήσει κἄν, γιατί εἶδε τὴν ἀπόφασή του νά παραμείνει ὀχυρωμένος ἐκεῖ στήν ἐκκλησία καὶ τό μύλο τοῦ Μουσταφάμπεη.

Στό Χάνι τῆς Γραβιάς ἦταν ὁ δεύτερος πού πιάστηκε στό χορὸ πού ἔστησε ὁ Ἀνδροῦτσος.

Ἀκολούθησε ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν, στήν ὁποία ὁ Παπαντριάς ἔπαιξε πρωτεύοντα, κύριο καί ἀποφασιστικό ρόλο. Καί ὁ Μακρυγιάννης μᾶς λέει: «...ὁ Παπαντριάς λαμπρύνεται σ' ἐκείνη τή μάχη».

Γιά τελευταία φορά βλέπουμε αὐτόν τόν ρασοφόρο ἀγωνιστή, στά τέλη τοῦ 1821 ἤ ἀρχές τοῦ 1822 νά «...δίνει ἕνα χαλασμόν διαβολεμένον, ἐκεῖ κοντά στό γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας», ὅπως μᾶς λέει στή συνέχεια ὁ Μακρυγιάννης.

Παπα-Κώστας Τζαμάλας

Ὁ Παπα-Κώστας Τζαμάλας εἶναι μιά ἄλλη περίπτωση ρασοφόρου - ἀγωνιστή.

Ἀπ' τό 1815 ἦταν ἐφημέριος στή Δρέμισσα. Μιά Κυριακή, μετά τή λειτουργία καί πρὶν νά δώσει τό ἀντίδωρο, ἀνακοίνωσε στό ποίμνιό του ὅτι παρατᾶ τὰ ἄμφια, ζώνει τὰ ἄρματα καί πάει νά ἀγωνισθεῖ γιά τή λευτεριά. «...Τί; μέ τή λειτουργία τῆς Λάμπρενας θά παλέω τώρα;...».

Καί τή σκέψη του τήν ἔκανε πράξη. Βγῆκε καί πολέμισε κάτω ἀπ' τίς διαταγές τοῦ Γκούρα, τοῦ Πανουργιά καί τοῦ Καραϊσκάκη.

Ἔλαβε μέρος στίς παρακάτω μάχες τίς ὁποῖες ἀναφέρω γιά νά φανεῖ ἡ προσφορά τοῦ Παπα-Κώστα.

1) Χάνι τῆς Γραβιάς, 2) Μάχη ἔξω ἀπ' τό Μοναστήρι τοῦ Προφ. Ἡλία, 3) στόν Ἀετό, 4) στήν Ὑπάτη, 5) στό Δίστομο, 6) στήν Ἀράχωνα, 7) στή Γραβιά, 8) στή Σκαρμίτσα, 9) στό Δομοκό, 10) στή Νευρόπολη, 11) στό Βελεστίνο, 12) στήν Πέτρα τῆς Λειβαδιᾶς, 13) στόν Πλάτανο, 14) στόν Ἀλμυρό καί ἄλλοι.

Σπουδαία ἦταν ἡ συμβολή του στήν ἐπιτυχή ἄμυνα τῆς Ἀκροπόλεως τό 1826-27.

Σ' ὅλες τίς μάχες πού πῆρε μέρος ἔδειξε παροιμιώδη λεβεντιά καί αὐτοθυσία καί γι' αὐτό ἡ πολιτεία τόν προήγαγε σιγά - σιγά μέχρι τόν βαθμό τοῦ Ἀρχισυνταγματάρχου καί τοῦ ἔγινε πρόταση γιά τό Ἀργυροῦν Ἀριστεῖον.

Στή μάχη τοῦ Μαραθώνα ὁ Γκούρας, ἐπειδὴ ὁ Παπα-Κώστας ἀρίστευσε στήν μάχη τόν πρότεινε γιά Ἀντιστράτηγο.

Ἐνα ἄλλο παράσημο, πού δέν γράφεται στά χαρτιά, ἀλλά στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὅτι στό χωριό του ὑπάρχει τοποθεσία πού τή λένε «Ταμπούρια τοῦ Παπα-Κώστα» ἀπ' τὰ ὁποῖα ἐμπόδιζε τοὺς Τούρκους ἐπιδρομεῖς.

Τό 1854 καί κατά τήν διάρκεια τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, δόθηκε στοὺς Ἕλληνες ἡ εὐκαιρία νά ἀπελευθερώσουν τή σκλαβωμένη

ἀκόμα Θεσσαλία καί ἀπ' τοὺς πρώτους πού μπῆκαν μέ τό σῶμα του στή Θεσσαλία ἦταν καί ὁ Παπα-Κώστας Τζαμάλας.

Ὅταν τελείωσαν οἱ πόλεμοι καί ἡ Ἑλλάδα βρισκόταν σέ ἐμβρυακή κατάσταση, ἄρχισε νά κάνει ἐκλογές. Ὁ Παπα-Κώστας Τζαμάλας ἔγινε βουλευτής καί μάλιστα δύο φορές.

Αὐτός ἦταν ἕνας ἀκόμα ρασοφόρος, ἱερέας μάλιστα, πού ἀγωνίστηκε τόσο πολύ γιά «...τοῦ Χριστοῦ τήν πίστη τήν ἀγία καί γιά τῆς Πατρίδος τήν Ἐλευθερία...».

Ἀθανάσιος Διάκος

Ἡ μικρότητά μου μέ κάνει διστακτικό νά κάνω ἕνα μικρό μνημόσυνο τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου Διακού καί γι' αὐτό τόν ἄφησα τελευταῖο.

Θ' ἀρχίσω μ' ἕνα ποίημα τοῦ Γιάννη Σαντάρμη, ὁ ὁποῖος εἶδε τόν ἥρωα ὅπως παρακάτω:

Τό ὄραμα

Θανάση Διάκο, ἀκούσματα δέ σέ
τραβᾶνε πλάννα
μόν' μέσα σου βροντολογεῖ διπλή φωνή,
μεγάλη,
τή μιά φωνή ἀφουγκράζεσαι πού βγαίν'
ἀπ' τήν Καμπάνα
καί τῆς Πατρίδας τή φωνή κουρμένεσαι
τήν ἄλλη.

Ὅπου σέ κράζουν οἱ φωνές κι ὅπου αὐτές
σέ προστάζουν
μέ πόδι ὀλοχαρούμενο στή δούλειψή τους
τρέχεις,
περνᾷς κι ἀνοίγουν ἐκκλησιές κι οἱ σκλάβοι
ἀναγαλιάζουν,
γι' αὐτοὺς μπροστά στά μάτια σου θυσιάς
γλυκόραμμα ἔχεις.

* * *

«...Τό ἀνάστημά του ἦταν μέτριο, τό πρόσωπό του ἀσπρουδερό καί ὀλίγον κόκκινο. Οἱ ράγες ἀπό τά μάτια του ἦταν περισσότερο καστανές καί λιγότερο μαύρες καί κοίταζε πλάγια. Τά φρύδια

του καί τά ματοτσίνουρά του, ὁμοίως καί τά μουστάκια του μαῦρα, μέτρια καί κατσαρά. Τά μαλλιά του πολλά καί μαῦρα, μακρυά καί στή μέση μπηγμένα στό φέσι, τό ὅποιο ἦτο μικρό καί στρωτό καί τό ἐφοροῦσε ὀλίγον στραβά. Ἡ μύτη του μέτρια καί ὄχι ἀπό τίς μικρές.

Τά τσαρούχια του πλεχτά καί ὑπερήφανα. Εἰς τό πλάτος του ἦταν ἀνάλογος μέ τό ὕψος. Ἐφοροῦσε μπεσλίκι τσόχινο μαῦρο καί γιλεκάκι χρυσό καί κάλτσες γονατιστές. Τά στήθια του πλατιά καί φουσκωτά στά φορέματά του καί στό περπάτημά του καί στά λόγια του ἦταν πολύ περήφανος, ἀλλά ἦτανε καί ταπεινός, φιλότιμος καί πρόσχαρος καί πολύ γλυκὺς εἰς τοὺς στρατιῶτες...».

Ἔτσι μᾶς περιγράφει αὐτόν τόν πανέμορφο ἄνδρα, τόν πάντα καλοφορεμένο, ὁ ἐξάδελφός του Γεράντωνος.

Ἀπό πολύ μικρός διακρινόταν γιὰ τὴν ἐξυπνάδα του, τὴν τόλμη του καί τὴν εὐσέβειά του.

Ἔτσι ὅταν μπῆκε στό Μοναστήρι τοῦ Ἀη Γιάννη τῆς Ἀρτοτίνας τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία ν' ἀναπτύξει, νά καλλιιεργήσει ὅλα του τά προτερήματα καί μάλιστα σέ μεγάλο βαθμό καί νά ἐτοιμασθεῖ νά γίνει ἓνας μεγάλος ἥρωας καί μάρτυρας τοῦ κατοπινοῦ ἀγώνα.

Ἀπ' τά ἱερά γράμματα καί τὴν Ἱστορία τοῦ Ἑθνους ἔμαθε νά ντρέπεται γιὰ τό κατάντημα τοῦ Ἑλληνορθόδοξου πολίτη.

Τοὺς Τούρκους δέν τοὺς ἐβλεπε μονάχα ὡς βάρβαρους καί κατακτητάς, ἀλλὰ καί ὡς ἀπίστους πού ἐξιολάμιζαν τοὺς Χριστιανούς μέ τὴ βία.

Ὅταν γύρω στά 1808, ὁ Φερχάτ Ἀγᾶς, ἀφοῦ παραβίασε τό Μοναστήρι τοῦ Διάκου, ἀξίωσε νά τόν ὑπηρετεῖ αὐτός. Ὁ Ἡγούμενος τόν φυγάδευσε καί εἶπε στὸν Ἀγᾶ ὅτι δραπετεύσε.

Βγῆκε λοιπόν στό βουνό ὁ Διάκος καί πῆγε στὸν νταϊφά τοῦ Τσάμ Καλόγηρου. Ὅταν ὁ Τσάμ Καλόγηρος ἐξαφανίσθηκε, ἀνέλαβε τὸν νταϊφά του ὁ Σκαλτσοδῆμος, ὁ ὁποῖος δέχτηκε τὸν Διάκο, ὁ ὁποῖος πλέον ἔγινε Κλέφτης.

Σέ λίγο ἔγινε πρωτοπαλλήκαρο μαζί μέ τὸν Γούλα.

Ἡ θητεία του στό Μοναστήρι βοήθησε στή διάπλαση τοῦ χαρακτῆρα τοῦ νέου καί ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ κοσμιότητα τοῦ βίου του, ἡ παραδειγματική μετριοφροσύνη καί ἡ μεγάλη πίστη στό Θεό.

Ἔτσι ὁ Ἀθαν. Διάκος ἔγινε πρότυπο θεοσεβείας καί γενναιότητος, κάτι πού δέν εἶναι δυνατόν νά διαχωριθεῖ.

Ἡ συνύπαρξη τοῦ χαρακτῆρα τοῦ ἥρωά μας μ' αὐτόν τοῦ κα-

πετάνιου του Σκαλτσοδήμου ἦταν ἀδύνατη λόγω μεγάλης διαφορᾶς, γι' αὐτό ὁ Διάκος ἐγκατέλειψε τὸν νταϊφά του, δείχνοντας τὴν ἀνωτερότητά του.

Ἐφθασε στὰ Σάλωνα καὶ ἀφοῦ δέν τὸν δέχτηκαν οἱ Καπεταναῖοι τῆς περιοχῆς, τράβηξε γιὰ τὴ Λειβαδιά.

Τό ἄρματολίκι τῆς Λειβαδιᾶς ὄχι μόνο τὸν προσέλαβε, ἀλλὰ τὸ ἔκανε καὶ πρωτοπαλλήκαρό του.

Τό 1818, ἀφοῦ εἶχε ἐπιστρέψει ἀπ' τὰ Γιάννενα στὴ Λειβαδιά κατηχήθηκε, μαζί μέ τὸν καπετάνιο του Ἀνδρουῦτσο, στὴ Φ.Ε. Ἔδωσε ὄρκο καὶ ἐτοιμάστηκε γιὰ κάθε θυσία.

Ὅταν ὁ Ἀνδρουῦτσος ἀναγκάστηκε νά ἐγκαταλείψει τὸ ἄρματολίκι του, τὰ ἑφτά πρωτοπαλλήκαρά του ἐξέλεξαν ὁμόφωνα τὸν Διάκο γιὰ ἀρχηγό τους.

Ἡ ἀπόφασις αὐτὴ χαροποίησε καὶ τοὺς προκρίτους τῆς περιοχῆς, γιατί αὐτός ἦταν Θεοσεβὴς καὶ Εὐπροσήγορος.

Μέ τέχνασμα ξεγέλασε τὸν Βοεβόδα τῆς Λειβαδιᾶς Χασάν Ἀγᾶ, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὴ γραπτὴ ἐντολὴ νά πραγματοποιήσῃ ὁ Διάκος ἐπιστράτευση καὶ νά ἐξοπλίσῃ τὸ ἀσκέρι του ὁλάκερο.

Στὴ συνέχεια ἔφθασε στό Μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ γιὰ νά περιμένῃ τὸν Δεσπότη Ἡσαΐα πού θά ἐρχόταν ἀπ' τὴν Κων/πολη γιὰ νά τοὺς φέρῃ τὸ ἀναμενόμενο ἄγγελμα τοῦ ξεσηκωμοῦ.

Σέ λίγο ἀπελευθέρωσε τὴ Λειβαδιά καὶ τὴν 1η Ἀπριλίου ἡ Ἑλληνικὴ σημαία κυμάτιζε πάνω στό κάστρο τῆς Ὠρας καὶ κεῖνη τὴ μέρα οἱ Ἐλεύθεροι Ἕλληνες πῆγαν, ποῦ ἄλλου; στὴν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς γιὰ νά δοξολογήσουν καὶ εὐχαριστήσουν τὸ Θεό τους. Σ' αὐτὴ τὴ δοξολογία χοροστάτησε ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν Διονύσιος.

Οἱ φίλοι ἔκαναν τότε τὸ Διάκο «Κολονέλο», δηλαδή Συν/ρχη, καὶ κεῖνος ὕψωσε τὴ δική του σημαία - μέχρι τότε ἀπὸ μετριοφροσύνη δέν εἶχε - ἡ ὁποία «...χρῶμα φέρουσα μέν λευκόν, σύμβολον δέ τὸν Ἅγιο Γεώργιο καὶ ἐπιγραφὴν μεγάλοις γράμμασιν "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Ἡ ΘΑΝΑΤΟΣ"». Μετά τὸ ξεκαθάρισμα τῆς Βοιωτίας πρότεινε στοὺς Κοντογιανναῖους νά καταλάβουν τὸ Ζητούνι, γιὰ νά στερῇσουν στοὺς Τούρκους, πού κατέβαιναν ἀπ' τὴ Θεσσαλία, πάρα πολλές διευκολύνσεις. Οἱ Κοντογιανναῖοι καὶ πάλι δέν ἀνταποκρίθηκαν.

Στοὺς Κομποτάδες, κάτω ἀπ' τὰ πλατάνια, ἔγινε τὸ πολεμικὸ συμβούλιο γιὰ νά μελετηθεῖ τὸ πρόβλημα τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη καὶ

τοῦ Κιοσέ Μεχμέτ πού κατέβαιναν νά πνίξουν τό ζορμπαλίκι τῶν ραγιαδῶν, Διάκος, Πανουργιάς καί Δυοβουνιώτης καί ἔπειτα ἀπό σκέψη καί ἀνταλλαγή ἀπόψεων ἀποφάσισαν:

– Ὁ Δυοβουνιώτης μέ 400 περίπου στρατιῶτες θά καταλάμβανε τό γεφύρι τοῦ Γοργοπόταμου,

– Ὁ Πανουργιάς, πού τόν ἀκολουθοῦσε σάν στρατιώτης καί ὁ Δεσπότης Ἡσαΐας, θά ἔπιανε τό Μουσταφάμπεη καί τή Χαλκομάτα μέ 600 Σαλωνίτες, καί

– Ὁ Διάκος μέ 500 Λειβαδίτες τό γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας καί τά πουριά, ἀπ' ὅπου ὁ δρόμος γιά τίς Θερμοπύλες.

Δέν θ' ἀναφέρω τήν ἐξέλιξη τῆς μάχης. Θά τονίσω μόνο ὅτι ὅταν ὁ Ἡρώας μας ἔφθασε σέ δεινὴ θέση τοῦ πρότειναν οἱ φίλοι του ν' ἀποχωρήσουν, ἀφοῦ ὁ ἀγώνας ἦταν πλέον μάταιος, ἀνώφελος... κι ὁ Διάκος εἶπε ὄχι, γιατί θυμήθηκε ἐκεῖνο πού πρὶν λίγες ἡμέρες ἔλεγε ὅτι «ἔχει ἔλθει ἡ ὥρα νά μάθουν οἱ Ἕλληνες νά μὴ φεύγουν μπροστά στό Τοῦρκο».

Τραυματία ἀλλά ζωντανό τόν ἔπιασαν οἱ Τοῦρκοι καί τόν ὀδήγησαν στή Λαμία. Στό δρόμο, μυστικά ὁ Βρυώνης τοῦ κάνει μία πρόταση:

«Γίνεσαι Τοῦρκος, Διάκο μου, τὴν πίστη σου ν' ἀλλάξεις νά προσκυνήσεις τό Τζαμί, τὴν ἐκκλησιά ν' ἀφήσεις;».

Καί τότε ἀγέρωχος ὁ Διάκος κατακεραυνώνει τόν Ὁμέρ Βρυώνη, ἀλλά καί ὅλους ἐμᾶς πού τοῦ κάνουμε μνημόσυνο, μέ τὴν ἀπάντηση πού τοῦ δίνει:

«Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκε, Γραικὸς θέ νά πεθάνω!».

Ὁ Βρυώνης τοῦ λέει ν' ἀλλάξει τὴν πίστη του κι ὁ Διάκος τοῦ ἀπαντᾷ ὅτι δέν ἀλλάζει τὴν Ἑλλάδα! Δηλαδή ἐδῶ ὁ Διάκος ταυτίζει τὴν Ὀρθοδοξία μέ τὴν Ἑλλάδα. Τίς κάνει ἓνα ἀδιαίρετο, ἀλλά καί ὁμοοῦσιο. Ταυτίζει τίς δύο ἔννοιες τοῦ Χριστιανοῦ καί τοῦ Ἑλλήνα.

Θέλουν ἄρά γε ἄλλη ἀπόδειξη αὐτοῖ πού ἀμφισβητοῦν - ὅσο ἐλάχιστοι κι ἂν εἶναι αὐτοῖ οἱ κακοί -, γιὰ νά πεισθοῦν ὅτι ἡ προσφορά τοῦ Κλήρου ὄχι μόνο δέν ἦταν ἀρνητική, ἀλλὰ ἀπεναντίας οἱ θυσίες του εἶναι, ὅπως εἶπαμε, συνεχεῖς, διαρκεῖς καί μόνιμες;

Ἡ θυσία τοῦ Διακὸς ἦταν ἡ πιό χαρακτηριστική. Τόν σοῦβλίσαν καί τόν ἔψησαν καί κείνος δέν ἀφήνει τόν Θεό του:

«Πλάστη μεγαλοδύναμε!
Χριστέ, παράλαβέ με
βρέξε στή φλόγα μου δροσιά
καί κάμε αὐτή τή στάχτη
πού θά ἀφήσει τό κορμί
τοῦ δούλου σου, πατέρα,
νά μὴν τὴν πάρει ὁ ἄνεμος
καί νά μὴ μείνει στεῖρα», μᾶς λέει ὁ Βαλαωρίτης.

Ἡ ἐθελοθυσία τοῦ Μεγάλου Ἡρώα μας ἔγινε γιατί πίστευε ὅτι οἱ μεγάλες ιδέες βλαστάνουν καί καρποφοροῦν ὅταν ποτιστοῦν μέ αἷμα καί τραφοῦν μέ βάσανα.

Πίστευε ὁ σεμνός μαχητής, ὁ Θεοσεβέστατος ἀθλητής, ὁ ὁποῖος ἦταν πρότυπο ἠθικοῦ κάλλους, ὅτι ὁ θάνατός του θά ἔδινε ζωὴ στοὺς ἀμφιταλαντευόμενους... καί τό ἔκανε.

Δῆμος Σκαλτσᾶς

Παρόμοια περίπτωσις μέ τόν Διάχο εἶναι καί αὐτή τοῦ Δήμου Σκαλτσᾶ.

Ὅταν ὁ Σκαλτσᾶς εἰδοποιήθηκε ἀπ' τόν Γερο-Πανουργιᾶ, μνημένος κι αὐτός στή Φ.Ε., κάλεσε ἀμέσως τοὺς Φιλικούς Ἀναγνώστη Λιδωρίκη, τόν Παπα-Γιώργη Πολίτη καί τοὺς ἄλλους προύχοντας καί μέσα στό ἐξωκκλήσι τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, ἐκεῖ πού ὅλοι αὐτοί εἶχαν ὀρκισθεῖ στή Φ.Ε. τοὺς ἐνημέρωσε. Ὁ Παπαγιώργης εὐλόγησε τά ὄπλα καί τὴ σημαία τοῦ Σκαλτσᾶ πού εἶχε στή μέση ἓνα Σταυρό. Καί ὁ ἀγώνας ξεκίνησε.

Ὁ Σκαλτσᾶς ἦταν καλὸς Χριστιανός. Σύνθημά του στίς μάχες ἦταν πάντα: «Ὁ Σταυρὸς νικᾷ». Καί ὅταν ἀκόμα ξεψυχοῦσε δέν ἔλεγε τίποτα ἄλλο παρά: «Μακράν ἀπὸ τοὺς Τούρκους! Ὁ Σταυρὸς θά νικήσει!!!».

Προσέξτε! Ὁ Σταυρὸς καί ὄχι ἡ Ἑλλάς θά νικήσει.

Τά Μοναστήρια

«Τά Μοναστήρια ἦταν πάντα προπύργια τῆς ἐπαναστάσεώς μας» καί «καί θυσίασαν οἱ καημένοι οἱ καλόγεροι καί σκοτώθηκαν οἱ περισσότεροι στὸν ἀγῶνα», μᾶς λέει ὁ Μακρυγιάννης.

α'. Τό Μοναστήρι τοῦ Προφ. Ἡλία

Τό Μοναστήρι τοῦ Προφ. Ἡλία ἔπαιξε σημαντικό ρόλο πρὶν καί κατά τόν Μεγάλο Ἀγῶνα τοῦ '21. Καί γενικώτερα στήν ἐπιβίωση τοῦ Ἑθνους, γιατί καί τοῦτο ὑπῆρξε τηλαυγής φάρος πού φώτιζε τήν πορεία τῶν ραγιάδων τῆς εὐρύτερης περιοχῆς. Ἦταν αὐτό πού συνέδεε τόν ραγιά μέ τό ξεχασμένο παρελθόν του. Ἦταν τό θερμοκήπιο μέσα στό ὁποῖο καλλιεργήθηκαν τά γράμματα καί ἰδιαίτερα ἡ Ἑθνική συνείδησις τῶν σκλάβων. Καί ὅταν ἦλθε ἡ ὥρα οἱ καλόγεροι ἄφησαν τά θυμιατά τους καί ἄδραξαν τά καριοφίλια τους, ἀδελφώθηκαν μέ τούς ἀρματωλούς καί ἔτσι κρατήθηκε ἄσβεστη ἡ φλόγα τῆς Ὁρθοδοξίας καί τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

«Ἡ Ἑλληνική γλῶσσα, ὁ χαρακτήρ καί τά ἔθιμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, μετά τήν πτώση τοῦ Βασιλείου μας ἐδιατηρήθησαν ὑπό τήν ἐπαγρύπνησιν τοῦ Κλήρου μας».

Τοῦτο τό μοναστήρι σεμνύνεται καί δίκαια διεκδικεῖ τή δάφνη τῶν πρωτείων τοῦ Μεγάλου καί Ἱεροῦ Ἀγῶνα, σέ πανελλήνιο ἐπίπεδο, γιατί «...ΑΠ' ΕΔΩ ΞΕΚΙΝΗΣΕ ΣΥΝΕΙΔΗΤΑ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΣΤΙΣ 24-3-1821, ΜΕ ΠΡΩΤΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟ ΣΑΛΩΝΩΝ ΗΣΑΪΑ, ΤΟΝ ΑΡΜΑΤΩΛΟ ΓΕΡΟΠΑΝΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΡΟΚΡΙΤΟΥΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ», ὅπως ἀναγράφεται στήν ἀναμνηστική στήλη πού ἔστησε ἐδῶ ἡ Ἐταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν.

Εἴπαμε ὅτι ἡ προετοιμασία τοῦ ξεσηκωμοῦ τοῦ ἀγῶνα εἶχε πλησιάσει τό τέλειο σέ τοῦτο τό μοναστήρι. Καί ὅταν ἦλθε ἡ ὥρα οἱ μοναχοί μεταμορφώθηκαν σέ στρατιῶτες. Δέν ξέρουμε τή δύναμη τῶν μοναχῶν ἐκείνη τήν ἐποχή. Ξέρουμε ὅμως ὅτι ἀκολούθησαν τόν ἀγῶνα ἀμέσως ὡς στρατιῶτες ἐπτά (7), ἦτοι ἓνας (1) Ἠγούμενος καί ἕξ (6) Ἱερομόναχοι, ἀπ' τοὺς ὁποίους μάλιστα παρασημοφορήθηκαν δύο καί ἓνας προήχθη σέ ἀξιωματικό 7ης Τάξεως.

Τό Μοναστήρι συνέχισε τή δραστηριότητά του ὡς καταφύγιο καί ὀρμητήριο τῶν Ἑλληνικῶν Δυνάμεων, ὡς τόπος ἀναπαύσεως καί ἀναρρώσεως τῶν λαβωμένων καί προπαντός ὡς τροφοδότης τοῦ Μεγ. Ἀγῶνα.

Στή μεγάλη μάχη πού ἔγινε ἐδῶ στίς 3 Αὐγ. 1825, ἐνῶ οἱ Ἑλλήνες νίκησαν, ἀναγκάσθηκαν νά ἐγκαταλείψουν τό Μοναστήρι ἀπό ἔλλειψη ἐφοδίων καί προπαντός νεροῦ, μέ ἀποτέλεσμα οἱ Τοῦρκοι νά μποῦν καί νά τό κάψουν ἐντελῶς γιά πρώτη φορά.

β'. Τό Μοναστήρι τῆς Βαρνάκοβας

Όταν ἔπεσε τό Μεσολόγγι καί μαζί μ' αὐτό ὅλη ἡ Δ. Σ. Ἑλλάδα, ὅλη ἡ ὑπόλοιπη Ρούμελη ἔβλεπε τό φουσάτο τοῦ Κιουταχῆ νά πνίγει κάθε τι πού ἀνάσανε.

Ὁ Καραϊσκάκης, πού βρέθηκε ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἐδῶ, μέ τίς ἐλάχιστες δυνάμεις πού διέθετε, προσπάθησε νά ἀνακόψει ἢ νά ἐμποδίσει ἔστω τὴν κάθοδο τοῦ Κιουταχῆ. Γιά τόν σκοπὸ αὐτό ὀργάνωσε τρία σημεῖα ἀντιστάσεως καί ἓνα ἀπ' αὐτὰ ἦταν τό Μοναστήρι τῆς Βαρνάκοβας.

Τό Μοναστήρι διέθετε ἀρκετά δυνατά τείχη καί δῶ κλείστηκαν 150 ἄνδρες μέ καπετάνιο τους τόν ἀνηψιό τοῦ Σκαλτσᾶ, Καλύβα. Τῇ δύναμη τοῦ Καλύβα ἐνίσχυσαν 25-30 καλόγηροι. Ὁ Ἡγούμενος τότε ἦταν μιά φυσιογνωμία πολὺ δυνατὴ, ὁ Κοσμᾶς Θεοχάρης, ὁ ὁποῖος δέν ἦταν μόνο καλὸς πνευματικὸς πατέρας, ἀλλὰ καί πολὺ καλὸς ἀρχηγὸς καί παλληκάρι.

Όταν ὁ Κιουταχῆς βρῆκε τό Μοναστήρι κλειστό, τό ἐπολιόρχησε. Ὅλες οἱ θυελλώδεις ἐπιθέσεις ἔσπαγαν πάνω στὴν πείσμονα ἀντίσταση τῶν ὑπερασπιστῶν, οἱ ὁποῖοι ὅταν δέν ἦταν στό πόστο τους ἦταν στὴν ἐκκλησίᾳ ψάλλοντας τὴν παράκληση πρὸς τὴν Ὑπέρμαχο Παναγία τους. Κι αὐτὴ...

«Ἀκοίμητη ἡ Δέσποινα ξαγρύπναγε μαζί τους,
Καθὼς ἡ Τουρκιά σά θάλασσα ζητοῦσε νά ξεσπάσει·
Μά ἔσβηνε καί ξεψύχαγε στό Μοναστήρι Τῆς μπροστά
σά κύμα φοβερότατο σέ θεῖο ἀκροθαλάσσι».

Ὁ κλοιὸς τῶν 4.000 Τούρκων ἔσφιγγε καί τό μεγάλο κανόνι πού ἦλθε ἀπ' τό Μεσολόγγι ἄρχισε νά γκρεμίζει τὰ τείχη. Ὅμως, ὅπως πίστεψαν οἱ κλεισμένοι ὑπερασπιστές ἡ Ὑπέρμαχος Στρατηγὸς Παναγία ὁδήγησε κάποιον Ἀλβανό, μέ κίνδυνο τῆς ζωῆς του, νά φθάσει στά τείχη καί νά εἰδοποιήσῃ τοὺς κλεισμένους ὅτι οἱ Τούρκοι ἐτοίμαζαν καί λαγούμι γιὰ νά ἀνατινάξουν τό Μοναστήρι. Ἀμέσως οἱ ὑπερασπιστές ἀποφάσισαν ἔξοδο μέ ὁποῖες καί ἂν ἦταν οἱ συνέπειες.

Πρέπει νά μετάλαβαν ὅλοι τῶν ἀχράντων μυστηρίων γιὰ νά θωρακίσουν τὴν ψυχὴ τους.

Ὁ Ἡγούμενος εἶχε πολλὴ δουλειά. Ἐπρεπε νά κρύψει, νά διαφυλάξῃ ὅ,τι πολύτιμο ὑπῆρχε στό Μοναστήρι. Ἰδιαίτερα ἀπέκρυψε ὅλα τὰ ἔγγραφα πού εἶχαν σχέση μέ τὴν παρουσίᾳ τῆς Μονῆς.

Ἡ ἔξοδος ἔγινε! Οἱ Ἕλληνες ἔφυγαν καί κρύφθηκαν στό διπλανό δάσος ἀφήνοντας ἐκεῖ μόνο 3 νεκρούς ἀπ' τοὺς ὁποίους οἱ 2 ἦταν καλόγεροι.

Μέσα στοὺς ἐπτά (7) τραυματίες ἦταν ὁ ὀπλαρχηγός Φραγκίστας καί βαρειά ὁ Καπετάνιος Καλύβας, πού ἔχασε τό ἓνα χέρι του.

Στίς 27 Μαΐου οἱ Τοῦρκοι μπῆκαν στό Μοναστήρι καί ἀφοῦ τό λεηλάτησαν, τό ἔκαψαν.

Ἡ Βαρνάκοβα ἔγινε θρύλος! Καί ἂν καί κατεστραμμένη δέν ἔπαψε νά εἶναι τό Κέντρο τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοπέδου ἀπ' τό 1827 μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Ναυπάκτου (11.4.29).

γ. Τό Μοναστήρι τοῦ Κουτσουροῦ

Ὁ Κουτσουρός δέχθηκε πάρα πολλές ἐπιδρομές, κυρίως ἀπ' τό 1700 ἕως τό 1750. Πολλές φορές ἀντιστάθηκε σ' αὐτές καί ἔσωσε τόν ἄμαχο πληθυσμό τῆς περιοχῆς. Μάλιστα ὅταν τά πράγματα δυσκολεύανε πολύ τότε οἱ καλόγεροι κατέφευγαν στό διπλανό δάσος, ὅπου ἔκρυβαν καί τοὺς κατοίκους, γιατί ἐκεῖ εἶχαν κρυμμένες καλύβες, τά ἐρεῖπια τῶν ὁποίων διακρίνονται καί σήμερα.

Ὁ Ἀνδρέας Λόντος τοῦτο τό Μοναστήρι διάλεξε γιά νά τό κάνει Νοσοκομεῖο. «...Φροντίζων μεταξύ τῶν ἄλλων καί τόπον ἀσφαλῆ καί ἐρμόδιον διὰ νοσοκομεῖον, ὡς εἰς τήν ἐκστρατείαν εἰς Δ. Σ. Ἑλλάδα, κατὰ τό 1823, ἐσύστησεν νοσοκομεῖον εἰς τό Μοναστήρι τοῦ Κουτσουροῦ, ἄνωθεν τῆς Βιτρινίτσης», μᾶς λέει ὁ Φιλήμων. Καί καμιᾷ ἀμφιβολία δέν χωρᾷ ὅτι ὡς νοσηλευτικό προσωπικό ἦταν οἱ Καλόγεροι καί ὅπωςδήποτε θά διέθεσε ἀρκετά γιά τή διατροφή τῶν λαβωμένων.

Ὅταν οἱ Τοῦρκοι ξεκίνησαν ἀπ' τό Μεσολόγγι γιά τά Σάλωνα, σκόρπισαν τόν ὄλεθρο ἀπ' ὅπου πέρασαν. Ἐκαψαν τήν Βιτρινίτσα καί τήν Ευλογαῖδαρα (Καλλιθέα) καί ἀπό κεῖ ἀνέβηκαν στό Μοναστήρι. Ἐδῶ ὅμως βρῆκαν τήν σθεναρή ἀντίσταση τῶν καλογέρων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐπικεφαλῆς τόν Ἡγούμενό τους Ἰωαννίκιο.

Ὁ ἀγώνας ὅμως ἦταν πολύ ἄνισος. Οἱ μοναχοὶ τελικά «ἐσκορπίσθησαν» καί οἱ Τοῦρκοι, ἀφοῦ τό λεηλάτησαν, κατέστρεψαν τά ἀμπέλια, τίς ἐλιές καί τ' ἄλλα κτήματα καί ξεεθεμελίωσαν τήν ἐκκλησία.

Ὅταν ὁ Τζαβέλας πῆρε τήν ἐντολή ἀπ' τόν Κυβερνήτη Καποδίστρια νά ξεκαθαρίσει τή Δ. Σ. Ἑλλάδα, μέ σκοπό νά φθάσει τά σύ-

νορα τοῦ αὐριανοῦ Κράτους ἀπ' τόν Παγασητικό μέχρι τόν Ἀμβρακικό κόλπο, αὐτός ἔφυγε ἀπ' τὰ Μέγαρα καί ἔφθασε στήν παραλία Σεργούλα (Αὔγ. 1828).

Πρῶτος σκοπός ἦταν ν' ἀπελευθερώσει τίς ἐπαρχίες Λιδωρικίου καί Μαλανδρινίου καί νά σταματήσει «...τόν ἐνεργούμενο σιτισμόν τοῦ Ἱμπραήμ...».

Ὡς πρῶτο ἀντικειμενικό σκοπό ἔβαλε τήν κατάληψη τῶν δύο ἰσχυρῶν θέσεων πού ἦταν τό Παλαιόκαστρον τοῦ Βελούχουβου καί τό Μοναστήρι τοῦ Κουτσοуроῦ.

Καί οἱ δύο αὐτές ὀχυρές θέσεις κατελήφθησαν ἀπ' τούς Ἑλληνες. Ὁ Κουτσουρός πλέον εἶναι ἐλεύθερος ἔπειτα ἀπό μιὰ καταδρομική ἐνέργεια τοῦ Ἰωαννίκιου.

Ὁ μοναχός Ἰωαννίκιος, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τήν Ἡγουμενία τοῦ Μοναστηριοῦ μετά τόν σκοτωμό τοῦ ἡγουμένου Νεκταρίου, μετά τόν χαλασμό τοῦ Μοναστηριοῦ ἀνέπτυξε μεγάλη δράση ὑπό τήν Ἀρχηγία τοῦ Τζαβέλα, τοῦ Ρούκη κ.ἄ. Μέ τό πρακτικό τῆς 17.3.1825 τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος, ὁ Παπα-Ἰωαννίκιος προάγεται στό βαθμό τοῦ Πεντηκόνταρχου. Περισσότερα στοιχεῖα γιά τόν ἥρωα αὐτό βλέπουμε στό παρακάτω πιστοποιητικό.

«Πιστοποιοῦμεν οἱ ὑποφαινόμενοι ὅτι ὁ Ἰωάννης Γεωργίου ἢ Ἰωαννίκιος, ἐκ τοῦ χωρίου Πλέσσα τοῦ Δήμου Τολοφῶνος τῆς Δωρίδος, ἅμα ἤρξατο ὁ ὑπέρ ἀνεξαρτησίας ἱερός ἀγώνας δράξας τὰ ὅπλα καί συμπαραλαβών μεθ' ἑαυτοῦ ἱκανόν ἀριθμόν στρατιωτῶν συγχωριανῶν του, κατετάχθη ὑπό τόν Δῆμον Σκαλτσάν, μέ τόν ὁποῖον ὑπηρέτησεν ἀπό τό 1821 μέχρι τό 1824 εἰς αὐτό τό διάστημα παρעυρέθη εἰς τάς μάχας τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Λιδωρικίου, Ναυπάκτου, Πατρατζικίου, εἰς Βασιλικά, εἰς Νευρόπολιν καί εἰς Ἀμπλιανην.

Ἀπό τοῦ 1824 μέχρι τοῦ 1826 ὑπηρέτησεν ὑπό τήν ὁδηγίαν τοῦ ἀειμνήστου Γ. Καραϊσκάκη, διακρινόμενος εἰς τῶν Ἀξιωματικῶν του, ὡς ἔχων ὑπ' αὐτοῦ ἱκανόν ἀριθμόν στρατιωτῶν. Παρעυρέθη εἰς τό ἀνωτέρω διάστημα εἰς τάς μάχας Πρ. Ἡλιοῦ, ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου καί εἰς ἄλλας ἀκόμη. Ἀπό τοῦ 1826 μέχρι τό 1828 ἐχρημάτισεν ὑπό τήν ὁδηγίαν τοῦ ὑποφαινομένου Νάκου Παναργιᾶ, ἀνταποκρινόμενος καί ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἀξιωματικός παρעυρέθη εἰς τάς μάχας Ράχωβας, Διστόμου, Ἀγόριανης, Τριζωνίων, Κουτσοуроῦ κ.λπ. Καθ' ὅλον δέ τό διάστημα τοῦ πολέμου, ὑπηρετῶν στρατιωτικῶς ὑπό τούς ἀνωτέρω ὀπλαρχηγούς, ἔδειξεν ζῆλον ἀπαραδειγμάτιστον

καί γενναιότητα εἰς τὰς μάχας εἰς ἔνδειξιν ὅθεν τῶν πρὸς τὴν πατρίδα στρατιωτικῶν ἐκδουλεύσεώς του καὶ κατ' αἵτησίν του δίδομεν τό παρόν μας, διὰ νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ ὅπου δεῖ.

Ἐν Ἀμφίσσῃ τῇ 10ῇ Ὀκτωβρίου 1841

Ν. ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ Α. ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ ΤΖΑΜΑΛΑΣ

(Συν/ρχης) (Ταγ/ρχης)
(Ταγ/ρχης)

Ὁ Ἰωαννίκιος τιμήθηκε καὶ μέ τό Ἀργυροῦν Ἀριστεῖον τοῦ Ἀγῶνος.

Ὅταν ὁ Ἰωαννίκιος ἄφησε τὰ ἄρματα βάλθηκε ν' ἀνασυγκροτήσῃ τό ἀγαπημένο του Μοναστήρι.

Ἐφτιαξε μέ δικὰ του χρήματα νέο μεγαλύτερο ναό καὶ μερικά κελλιά.

Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη προσφορά καὶ τοῦ Μοναστηριοῦ τούτου καὶ τῶν καλογέρων του.

Μέ τὰ λίγα πού ἀναφέραμε, γιατί πάρα πολύ λίγα ἦταν αὐτά, φαίνεται σέ ὅποιον ἔχει ἀνοιχτό μυαλό καὶ ἀνοιχτὴ καρδιά, ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας, στὸν Μεγάλον Ἀγῶνα τοῦ Ἑθνους γιὰ τὴν παλληγενεσία τοῦ 1821 εἶναι:

Πρῶτῃ στὴν προσφορά

Πρῶτῃ στὴν ἔμπνευση

Πρῶτῃ στὴν ὁργάνωση.

Ποτέ σ' αὐτόν τόν τόπο ἄλλῃ τάξῃ τῶν πολιτῶν δέν πλήρωσε τόσο μεγάλο φόρο αἵματος γιὰ τὴν λεύτεριά καὶ τὴν πατρίδα ὅσο ἡ Ἐκκλησία. Ποτέ!

11 Πατριάρχες

100 Ἀρχιερεῖς καὶ

6.000 λοιποὶ ρασοφόροι λειτουργοί

εἶναι ὁ ἀπολογισμὸς τῶν θυσιῶν τοῦ Κλήρου, πού ἀποδεικνύει τοῦ λόγου τό ἀληθές.

Σημείωση:

1) Ἡ ὁμιλία τοῦ κ. Γ. Κουτσοκλένη ἔγινε στίς 14 Νοεμβρίου 2005, στό Πνευματικὸ Κέντρο Ρουμελιωτῶν στὴν Ἀθήνα, ἔπειτα ἀπὸ πρόσκληση τῆς Ὁμοσπονδίας Συλλόγων Παρνασσίδας.

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗ ΡΟΥΜΕΛΗ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ*

Τοῦ κ. Δημ. Κ. Κουτσουλέλου
Ἐπίτιμου Ἐπόπτη Δημοτικῆς Ἐκπ/σεως

Α'

Αἰσθάνομαι ἰδιαίτερη συγκίνηση, μιλώντας σήμερα στήν Ἱερή Πόλη τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ Γένους τήν Κιβωτό, τόν Κρανίου τόπο τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἀνεβαίνει τά σκαλοπάτια τοῦ Θεοῦ, ἡ Παιδεία θεμελιώνει τό ἐλεύθερο φρόνημα τῶν πολιτῶν καί ἡ ἀρετή ὑψώνεται, δικαίωση καί ἐγκαλλώπισμα τῆς ἐποποιΐας τῶν ἀνθρώπων.

Εὐγνώμονη ἡ μνήμη τριγυρνᾷ στό χῶρο τοῦ ὑψηλοῦ χρέους, πού μᾶς ἱστορεῖ τρόπαια θριάμβου καί κεφάλαια ἀνθρωπιᾶς, ἐμπνέει καί ὁδηγεῖ τόν περήφανο Λαό μας στή μελλοντική πορεία του. Τρέφει, ἰδιαίτερα, τήν καρδιά τῶν παιδιῶν τῆς Ἑλλάδας, ζωντανῆς ἀλυσίδας, μέ τά ἱερότερα καί εὐγενέστερα ἰδανικά, γιά νά ἐκπορθοῦν τίς πύλες τοῦ μέλλοντος, καί φωτίζει τά βήματά τους στήν ἐθνική καί γόνιμη πορεία.

Β'

Τό θέμα μου εἶναι εὐρύτατο. Θά προσπαθῶ νά ἐπισημάνω τίς σπουδαιότερες πτυχές του, ὥστε νά κατανοηθεῖ ἡ σημαντική συμβολή τῆς Παιδείας στήν ἀνάσταση τῆς Ρούμελης. Τῆς ἱερῆς καί πανάχραντης Ρούμελης, πού, μέ ἀπροσμέτρητη ἀγάπη, πλάθει τίς μῆτρες τῆς Ἱστορίας καί προπορεύεται, ἀπό γενιά σέ γενιά, στήν ἀναζήτηση τῆς πορείας τοῦ μέλλοντος. Καί νά τονισθεῖ, συμπληρω-

* Περίληψη εἰσηγήσεώς του στό Β' Διεθνές Συνέδριο Ρούμελης, πού ὀργάνωσε καί πραγματοποιοῖσε τό Πνευματικό Κέντρο Ρουμελιωτῶν (Ἀγρίνιο - Μεσολόγγι - Ναύπακτος 17-20 Σεπτεμβρίου 2004).

ματικά, ἡ δημιουργική ἔκφραση τῶν Ρουμελιωτῶν, ἰδανικῶν στρατιωτῶν τῶν ἑλληνικῶν ἀξιῶν, πού, στή διαδρομή τοῦ χρόνου, μέ ἀκατάλυτους προγονικούς δεσμούς, καταθέτουν στό βωμό τῆς ἐλευθερίας τούς ὁραματισμούς τους γιά μιὰ ἰδανική Ρούμελη καί μιὰ αἰώνια Ἑλλάδα στό κέντρο τοῦ σεβασμοῦ καί τῆς λατρείας τῆς Οἰκουμένης.

Ὅταν ἀπλώθηκε βαρύτατο τό σκοτάδι τῆς σκλαβιάς καί ἐσχέπασε τούς ὀρίζοντες τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅταν «τό φλάμπουρο τσακίστηκε καί τό φανάρι ἐσβήστη» καί ἦταν «σβησμένες ὅλες οἱ φωτιές οἱ πλάστρες μέσ' τῇ χώρᾳ», κατά τόν ποιητή μας, ἡ ἑλληνική ψυχή παρέμεινε ἀδούλωτη καί ἀκατάλυτη. Σέ ἀτέλειωτα χρόνια τῶν δοκιμασιῶν, μόνη ἡ Ἑλληνική Ἰδέα ἐνέπνεε πάντοτε καί ζωογονοῦσε. Ἀπ' αὐτή ἀντλοῦσε δύναμη καί φῶς ὁ μάρτυρας Παπάς καί ὁ ταπεινός Δάσκαλος, γιά νά σφυρηλατήσουν τίς θελήσεις τῶν Ἑλλήνων καί νά ἐτοιμάσουν τίς Μορφές τῶν ἡρώων τοῦ Εἰκοσιένα. Σ' αὐτή πρέπει νά τονιστοῦν ὕμνοι καί δοξαστικά.

Εἶναι ἀναντίρρητο, ὅτι τό «φοβισμένο φῶς τοῦ καντηλιοῦ» τοῦ Κρυφοῦ Σχολειοῦ ἔγινε, στή διαδρομή τοῦ χρόνου, καθαρτήρια φλόγα καί πῦρ ἀπολυτρώσεως καί καθαρμοῦ. Μόνο ἡ Ἑλληνική Παιδεία ἔκανε, ἀργά καί ἀθόρυβα, μέ τό ζωοποιό πνεῦμα της, βίωμα στήν ἑλληνική ψυχή «τί ἔχασε, τί ἔχει, τί τῆς πρέπει», ἐχαλύβδωσε τήν ἐθνική συνείδηση, ἀνύψωσε τίς ἑλληνικές καρδιές καί προετοίμασε τήν ἀπολύτρωση τοῦ Γένους.

Τό σκοτάδι τῆς ἀπαιδευσίας, παρά τίς καταβαλλόμενες προσπάθειες, ἐκάλυπτε τήν ὑπόδουλη Ἑλλάδα, μέχρι τό τέλος τοῦ 16ου αἰώνα. Ἀπό τόν 17ο αἰώνα, ἀρχίζει μιὰ σημαντική βελτίωση, μέ τήν ἄνοδο τῆς δυνάμεως καί τῆς πνευματικῆς στάθμης τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀρχίζουν ν' ἀποδίδουν πιό ἐμπνευσμένους Διδασκάλους τά φυτώρια τῶν Πατριαρχείων καί τῶν Κοινοτήτων τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Ὁ μέγας ὁραματιστής καί δημιουργός Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρης (1572 - 1638) χαράσσει, μέ τή δράση του καί μέ τό αἷμα του, τό δρόμο τῆς ἀνόδου. Ὁ ὀνομαστότερος ἀπό τούς Διδασκάλους, πού εἶχε συγκεντρώσει, ἦταν ὁ Θεόφιλος ὁ Κορυδαλλεύς (1563 - 1646), πού ἐπέδρασε σημαντικά στούς συγχρόνους του καί τούς μεταγενεστέρους του.

Ἡ πνευματική κίνηση, κατά τόν 18ο αἰώνα, εἶναι ἐντονότερη καί οἱ ἐπιδιώξεις τῶν Διδασκάλων τοῦ Γένους ὑψηλότερες. Ἀπ' τίς ρίζες τοῦ μεγάλου δένδρου ἀνεβαίνουν ζωογόνοι οἱ χυμοί καί οἱ

κλάδοι του ἐτοιμάζουν τὴν ἀνθοφορία. Ἰδρύονται ἀξιόλογες Σχολές: Ἡ Πατμιάς (1715), ἡ Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης (1728), ἡ Ἀθωνιάς (1749), ἡ Σχολὴ τῆς Δημητσάνας (1764), ἡ Σχολὴ τῶν Κυδωνιῶν (1780), τὸ Γυμνάσιον τῆς Χίου (1790) καὶ ἄλλες, ὅχι λιγότερες, σημαντικές.

Τὸ ἔτος 1760, ὁ Διδάσκαλος τοῦ Γένους, Μεσολογγίτης Παναγιώτης Παλαμᾶς (1722 - 1802), ἱδρυσε τὴν Παλαμιαία Σχολὴ Μεσολογγίου, στὴν ὁποία δίδαξε σαράντα ὁλόκληρα χρόνια. «Ἐδίδασκε - γράφει ὁ Παν. Ἀραβαντινός, ἀνάμεσα στ' ἄλλα - οὐ μόνον τὰ καλά γραμματικά, ἀλλὰ καὶ θεμελιώδεις φιλοσοφικὰς γνώσεις μετέδιδε τοῖς προκεχωρημένοις καί, πρὸς τούτοις, ἤρδευεν ὡς ἀναπόφευκτα ἱκανὰ τῆς θεολογίας νάματα καὶ ἀρετῆς καὶ πατριωτισμοῦ αἰσθήματα ἐνέπνεε». Στὴ Σχολὴ αὐτὴ ἐδίδαξαν ἀξιόλογοι Κληρικοὶ καὶ Διδάσκαλοι τοῦ Γένους, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὁ Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης καὶ ὁ Ἀθανάσιος Πάριος, φίλος καὶ συμμαθητὴς του στὴν Ἀθωνιάδα.

Τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως ἱδρυσε, τὸ 1762, στὸ Μεσολόγγι Σχολὴ Ἑλληνικῶν Μαθημάτων, πού τὴ συντήρησέ της ἀνέθεσε στὸ Μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, τὸ ὁποῖο βρισκόταν κοντὰ στὴν πόλιν. Ἡ Σχολὴ αὐτὴ εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ συγχωνεύτηκε μέ τὴν Παλαμιαία Σχολή, πού ἀριθμοῦσε τριακόσιους, περίπου, μαθητές καί, ἐνιαία πλέον, ἀπέκτησε μεγαλύτερο κύρος. Ἀναδείχθηκαν ἐξαιρετοὶ ἐπιστήμονες, πού διέπρεψαν στὴν ὑπόδουλο Ἑλλάδα. Μαθητὴς τῆς ὑπῆρξε ὁ Σπυρίδων Τρικούπης (1788 - 1873), λόγιος, πολιτικός, ἱστοριογράφος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης καὶ πρῶτος Πρωθυπουργὸς τοῦ ἐλεύθερου Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Γ'

Ἀξιόλογες εἶναι οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν ἱδρυση καὶ συντήρηση Σχολείων ἀπ' τὰ πρῶτα, μετὰ τὴν Ἄλωση, χρόνια στὴ Ρούμελη, μιά ἀπ' τίς πιὸ εὐαίσθητες καὶ ἱστορικές περιοχές τῆς Πατρίδος μας. Στὴν Εὐρυτανίᾳ ἱδρύθηκαν φημισμένα Σχολεῖα, οἱ ἀξιοθαύμαστες Σχολές τῶν Ἀγράφων γιὰ ἀνώτερη παιδεία (Καρπενήσι - Βραγγιανὰ (Ἀγράφων) - Φουρνά) καὶ κατώτερη μόρφωση τῶν ἐλληνοπαίδων (Καρπενήσι - Ἀγία Τριάδα - Βραγγιανὰ, Καστανιά, Νεοχώρι - Κερασσώρι - Προυσός - Βράχα - Τατάρνα (Μοναστήρι) - Ρεντίνα), ἄτρωτες ἀσπίδες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀκτινοβόλες πνευματικὲς ἐστίες, μεγάλα Χριστιανικά καὶ Ἐθνικά Κέντρα, στὰ ὁποῖα ἐδίδα-

ξαν μεγάλοι και σοφοί Διδάσκαλοι του Γένους, μέ κορυφαίο τόν Όσιο Εὐγένιο Γιαννούλη τόν Αἰτωλό (1597 - 1682), ἄξιο μαθητή του Κορυθαλλέως, πιστό διάκονο τῆς Ἐκκλησίας καί ἀξιόλογο θεράποντα τῆς Παιδείας, ρωμαλέα καί σεπτή Μορφή. Ἀπ' τά Βραγγιανά τῶν Ἀγράφων, ὅπου πέθανε καί τάφηκε, εὐλογεῖ, κατευθύνει καί θερμαίνει τήν ἑλληνική ψυχή γιά ὑψηλά ἔργα καί εὐγενικούς ὁραματισμούς. Ἀπ' τίς Σχολές αὐτές ἀναδείχθηκαν ἐξαιρετες Μορφές, μέ πλουσιότατη θρησκευτική, ἐθνική καί πνευματική δράση. Διακρίθηκαν ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος (1564 - 1729), ὁ ἐξ Ἀγράφων Κύριλλος, ὁ Δημ. Χατζῆ - Πολυζῶης ἀπ' τά Βραγγιανά, ὁ Νικ. Ἀγραφιώτης, ὁ Καλλίνικος ὁ Ἀκαρνάν, ὁ Ἀναστάσιος Παντοδύναμος, ὁ Σέργιος Μακραιῖος, ὁ ἐξ Ἀγράφων Πρωτοπαπᾶς καί πολλοί ἄλλοι.

Ἰδιαιτερος λόγος πρέπει νά γίνει γιά τόν Ἅγιο Κοσμᾶ τόν Αἰτωλό (1714 - 1779), τό γνωστό Πατροκοσμᾶ, γεννημένο στό Μεγαδένδρο τῆς ὀρεινῆς Τριχωνίδας. Ὑπῆρξε ὁ Ἱεραπόστολος καί Ἐθνεγέρτης, κατά τοὺς ζοφεροὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Μέ τή ζωή καί τή δράση του, ἐτοίμασε τήν Ἐπανάσταση γιά τό «ποθούμενον» - ὅπως ἔλεγε παραβολικά - καί τή δημιουργία τῆς νέας Ἑλλάδας. Οἱ Μεσολογγίτες εἶχαν τήν εὖνοια ν' ἀκούσουν τίς διδασχές του, περιοδικά, κατά τά ἔτη 1733 - 1760. Γνήσια καί ὑψηλή ἦταν ἡ ἀποστολή του: ἐλευθερία τοῦ πνεύματος ἀπ' τά δεσμά τῆς ἀμάθειας καί ἐλευθερία ἀπ' τά δεσμά τῆς τυραννίας.

Δ'

Ἀλλά καί κατά τό διάστημα τῆς Ἐπανάστασεως τοῦ Εἰκοσιένα, στή δεκαετία 1821 - 1831, ὅπως διαπιστώνουμε ἀπό ἔρευνες στά Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους καί, ἰδιαίτερα, τοῦ φλογεροῦ καί ἀκάματου Ρουμελιώτη Γιάννη Βλαχογιάννη (1867 - 1945), ἀξιόλογες καί δημιουργικές εἶναι οἱ ἐκπαιδευτικές προσπάθειες στή Ρούμελη, ὅπως καί σ' ὅλες τίς περιοχές τῆς μαχόμενης Πατρίδας, γιά τήν ἱδρυση καί συντήρηση Σχολείων ὅλων τῶν βαθμίδων. Δέν εἶναι μόνο ἀγωνιστική περίοδος τοῦ Ἑθνους στά πεδία τῶν μαχῶν, ἀλλά, συγχρόνως, καί περίοδος δημιουργικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἔργου.

Πολλές πόλεις καί πολλὰ χωριά πρωτοστάτησαν. Διακρίθηκαν, κατ' ἀλφαβητική σειρά: τό Ἀγρίνιο, τό Αἰτωλικό, ἡ Ἀράχωβα, ἡ Ἀταλάντη, ὁ Βάλτος, τό Γαλαξείδι, τό Δαδί, ἡ Δαύλεια, τό Δίστομο, ἡ Θήβα, τό Καρπενήσι, τά Κράβαρα (Ναυπακτίας), ἡ Λαμία, ἡ Λειβαδιά, τό Λιδωρίκι, τό Μεσολόγγι, ἡ Ναύπακτος, οἱ Νέες Πάτρες,

τό Ξηρόμερο, ὁ Πλάτανος (Κραβάρων), ὁ Προυσός, τὰ Σάλωνα κ.ἄ.

Ἡ μέριμνα γιά τήν εὐθυμῆ καί ἀπρόσκοπτη λειτουργία τῶν Σχολείων ἦταν πολύπλευρη. Ζωηρό ἐκδηλωνόταν τό ἐνδιαφέρον τῶν Ρουμελιωτῶν γιά τήν ὀργάνωση τῶν Σχολείων σέ τρεῖς βαθμίδες, τήν ἐπιθεώρηση τῶν Σχολείων καί τῶν Δασκάλων, τή σύνταξη ἐκθέσεων, τήν ὑποχρεωτική ἐκπαίδευση, τίς δωρεές γιά τή συντήρηση τῶν Σχολείων, τή συμβολή τῶν Μοναστηριῶν, τόν ἐσωτερικό κανονισμό λειτουργίας, τή μέθοδο διδασκαλίας, τήν ὀρθή χρήση τῶν σχολικῶν βιβλίων, τίς ἠθικές ἀμοιβές Δασκάλων καί μαθητῶν, τὰ διδακτικά μέσα, τή δωρεάν διάθεση βιβλίων, τίς διακοπές τῶν Σχολείων, τήν προστασία τῶν ὀρφανῶν παιδιῶν, τοὺς Σχολικούς Ἐφόρους, τήν περίθαλψη δυστυχούντων Δασκάλων καί πολλές ἄλλες δραστηριότητες.

Ὁ χρόνος, δυστυχῶς, δέν μοῦ ἐπιτρέπει νά παραθέσω ἐνδεικτικά μερικά ἔγγραφα ἀπό τό πλῆθος τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων, πού ἐπιβεβαιώνουν τίς ἔντονες καί συνεχεῖς προσπάθειες τῶν Ρουμελιωτῶν γιά τή δημιουργία καί τή συντήρηση Σχολείων τῆς Ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας.

Θά περιληφθοῦν, ἀσφαλῶς, στά Πρακτικά τοῦ Συνεδρίου, μέ ἐκτενέστερες ἀναφορές καί ἀναλύσεις.

Ε'

Μελετώντας τὰ ἔγγραφα αὐτά, διαπιστώνουμε τόν ὀργανικό σύνδεσμο τοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγῶνα καί τοῦ φλογεροῦ αἰτήματος τῶν Ἑλλήνων γιά τήν πνευματική ἀνύψωση τοῦ ἀγωνιζόμενου Ἔθνους. Ὁ πόθος γιά τήν ἐλευθερία ταυτίζεται μέ τήν ὑπέρτατη δύναμη τῆς Παιδείας καί τή συμβολή της στήν ἀνάσταση τοῦ Γένους. Ἡ Νίκη ξεπήδησε μέσ' ἀπ' τήν ψυχὴ τοῦ Κρυφοῦ Σχολειοῦ καί τή ζεστή ἄχνα τῶν αἱμάτων ποταμῶν! Ἡ Ἀθανασία ἐπήγαγε μέσ' ἀπ' τήν πίστη καί τό θάνατο!

«Ἡ Παιδεία στό Μεσολόγγι - γράφει ὁ Μεσολογγίτης Σπύρος Κανίνιας -, κατά τήν Τουρκοκρατία καί τήν Ἐπανάσταση, ὑπῆρξε, κατεξοχήν, Παιδεία ἐλληνικῶν Γραμμάτων καί Χριστιανικῆς ἀγωγῆς. Καί, ἀσφαλῶς, συνετέλεσε, ὑπό τίς τότε ἱστορικές περιστάσεις, ὥστε νά ριζώσει στήν ψυχὴ τῶν Μεσολογγιτῶν βαθύ αἶσθημα εὐσέβειας καί πατριωτισμοῦ. Ἔτσι, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ κατόρθωσαν νά πορευθοῦν, μέ γενναιότητα, τόν ἀνηφορικό ἱστορικό δρόμο, νά ὑπερνικήσουν δυσχέρειες καί νά ὑπομείνουν δεινά.

Ὅσο, μάλιστα, πλήθαιναν οἱ δοκιμασίες, τόσο δυνάμωνα ἡ εὐσέβεια καί τούς ἀναδείκνυε «ἰσχυρούς ἐν πολέμῳ». Καί οἱ δοκιμασίες κορυφώθηκαν, κατὰ τήν περίοδο τῆς τελευταίας πολιορκίας τους. Ὡς ἐνδεικτικό στοιχείο γιά τό βάθος τῆς χριστιανικῆς καί πατριωτικῆς τους συνειδήσεως, παραθέτουμε μικρή περικοπή ἀπό δημοσίευμα τῶν «ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ», σ' ἓνα ἀπό τά τελευταῖα φύλλα τῆς ἐφημερίδας αὐτῆς: «...Ἐφοδοί συνεχεῖς καί μάχαι ἀπό ξηρᾶς καί θαλάσσης, ἀλλεπάλληλοι δέν μᾶς ἄφησαν νά λάβωμεν καθόλου τήν ἀναπνοήν μας... Ἀλλοίμονον ὅμως! Κατέστησαν σιδηροῦς τούς βραχίονάς μας, ὄχι ἡ ἀπελπισία, ἀλλ' ἡ ὑπέρ τῆς Πατρίδος μας ἀγάπη, ὑπέρ Χριστοῦ ἔρωσ καί ἡ σταθερά μας τελευταῖον ἀπόφασις τοῦ νά ζήσωμεν Χριστιανοί ἐλεύθεροι, εἰδεμή νά χαθῶμεν...» (φ. 3.2.1826).

Οἱ «Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι» πορεύονται πρός τή μεγάλη θυσία - ὅπως θά ψάλλει ὁ Σολωμός -, μέ καρδιά καί νοῦ, μέ αἰσθήματα καί σκέψεις, ὥς «ἐνθυμοί καί διανοητικοί»:

*«Στά μάτια καί στό πρόσωπο φαίνοντ' οἱ λογισμοί τους,
τούς λέει μεγάλα καί πολλά ἡ τρίςβαθῆ ψυχή τους».*

ΣΤ'

Ἀφιερώνοντας τήν παροῦσα εἰσήγηση, μέ τιμή, σεβασμό καί εὐγνωμοσύνη, στήν ἱερή μνήμη τῶν Διδασκάλων τῆς Ρούμελης καί τοῦ Γένους, πρίν καί κατὰ τήν Ἐπανάσταση τοῦ Εἰκοσιένα, ὑψώνουμε ἄξια τῆς προσφορᾶς τους ἐγκώμια. Ἡ παιδευτική καί ἐθνική δράση τους, σέ χρόνους χαλεπότατους, γιά τή διατήρηση, μέ ἔργα, ἀδιάσπαστης τῆς μακρότατης ἐκπολιτιστικῆς παραδόσεως τοῦ Ἑθνους, ἀποτελεῖ, ἀναμφισβήτητα, σημαντική συμβολή στόν Ἱερό Ἀγῶνα γιά τήν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας. Οἱ μαχητές τῶν πολεμικῶν πεδίων καί τῶν πνευματικῶν ἀγώνων ἔχουν ἐκπληρώσει στό ἀκέραιο τήν ἴδια ἱστορική ἀποστολή. Τήν ἱερή φάλαγγα τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς Ἐθνεγερσίας ἀπαρτίζουν οἱ ἀκαταπόνητοι πολεμιστές τῶν βουνῶν, οἱ ἀτρόμητοι πυρπολητές τῶν θαλασσῶν καί οἱ τίμιοι ἐργάτες τῶν ψυχῶν καί τῶν πνευμάτων.

Ἡ ἀναγνώριση αὐτῆ ὑποχρεώνει ὅλους μας νά νοιώθουμε ὑπερηφάνεια, ὄχι μόνο γιά τούς ἀρχαίους σοφοὺς προγόνους μας, ἀλλά καί γιά ἐκείνους, πού ἔζησαν καί ἔδρασαν, κατὰ τούς πικροὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας καί τούς κρίσιμους καιροὺς τῆς Ἐπανάστασεως. Καί περικλείει ἡ ἀναγνώριση αὐτῆ ἓνα ἀκόμη σπουδαίο-

τατο μορφωτικό στοιχείο: τὴν εὐεργετική φρονηματιστική ἐπίδραση, πού μποροῦν ν' ἀσκήσουν στίς ψυχές ὄλων μας - παιδευτῶν καί παιδευομένων, ἀρχόντων καί ἀρχομένων - ἡ ζωὴ καί ἡ δράση, οἱ ἀρετές καί ἡ διδασκαλία, ἡ πίστη καί ἡ ἀνάταση τῶν πνευματικῶν ἐκείνων ἡγετῶν.

* * *

Παιδεῖα καί Εἰκοσιένα, δυό μεγάλες Ἰδέες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, συμπερεύονται στὸν τραχύτατο δρόμο τους γιὰ τὴ σωτηρία καί τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους. Κρυφά Σχολεῖα καί Κλεφτουριά, σέ κοινό ἀγῶνα, προετοίμασαν τό μεγαλεῖο τῆς Ἐθνεγερσίας. Γράμματα καί ἄρματα βρίσκονται στήν ἴδια πορεία δράσεως. Εἶναι φῶς καί δύναμη, πίστη καί φλόγα, λαχτάρα καί πόθος, πνεῦμα καί λεβεντιά γιὰ τρόπαια καί θρύλους.

Ἡ ἀρχαία ζωὴ «ζεῖ μέσα μας ἀθέλητα κρυμμένη», κατὰ τὸν ποιητὴ μας. Ὑψιστο χρέος μας εἶναι, ὡς κληρονόμοι τῆς μεγαλύτερης ἐπίγειας παρακαταθήκης, νά μελετήσουμε τίς βάσεις τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς καί νά προβάλλουμε σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο τίς τεράστιες διαστάσεις της. Γιὰ τό ἔργο αὐτό χρειάζεται παιδεῖα, μέ βάθρα της τὴν πίστη καί τό ἥθος. Σκεφτόμαστε πόσο μέγας καημός ἦταν γιὰ τοὺς προγόνους μας, πού τὴν ἔπαιρναν μέ τὴ σταγόνα, ὡς Ἁγία Μετάληψη, στὰ Κρυφά Σχολεῖα. Ἡ μόρφωση ἦταν σπάνιο ἀγαθό, πού πληρωνόταν μέ ἀκριβό τίμημα, ἄλλοτε μέ διωγμούς καί ἄλλοτε τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

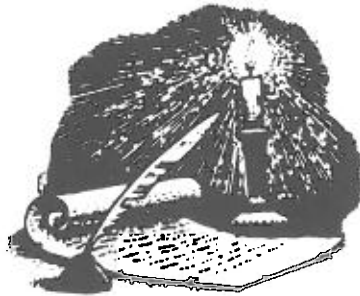
Ἡ ἀναγέννηση τῆς Παιδεῖας μας, μέσα σέ μιά ὕλιστική καί εὐδαιμονιστική ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποία οἱ ἠθικές δυνάμεις, διαρκῶς, ὑποχωροῦν, ὥστε ὅλα νά ἐπιτρέπονται καί ὅλα νά γίνονται, χωρὶς αἰδῶ καί φραγμούς, εἶναι ἡ κρισιμότητα καί ἡ ὠραιότερη μάχη τοῦ πνεύματος γιὰ τό παρόν καί τό μέλλον μας. Ἡ μοίρα τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου εἶναι ἡ μοίρα τοῦ Ἑθνους. Ἄν δέν θωρακισθεῖ ἡ νέα γενιά μέ πνευματικά, ἐθνικά καί ἠθικά ἐφόδια, εἶναι βέβαιο, ὅτι διακυβεύεται τό μέλλον τῆς Ἑλλάδας.

Ἡ Πατρίδα μας ἔζησε καί θά ζήσει μέ μιά Παιδεῖα ἀληθινὰ Ἑλληνοχριστιανική, μέ τὴν πνοή τῶν ἰδανικῶν της καί τίς ὑψηλές ἀνατάσεις της, πού ἐκράτησε ἀλώβητη τὴν Ὁρθοδοξία καί ἀμόλυντο τὸν Ἑλληνισμό. Παιδεῖα καί πολιτισμός εἶναι ταυτόσημες Ἰδέες καί ἀποτελοῦν τὴν ὀρθὴ ἐσωτερικὴ θωράκιση γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση κάθε μορφῆς ἐπιβουλῆς καί, παράλληλα, συνιστοῦν τὴν ἀπο-

τελεσματική στόχευση τῆς ἐθνικῆς μας στρατηγικῆς. Τό Ἕθνος, πού ζεῖ, κάτω ἀπ' τόν μόνιμο ἀστερισμό τοῦ Εἰκοσιένα, ὀφείλει νά ἐτοιμάσει μιά νέα γενιά, ἱκανή νά θυσιαστεῖ γιά Ἁγίες Ἰδέες καί ὑπέροχες ἀξίες τῆς ζωῆς.

Σέ καιρούς πνευματικοῦ χαλασμοῦ, καθὼς οἱ σημερινοί, εἶναι δραματικά ἀναγκαῖο κάθε Λαός καί κάθε ἄνθρωπος ν' ἀναζητοῦν τή σωτηρία τους σέ μιά βαθύτερη αὐτογνωσία. Τό Εἰκοσιένα εἶναι ὁ ὑψηλός ἱστορικός καί πνευματικός χῶρος, στόν ὁποῖο ὁ ὑπερήφανος καί γενναῖος Λαός μας ὀφείλει, σέ ὕψιστη ἐγρήγορση, ν' ἀγωνισθεῖ, γιά νά βρεῖ καί νά γνωρίσει τόν ἑαυτό του. Αὐτό εἶναι ἡ ἱερή Κιβωτός τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μέ τήν ὁποία στήν ἀγκάλη εἶναι προορισμένο νά περνᾷ, διαφυλάσσοντας τίμιο τόν Ἄνθρωπο καί ἄμωμη τήν Ἐλευθερία, ἀπείραχτος ἀπ' τή φθορά τοῦ χρόνου. Εἶναι ἐκπλήρωση χρέους πρὸς τό μοναδικό ἠθικοθρησκευτικό θησαυρό τριάντα αἰώνων. Εἶναι ἔκφραση πίστεως καί ἀφοσιώσεως πρὸς τήν ἔνδοξη Ἑλληνική Ἱστορία. Εἶναι πραγματοποίηση τοῦ φλογεροῦ ἐθνικοῦ σαλπίσματος:

*«Πέφτουμ' ἐμεῖς, τό ἔργο μας γιά τήν Πατρίδα μένει
καί σ' ὅλα ζεῖ τά στήθη μας τούτ' ἡ πνοή καί μόνη,
πού φλόγα γίνεται φρικτή καθολικοῦ πολέμου».*

ΤΟ ΓΟΥΡΙ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΑΣ

Τοῦ Δημητρίου Σανιδᾶ

Βρισκόμαστε στὰ 1918. Δύστυχα χρόνια, πέτρινα. Ποῦ δουλειές... Τό ψωμί λιγοστό καί τὰ βάσανα πολλά. Ἔτρεχε ὁ πᾶσα ἕνας στούς κάμπους γιά ρίζες, γιά θέρο - στὰ Καμποχώρια -, νά σκάψουν τ' ἀμπέλια καί νά τινάξουν τίς ἐλιές, γιά ἕνα μεροκάματο τῆς πείνας.

Ζήτησε ὁ Ἀλεξανδρῆς νά γίνει βουκόλος στὰ βόδια τοῦ χωριοῦ, ἕνα σνίκ' σιτάρι τό χρόνο θά πλήρωνε ὁ καθένας τό κεφάλι. Ἀλλά ὁ Πρόεδρος μέ τούς δημογέροντες τὰ ἔδωσαν στόν Ξεφλούδα, γιατί εἶχε μέσον.

Σαμαροπαῖδες ἔβγαζε ὁ Ἀλεξανδρῆς ἀπό τόν Κοκκινόβραχο καί τίς πούλαγε στὰ Σάλωνα, στούς σαμαράδες, νά ζήσει τήν μεγάλη φαμελιά του.

Μαύρισε τό μάτι του, εἶδε κι ἀπόειδε, παρατάει τή φαμελιά του, παίρνει τό καράβι γιά τήν Ἀμερική νά καζαντήσει.

- Βγήκαμε, λέει, στό Γκαστιγκάρ, ἐκεῖ μᾶς ἔβαλαν στόν κλίβανο καί μετὰ δουλειά σ' ἀνθρακορυχεῖα, ἄσπροι μπαίναμε - μαῦροι βγαίναμε, μολόγαγε ὁ Ἀλεξανδρῆς στή νύφη του, πέρα σ' ἀμπέλια στοῦ Ντούρ' τή βρύση.

Πολλές ἱστορίες μολόγαγε ὁ Ἀλεξανδρῆς στούς χωριανούς του.

Ἔλεγε τήν ἱστορία τοῦ Λομπαρδῆ καί τοῦ Καλύβα πού πήραν τό καράβι ἀπό τόν Πειραιᾶ καί πήγαν στήν Ἀμερική - νά βροῦν τό Δῆμο τῆς ψηλῆς, νά ἐγγυηθεῖ γι' αὐτούς καί νά πιάσουν δουλειά στή μίνα.

Ὅταν ἔφτασαν στή Νέα Ὑόρκη, μετὰ ἀπό 40 μέρες μέσα στόν Ὠκεανό, τούς ρώτησαν ἂν γνωρίζουν κάποιο μετανάστη κι αὐτοί μ' ἕνα στόμα ἀπάντησαν: «Τό Δῆμο τῆς Ψ'λῆς».

Τελικά δέν βρέθηκε στὰ χαρτιά τους τέτοιο ἐπώνυμο, τούς ἔβαλαν πάλι στό ἴδιο τό παπόρι καί τούς γύρισαν πίσω στήν Ἑλλάδα.

Ὅταν ἔφτασαν στήν Κολοβάτα, τότε ἔμαθαν ὅτι ὁ Δῆμος τῆς ψηλῆς λεγόταν Δῆμος Μαγκλάρας. Ἄ, ρέ κερατά, γραμματιζοῦμενε.

- Ὅταν ἔγινε κεῖνο τό μεγάλο Κράχ τό 1929 ἀποφάσισα νά γυρίσω πίσω στήν Πατρίδα, μολογáει.

Ἔφερα ἓνα μπαούλο λεφτά τάλira (DOLLARS) καί ἄλλα τόσα τάλira ἔχασα στό Χρηματιστήριο.

Τά φόρτωσα στό γαϊδάρo Μαρλιάγκα, τόν ἔλεγαν καί τά ἔφερα στό χωριό.

Πέσανε πάνω μου ὅλοι σάν ἀκρίδα γιά δανεικά, ἔπесαν ἀπάνω μου τά λιμοξύφτερα. Εἶχα καί τήν Κατερίνη, τήν πεθερά σου, πού μοῦ τρυβέλιζε τ' αὐτιά: Νά δώσουμε 5 δεκάρες, Μῆτρο μ', στό Γερο-Γιαβρούτα γιατί μᾶς ταγιάντησε ὅσο ἔλειπες... Νά δώσουμε τήν προίκα τ' κουρτσιοῦ...

Εἶχε τάξει κι ἓνα σωρό λεφτά στό Σαῖτη, τόν Πρόεδρο...

— Μωρέ, αὐτόν ἔκανες συμπέθερο, πού μ' ἔστειλε στά μαῦρα ξένα καί τά βόδια τ' χωριοῦ τά ἔδωσε στόν Ξεφλούδα;

— Πάντρεψε τό κορίτσι μου, τή μοναχοθυγάτέρα μου, δίχως νά μέ ρωτήσει.

— Τά λεφτά τά ἔφερα νά φκιάξω ἓνα σπít' νά βάλω μέσα τήν οἰκογένειά μου, πού μέναμε μέσα σ' ἓνα σπítι μέ τόν ἀδερφό μου, πού κι αὐτός ξενητεύθηκε.

— Τράβα, ἀδερφέ μου, εἶπε ὁ ἀδερφός μου, πάρε τούς κήπους καί τίς ἀχερῶνες καί φκιάξε ὅ,τι θέλεις.

Ἡ γυναίκα του, ἡ κυρά Μανέρω, δέν μέ χώνευε πού ἔφκιαξα καινούργιο σπítι, πού μάτωσαν τά παῖδια μου κουβαλώντας λιθά-ρια ἀπό τά Χάβια καί πατωπάτερα ἀπό τά ρόγγια καί τίς ἱτιές καί μοῦ ἔκανε, λέει, μάγια μέ τόν πατέρα της.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι πάρθηκα τελείως, δέν μπορούσα νά σλετήσω, νά πάρω τά ποδάρια μου, ἔπιασα τό στρῶμα, ὅλα ἄχ καί βάχ τό εἶχα, πόναγα.

Ἡ Μανέρω μέ τόν πατέρα της, ἔβαλαν μπουκάλια, πρόκες, σαπούνια, καρφίτσες καί ὅλα τά μαντολόγια στήν ἀσκάλα τοῦ σπιτιοῦ μας.

Πῆγε ἡ πεθερά σου στή Χαλκίδα, τά βρῆκε καί τά ἔλυσε καί τά πετάξαμε στή θάλασσα.

Στό στρῶμα μέ βρῆκε ἓνας καπαλαχάρης στρατοκόπος, ἓνας διακονιάρης ἀπό τά Κράβαρα.

Κάθησε κοντά μου, τόν τρατάρουμε, ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι εἶχαμε στό σπít' ὅποιος πέρναγε ἀπό τήν αὐλή μας ἔπινε ἓνα γυαλί κρασί, πού λέει ὁ λόγος. Τοῦ ἔδωσα καί λίγα τάληρα καί μέ ρώτησε τί ἔχω.

— Τά ποδάρια μου, τοῦ ἔπα, μέ πονᾶνε τά ποδάρια μου, δέν μπορῶ νά κουνηθῶ, νά σλετήσω.

– Ἐγὼ θὰ σέ κάνω καλά, μοῦ λέει.

Πῆγε στοῦ Νεκροταφεῖο τ' Ἀη-Θανάση κι ἔφερε ἓνα κεφαλάκι ἀπό μικρό παιδί, 10-12 χρονῶν. Τό τύλιξε σέ ἄδολο ὕφασμα, ἔβαλε καί πρόκα ἄδολη καί τό κάρφωσε στήν ἀστρέχα τοῦ σπιτιοῦ.

Τήν Πρωτομαγιά βάζαμε ἓνα στεφάνι καί ἓνα σπάλαθρο καί τά καρφώναμε μέ καινούργια πρόκα.

Ὁ γέρο ζητιάνος, εἶπε:

– Δέν θὰ τό ξαναβγάλετε καί ὅπως τρέχει ἡ βρύση τό νερό, ἔτσι θά τρέχουν τά γεννήματα καί τά καλούδια σ' αὐτό τό σπίτι.

Ἐγινε καλά, πῆρε γράμμα ἀπό τήν Ἀμερική ὅτι οἱ Τράπεζες θά δώσουν ἓνα ποσοστό ἀπό τίς μετοχές.

– Πᾶμε, Κατερίνη, λέει στή γυναίκα του, νά πάρουμε ἓνα Ξενοδοχεῖο στοῦ Λουτράκι νά φύγουν τά παιδιά μας ἀπό τό Χωριό, ν' ἀλλάξουν ζωή.

– Ὅχι. Νά μᾶς πάρεις γίδια καί τό σπίτι τοῦ Μέλτου.

– Πᾶμε, Κατερίνη, νά πάρουμε τό σπίτι τοῦ Νιαχοπέτρου καί ἐλιές στήν Ἀμφισσα, ν' ἀλλάξουμε ζωή.

– Ὅχι. Γίδια ν' ἀγοράσουμε.

– Καλά... Κατερίν', γίδια θές - γίδια θά σοῦ πάρω, ἀλλά κάθε ἀπόγευμα πού ὁ ἥλιος πάει στή δύση, θά λές: στοῦ καλό, ἡλιάκο μ', καί χαιρετίσματα στοῦ Μητράκο μ'.

Ἐβγαλε ὁ ἄνθρωπος μας βιβλιάρια σέ ὅλα τά παιδιά του, τούς ἔβαλε ἀπό ἀρκετά χρήματα, πῆρε τά ὑπόλοιπα καί ἔφυγε πάλι γιά τήν τήν Ἀμερική. Ἐφυγε γιά κεῖ πού σκαπετάει ὁ ἥλιος.

Ὁ γαμπρός ὅλο κλώτσαγε, κατάλαβε παχνί γεμᾶτο καί ὅλο ζήταγε χρήματα - μάλωνε μέ τήν ἀρραβωνιαστικά του, ποτέ δέν ἐρχότανε στοῦ σπίτι καί πότε - πότε ἀπειλοῦσε ὅτι θά τή χωρίσει.

Ἡ καὶμένη ἡ Γαρέφω ἔλυωνε, στεναχωριότανε. Τότε ἡ γριά Ἀλεξανδρίνα, ἡ μάνα της, ἔβαλε μπροστά τά μεγάλα καί σατανικά της σχέδια.

– Θὰ σέ κ'μανταρίσω ἡγώ... θὰ σέ κάνω ἐγὼ νά σοῦρνεσαι στοῦ παράστατο τῆς πόρτας μου, εἶπε καί ἀμέσως κατέβασε τό κεφαλάκι τοῦ μωροῦ, γιά νά πάρ' τό γούρ' ἡ κόρη της.

Τό ἔβαλε κάτω ἀπό τήν προσκεφαλάδα καί τή νύκτα πού συγυρίστηκε ὁ γαμπρός, ἀκούμπησε πάνω στοῦ κεφαλάκι τοῦ μωροῦ. Ἄναψε τό λύχνο, καί τί νά δεῖ; Μ' ἓνα μικρό κεφάλι κοιμότανε ἀγκαλιά. Φοβήθηκε. Τρόμαξε. Τρελλάθηκε... ἔβαλε τίς φωνές, τίς ἔβρισε «παλιομαγουκλοῦδες», «παλιουμαγίστες». Ἐφυγε κι ἔμεινε 3 μῆνες χωρισμένος.

Ἡ Γαρέφω προσπαθοῦσε νά δικαιολογήσει τή μάνα της, ἔκλαιγε καί ὑπέφερε κι ἀπό τήν στενοχώρια της κουφάθηκε.

Τό κεφαλάκι τοῦ μωροῦ νύκτα τό ἔχωσε ἡ Ἀλεξανδρίνα στήν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ, στήν αὐλόπορτα, νά μή φύγει τό γούρι ἀπό τό σπίτι τῶν Ἀλεξανδραίων.

Πιτσιρικάδες εἴμαστε, καί πού λέτε, παίζαμε τ' ἀδέρφια καί τά πρῶτα ξαδέρφια τά πίτσα, μέ σαμάδες. Ξεχώσαμε μέ τό παιχνίδι καί ἄθελά μας καί τυχαῖα τό κεφαλάκι τοῦ μωροῦ. Φοβηθήκαμε καί πήγαμε στή γιαγιά καί τό εἶπαμε.

— Μαρέ λοχεμένα, μαρέ βομπήρια, τί γυρεύετε στήν αὐλόπορτα; θυμᾶμαι πού μᾶς εἶπε.

Τό πῆρε ἡ γιαγιά τό κεφαλάκι τοῦ μικροῦ, τό τύλιξε μ' ἓνα καθαρό πανί καί τό ἔχωσε ἄλλοῦ. Ποιός ξέρει πού νά νά βρίσκεται τώρα καί ποιός πῆρε τό γούρι;

Κανένας δέν ἔξερε σέ ποιοῦ παιδάκι ἀνῆκε. Κανένας δέν ξέρει ποιά μάνα κοιλοπόνεσε καί τό κρέμασε μέ λαχτάρα στόν κόρφο της νά τό γαλοποτίσει.

Ποιά γιαγιά, ἄραγε, τό κούνησε καί τό νανούρισε κάνοντας τά γόνατά της κούνια καί στό μπεσίκι.

Πόσα δάκρυα χύθηκαν στήν κάσα του ἀπάνω στό ἄψυχο κορμάκι του καί στόν τάφο του ἔξω ἀπό τά νεκροκάγκελα. Πόσο νερό καί πόσα δάκρυα πότισαν τά λουλούδια τοῦ τάφου του.

Κανένας δέν ξέρει ποιά μάνα μαυροντύθηκε καί μαυρομαντηλίστηκε γιά πολλά χρόνια.

Πόσα χρόνια ἔκανε ἄραγε ὁ πατέρας του νά ξυριστεῖ καί πόσα χρόνια ἔκανε ἡ χαροκαμένη μάνα του νά βγάλει τά μαῦρα σάν κόρακας ροῦχα καί νά χαμογελάσουν τά χεῖλη της.

Ἄς εἶναι αἰώνια ἡ μνήμη του.

Σ' αὐτό τό βουνίσιο σκοπὸ ξετυλίγεται ἡ ζωὴ σέ κάθε χωριό τήν ἐποχὴ ἐκείνη, πού τό ταῖνι ἦταν δυό ἐλιές Σαλωνίτικες, ἓνα κρεμμύδι Ξεροπηγαδίσιο καί μ' ἓνα ξερό ψωμί πού γκράς δέν τό περνοῦσε! Ἡ καρδιά, ὅμως, δυνατή, τά χέρια δυνατά καί καθαρά καί ἡ τιμὴ, τιμὴ καί ὑπόληψη κορώνα στό κεφάλι.

Ἄγια τά χώματα καί τιμημένα τά χέρια πού ἔκαναν ἄρμακά τίς πέτρες τῶν χωραφιῶν μας γιά νά κάνουν λίγο γέννημα νά φῶμε καί νά διατηρήσουμε τή γενιά μας, ὥς τά σήμερα.

Θεὸς νά σ'χωρέσει τίς ψυχούλες τῶν παπούδων μας.

Η ΠΕΤΡΑ

Τοῦ Ν. Ντόμαλη

Ὡσπου νά δημιουργήσω τό κέλυφος, πάσχιζα γυμνός, μεταξύ ζωῆς καί θανάτου, δεχόμεναι ὅλες τίς μπόρες πάνω στό κεφάλι μου, βάδιζα χωρίς νά ξέρω ἂν θά ὑπάρχω ἀπό στιγμή σε στιγμή, μέχρι νά δημιουργηθοῦν ἐκεῖνες οἱ προϋποθέσεις, πού ἀπ' αὐτές θα προ-έρχονταν τό σκληρό καύκαλο, πού θά μέ προστατεύε ἀπό κάθε κίνδυνο πού θά ἐρχόταν ἀπό τόν οὐρανό, ἀπό κάθε κίνδυνο πού θά προερχόταν ἀπό τή γῆ, γιατί ἀκόμα καί ἀπό τοὺς ἀνέμους κινδύνευα, πού μπορούσαν νά μέ στεγνώσουν καθὼς ἡ ὑγρασία ἦταν ἡ μόνη κατάσταση πού γνώριζα καί ἡ μόνη πού μέ διατηροῦσε.

Ὑστερα ὅλα ἔγιναν, δημιουργήθηκε τό κέλυφος, καί σιγά - σιγά ἔγινε τόσο βαρύ, πού ἔπρεπε ὄχι μόνο τή μυϊκή μου δύναμη νά χρησιμοποιοῦν γιά νά τό κουβαλῶ, μά καί τήν κάθε μου σκέψη, πού βοηθοῦσε τή θέληση γιά ζωή, γιατί κακά τά ψέματα, τώρα πού δέν κινδύνευα ἀπό τοὺς ἐξωτερικούς ἐχθρούς, εἶχα τοὺς ἐσωτερικούς, τήν ἔλλειψη κουράγιου, τή δύναμη πού μπορούσε νά μεταμορφωθεῖ σέ ἀδυναμία, τά ἐμπόδια τῶν ἐρωτημάτων, πέρσι ἦταν καλύτερα; Μέχρι πέρσι ζοῦσα ἐλαφρὺς γιά νά ἀποφεύγω τοὺς κινδύνους, τώρα βαρὺς, ὅλοι οἱ κίνδυνοι μεταμορφώνονταν, ἓνας ἄλλος κόσμος μοῦ παρουσιάζονταν πολὺ πιο ἀπειλητικός, πού ναί μέν ἦταν ἐσωτερικός, μά πού δελέαζε καί τοὺς ἐσωτερικούς κινδύνους. Ἐάν ἔσπαζε τό καύκαλό μου, σίγουρα θά πέθαινα, ἐάν ἤθελαν νά μοῦ κάνουν ὅποιοδήποτε κακό, θά τοὺς ἦταν πολὺ πιο εὐκόλο νά μέ βροῦν, ἐάν... ἐάν... ἐάν... καί ἡ ψυχολογία μου ἔγινε τόσο φοβισμένη, πού μετροῦσα τό κάθε μου βῆμα σά νά ἦταν ἓνα βῆμα πρὸς τό θάνατο ἢ πρὸς μιὰ ἀγνωστη μεταμόρφωση. Παρόν, παρελθόν καί μέλλον ἔγιναν τρεῖς ἐχθροὶ πού ἀντιπαλεύοντας, μ' ἔκαναν, νά μὴν ξέρω ποῦ βρίσκομαι καί τί ἐπὶ τέλους θά κάνω γιά νά ἐπιβιώσω.

Καί ἐπιβίωνα, ἐνῶ γινόμεναι πιο βαρὺς... πιο βαρὺς, μέχρι πού ἔμεινα ἀκίνητος σά νά ἤμουν ἓνας μετεωρόλιθος πού πέφτοντας ἀπό τόν οὐρανὸ ἀφοῦ ἔκανε τό γύρω τοῦ σύμπαντος τώρα ἡ ἀδράνεια τήν μεταμόρφωσε σέ ἀληθινὴ πέτρα.

Η ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΥΛΑ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΧΡΥΣΟΥΛΑΣ

Τοῦ Γιάννου Ζωριάνου

«Ήλιε μ', σάν τί 'δες σήμερα
κι ἄργεῖς νά βασιλέψεις;
Εἶδα τά μάτια π' ἀγαπῶ,
νά εἶναι δακρυσμένα....
Ἄχ! Τά ρώτησα καί μοῦ εἶπανε,
πῶς δάκρυσαν γιά μένα...».
(Δημοτικό)

Μοναχοθυγατέρα τήν εἶχε τήν Παρασκευούλα της ἡ θειά Χρυσούλα, ἡ Σκουτέλαινα, κι ὁλόκληρη τή ζωή της τήν εἶχε σ' αὐτήν ἀφιερωμένη.

Τήν πρόσεχε ἀπ' τήν αὐγή ὥς τό βράδυ κι ἀπ' τό δειλινό ὥς τό χάραμα. Τήν εἶχε μωσχαναθρεμμένη καί πάντοτε φρόντιζε, νά μήν τῆς συμβεῖ κάτι ἀνεπιθύμητο, νά μή στερηθεῖ ὅ,τιδήποτε ἀπό φαγητό, ἀπό ἐνδυμασία, ἀπό γράμματα, ἀπό στοργή κι ἀγάπη, μιᾶς κι ὁ Σκουτέλης, χαμένος κατά τή διάρκεια τοῦ τελευταίου πολέμου, τίς εἶχε ἀφήσει καί τίς δυό ἀπροστάτευτες, κάμποσα χρόνια τώρα.

Τή θειά Χρυσούλα, μια ἀγρότισσα καί νοικοκυρά στό μικρό χωριό μας - τά «γυναικεῖα ἔργα ἐπαγγελομένη» -, ὅπως ἀνέφεραν τά ἐπίσημα χαρτιά της πρόνοιας -, γύρω στά τριανταπέντε της χρόνια καί τήν Παρασκευούλα, παιδούλα, μαθήτρια τῆς Πέμπτης τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Σκληρή ἡ μοίρα, ἀκόμα δυσκολότερη ἡ ζωή καί γιά τίς δυό τους, στήν ἀνοιξη καί στό μπουμπούκιασμα τῆς ζωῆς...

Ἄλλ' ὅμως, ἡ θειά Χρυσούλα ἦταν ἀπό κεῖνες τίς γυναῖκες τοῦ τόπου μας, πού ξέρουν ν' ἀντιπαλεύουν μέ τίς δυσκολίες τῆς καθημερινῆς ζωῆς καί τά χτυπήματα τῆς μοίρας καί τῶν καιρῶν τά γυρίσματα.

Ἐσφιξε κουερούκι τή μαύρη της σκέπη στό μελαχροινό της κε-

φάλι, ἀφήνοντας λεύτερο τό πλατύ της μέτωπο καί ἀκάλυπτη τήν ἀρχή τῆς χωρίστρα της, πάνω ἀπ' τό μέτωπο, στήν μέση τῶν μαλλιών της, σημάδι, πῶς τή μισή ζωή της τήν εἶχε ἀφιερώσει στόν ἄντρα της, τέντωσε ψηλά τήν κορμοστασιά της καί ρίχτηκε στίς δουλειές τῶν χωραφιῶν, στίς φροντίδες τοῦ κήπου, στοῦ νοικοκυριοῦ τά συγύρια, στό ξανάστεμα τῆς Παρασκευοῦλας της, πού γρήγορα ἔδειχνε νά μεγάλωνει, νά ψηλώνει, νά ὁμορφαίνει.

Πρώτη στά γράμματα, στό νοικοκυριό, στήν ὑπερηφάνεια, στήν ἐμφάνιση τῆς Κυριακῆς. Περιζήτητη στίς παρέες τῶν νέων τοῦ χωριοῦ μας...

Τελειώνοντας τό Δημοτικό, στήν πρώτη ἐφηβεία, πῆγε, εἶπαν, σ' ἓνα μπάρμπα της, ξάδερφο τῆς μάνας της, στά Σάλωνα, στό Γυμνάσιο, νά μάθει περισσότερα γράμματα, κι ἔτσι ὀρφάνευαν τό σπιτικό της Σκουτέλαινας, ἡ γειτονιά, ὁ κῆπος, ἡ βρύση, τ' ἄλωνα κι οἱ παρέες του χωριοῦ, γιά μεγάλα χρονικά διαστήματα κάθε χρόνου.

Τό ἴδιο συνέβαινε καί μέ πολλά ἀκόμα σπιτικά, καθῶς τά παιδιά τοῦ ὀρεινοῦ χωριοῦ μας, μόλις τελείωναν τό Μονοτάξιο Δημοτικό Σχολεῖο τοῦ τόπου τους, ὁμαδικά ἄφηναν τό χωριό τους, γιά «τά γράμματα τά εὐλογημένα» καί κατέβαιναν στίς κωμοπόλεις τοῦ Λιδωρικιοῦ καί τοῦ Εὐπαλίου ἢ καί στίς πολιτείες τῆς Ἀμφισσας καί τῆς Ναυπάκτου, νά γίνουν τρόφιμοι, ἔλεγαν, τοῦ Ὁκταταξίου Γυμνασίου κι ἄλλοι νά τραβήξουν ψηλότερα, νά γίνουν σπουδαῖοι κι ἄλλοι νά βροῦνε ξεκούραστες δουλειές καί κανέναν νά μήν ἀκολουθήσει τό σκληρό τρόπο τῆς ζωῆς τῶν γονιῶν τους!...

Ἔτσι, τόν περισσότερο καιρό, τίς πιό πολλές μέρες του χρόνου, τό χωριό μας ὀρφάνευε ἀπ' τά νειάτα του καί ξαναζωντάνευε καί πάλι, κατά τίς μεγάλες γιορτές, τίς χρονιάρες μέρες τῶν Χριστουγέννων καί τοῦ Πάσχα καί παραδέ τά Καλοκαίρια, πού ξαναγύριζαν στό χωριό μας τά παιδιά ὁμαδικά, σάν τά σμήνη τῶν φλύαρων χελιδονιῶν, πού ὁ ἐρχομός τους τήν Ἀνοιξη γεμίζει χαρούμενες φωνοῦλες, ἀτέλειωτες τρίλιες καί λυγερὰ χελιδονοτράγουδα ὁλόκληρη τήν ἀτμόσφαιρα τοῦ χωριοῦ μας, σέ κάθε του γειτονιά καί δρόμο, σ' ὅλα τά σπιτικά, στήν ἐκκλησιά καί στό σχολεῖο χτίζοντας τίς περισσότερες ἀποικίες τους...

Ἐκείνης τῆς χρονιάς τό εὐλογημένο Καλοκαίρι, τό χωριό μας πλημμύρισε ἀπό νειάτα: Στίς πλατείες, στούς δρόμους, στίς βρύσες, στό νυφοπάζαρο τῆς ράχης τ' Ἀη-Γιάννη. Παντοῦ κυκλοφο-

ροῦσε ἡ νεολαία, σέ πολύχρωμες καί πολύβουες παρέες. Καί γέλια καί τραγούδια καί χαρές, ὥς αργά τά βράδια.

Τά νέα, οἱ εἰδήσεις, ἀπ' τά βιώματα τῆς Γυμνασιακῆς ζωῆς, τά σχέδια καί οἱ ἐλπίδες γιά τά μελλούμενα νά πραγματοποιηθοῦν, ἔδιναν κι ἔπαιρναν.

Ἡ Παρασκευούλα τῆς θειᾶ Χρυσούλας ἦταν τώρα νέα κι ὁμορφη, πανώρια λυγερή, μαθήτρια τῆς 8ης, ἔλεγαν, τοῦ Γυμνασίου, μ' ἄρτια σωματική διάπλαση, γεροδεμένη σάν τῇ μάννα της, μ' ἓνα καθαρό καί ξάστερο μυαλό καί πνεῦμα ἐλεύθερο. Πλατύ χαμόγελο ἀνθίζε πάντα στά χεῖλη της, πού ἔκανε τό τετράγωνο, μεγάλο μελαμψό της πρόσωπο, νά ὁμορφαίνει ἀκόμα περισσότερο, με φρύδια γραμμένα, καμαρωτά καί μαλλιά στοῦ κοράκου τό χρῶμα, τό περισσά καί μέ πολλή χάρη διακεκοσμημένο μέ μικρές μπλέ χαντροῦλες, στούς λοβούς τῶν «ἐλεύθερων αὐτιῶν» της, καθὼς τά νεωτεριστικά κομμένα καί χτενισμένα μαυρομάλλια της τ' ἄφηναν ἀκάλυπτα, μαζί μέ τόν στολισμένο μέ τό μικρό χρυσό σταυρουδάκι καί τῇ λαμπερῇ ἄλυσιδούλα τοῦ λαιμοῦ της...

Στόν ἄλλο στολισμό της κυριαρχοῦσαν τ' ἄσπρο χρῶμα, ὁ λουλουδένιος διάκοσμος κι ἡ ἀγάπη πρὸς τά λουλούδια, τό βασιλικό, τῇ μαντζουράνα, τό καρυοφύλλι καί τό μόσχο, πού κλωναράκια τους πάντα ἔπαιζαν ἀνάμεσα στά κρινένια της δάκτυλα.

Καμάρι τοῦ χωριοῦ μας, ἡ Παρασκευούλα, γιά τὴν κορμοστασιά της, τῇ λεβεντιά της, τό χαρακτήρα της, περιζήτητη ἦταν στίς παρέες καί στίς διασκεδάσεις γιά τῇ χάρη τῶν χωρατῶν της, τά τρανταχτά της γέλια, τῇ μελωδικῇ της φωνῇ, κορυφαία πάντα κάθε εὐκαιριακοῦ χοροῦ.

Ἡ θειᾶ Χρυσούλα καμάρωνε καί «ξεδιάλεγε», ἔλεγαν, τά προξενιά...

* * *

Αὐτό τό Καλοκαίρι εἶχε ἔρθει στό χωριό κι ὁ Λάκης, ὁ Χαραλαμπάκης, ὁ πρωτοετής Εὐέλπης, μέ τὴν καλοσιδερωμένη λευκὴ στολή του καί τό μικρό, χρυσό του ξίφος στή ζώνη. Χαρές καί πανηγύρια στό σπῆτι τοῦ κυρ-Σωτήρη.

Ὁ πρῶτος του γυιὸς συνέχιζε τῇ στρατιωτικῇ παράδοση τῆς οἰκογένειας...

Ἀρρενωπὸς χαρακτήρας, ὁ Λάκης, παιδί σεμνό καί ταπεινό, κρέμασε στό καρφί τοῦ τοίχου τῇ στολή τοῦ Εὐέλπιδος, ντύθηκε ἀπλά καί βγήκε στήν ἀγορά. Γρήγορα σχηματίστηκε ἡ παρέα καί ἡ

πορεία της στό χοροστάσι, ὅπου κι ἀπ' ἄλλους δρόμους εἶχαν καταλήξει οἱ γειτονίες.

Φεγγαρόλουστη, μαγευτική, καλοκαιρινή ἢ βραδιά, ἔγινε πιά ὁμορφη μέ τίς εὐχάριστες καί χαρούμενες συζητήσεις, τίς διανθισμένες μέ χαμόγελα καί τραγουδιστά ξεφωνητά καί πεποικιλμένες μέ τά εἰδύλλια, πού ἔπλεκε ἡ νιότη βοηθούμενη ἀπ' τῆ μαγεία τῆς νύκτας...

Γνωστό τό εἰδύλλιο τοῦ Λάκη καί τῆς Παρασκευούλας, ἐδῶ καί καιρό, μιᾶς καί στό μικρό χωριουδάκι μας τίποτα δέν ἔμενε κρυφὸ γιά πολὺ καιρό.

Ἔνοιωθαν συμπάθεια ὁ ἓνας γιὰ τόν ἄλλον, ἀμοιβαία ἔλεξη, ἀγάπη κι ἔρωτα πλατωνικό, εἶχε ἀκουστεῖ, ἀπ' τά πρῶτα γυμνασιακά τους χρόνια. Ἔτσι, ὅπως τό ὠραῖο αἶσθημά τους γεννήθηκε καί μεγάλωσε στίς κοινές ἐκδηλώσεις τοῦ χωριοῦ, στά πανηγύρια, στοὺς χορούς, στ' ἀλώνια, στίς «ἐπισκέψεις», πού ἐπέβαλε ἡ κοινωνική ζωὴ τοῦ χωριοῦ μας, στά νυχτέρια, στίς παρέες τοῦ Καλοκαιριοῦ, στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Κωστούλα; τοῦ γερο-Βιολιντζῆ, ὅπου συγκεντρωνόταν τά βράδια τοῦ Καλοκαιριοῦ - στό τζάκι τοῦ ἰσογείου, κατὰ τὴν περίοδο τοῦ χειμῶνα - ὅλη ἡ γειτονιά, χωρὶς νά λείπουν ποτέ τά νειάτα της, ἡ Παρασκευούλα τῆς θειᾶ Χρυσούλας κι ὁ Λάκης τοῦ κυρ-Σωτήρη.

Ἀτέλειωτες οἱ διηγήσεις, ἐνδιαφέρουσες οἱ εἰδήσεις τῆς ἡμέρας, καλοπρόσμενα τά χωρατὰ τῶν ἀνδρῶν τῆς παρέας, τά κουτσομπολιά τῶν γυναικῶν της, οἱ διάτες καί οἱ συστάσεις τῶν γερόντων, κατασταλάγματα τῆς δοκιμασμένης ζωῆς τους, τά ὁμαδικὰ τραγούδια τῆς ξενητειᾶς καί τῆς ἀγάπης, πού τά συνόδευε μέ τοὺς ἁρμονικούς ἤχους τοῦ βιολιοῦ του, τοῦ ἰδιοκατασκευασμένου ἀπὸ ξύλου μουριᾶς, ὁ βιολιντζῆς τῆς γειτονιάς, τοῦ χωριοῦ καί κάποτε καί τῶν παραπέρα χωριοῦ, ὁ ἴδιος μιὰ ἀκένωτη δεξαμενὴ δημοτικῶν ἀσμάτων καί ἰδιαιτερότητας τοῦ γερο-Κωστούλα, συνοδευόμενων ἀπὸ γενική, ἀντιφωνική συμμετοχὴ ὁλόκληρης τῆς ὁμηγύρεως:

«Τό Φεγγάρι κάνει κύκλο στῆς ἀγάπης μου τόν κῆπο...».

* * *

«Τέσσερα πορτοκάλια, τά δύο σαπίσνε.

Ἦρθα, γιὰ νά σέ πάρω καί δέ μ' ἀφήσανε...».

* * *

«Στὴ βρύση παραφύλαγα μ' ἓνα λαμπρὸ Φεγγάρι

γιὰ νά περάσ' ἡ ἀγάπη μου, νά τὴν καλησπερίσω...».

* * *

«Τί ὠραῖο Φεγγαράκι, τί μαγευτική βραδιά.
Τί ὠραία κοριτσάκια πῶχ' ἐτούτ' ἡ γειτονιά...».

* * *

«Αὐτοῦ ψηλά, πού πᾶς στή φτέρη κι ἐμένανε κοντοκαρτέρει,
Παίζοντάς, νά πᾶμ' οἱ δυό μας, μή μᾶς δοῦν ἀπ' τό χωριό μας!...».
(Στίχοι ἀγαποτραγουδῶν)

Μέσα σ' αὐτή τήν ὠραία κοινωνική ἀτμόσφαιρα καί στό εἰδυλ-
λιακό περιβάλλον τοῦ μικροῦ ὄρειοῦ χωριοῦ μας, ἀναπτύχθηκε τό
αἶσθημα τῆς Παρασκευοῦλας, πού κοκκίνησε καί φανερά χτυπο-
κάρδισε, ὅταν ὁ Λάκης, τό γειτονόπουλο, τό μόλις κατά δυό χρόνια
μεγαλύτερό της, τῆς ἔδωσε τό πρῶτο «ραβασάκι», τήν ὥρα τοῦ πε-
ρίπατου, πάνω, ψηλά, στό λόφο τ' ἄη-Γιάννη μέ τούς θαλλερούς
δεντριάδες του.

Τ' ἄνοιξε μόνη της, τό διάβασε μιά - δυό φορές σιωπηλά, ἀλλά
προσεκτικά καί μέ τό ἐλαφρό, ὑπέροχο ἐρυθρίασμα τῆς πρώτης
ἀγάπης, ἀνθισμένο, ἐκεῖ, πού ὁ ἥμερος τραγουδάει τή ζωή κι ἀπορ-
ροφημένη ἀπ' τή συγκίνηση τῶν φτερωμένων στίχων δέν πρόσεξε τή
Λεμονιά, τή φίλη της, πού πλησιάζοντας ἀθόρυβα ἄρπαζε στίχους
πάνω ἀπ' τούς ὤμους της. Πίσ' ἀπ' τή φτελιά, ἐξομολογήθηκε ἀργό-
τερα, εἶχαν τότε διαβάσει:

«Παρασκευοῦλα μου, συχώρα μου τήν τόλμη.
Σοῦ γράφω, ὅ,τι αἰσθάνομαι
κι ὅ,τι μοῦ συμβαίνει.
Οἱ στίχοι μου θεόφτωχοι, ἀλλ' ἀπ' τήν καρδιά μου...

Στό σπίτι σου ἀπόψε ἦρθε τό Φεγγάρι.
Κοίταξε ἀπ' τό παράθυρό σου:
Εἶδε τά στολίδια, τό κλινάρι.
Κι ἔκατσε γιά λίγο στό πλευρό σου...

Ὅλόγυρα, πρόσχαρα γλιστροῦσε,
Ἀνασαίνοντας τ' ὠραῖο ἄρωμά σου
Καί βλέποντας τήν ἀγωνία τῆς μορφῆς σου,
Μέ τούς φόβους τ' ὀνείρου σου γελοῦσε.

Ἀνέβηκε στό τραπέζι, χάρηκε τ' ἀνθογυάλι,
Στοῦ τοίχου σκαρφάλωσε τό πρεβάζι.
Τή γλυκειά μορφή σου ἔκανε χάζι...

Τά πράγματά σου γέμισε χρυσάφια,
Μηνύματα ἀφήνοντας ἀγάπης:
Ὅταν τὴν αὐγὴ ἀνοίξουν τά γλυκά σου μάτια,
“Νά ἡ χαρά τῆς ζωῆς”, νά πεῖς.

Κι ὅπως στὸν οὐρανὸ ξανανεβαίνει,
Τὴ γλυκειὰ μορφὴ σου, ἀγαπημένη,
Γιὰ κουράγιο κι ἐπλίδα στέλνει,
Σέ μιά καρδιά ξάγρυπνη κι ἀπελπισμένη.

Κι ἀπὸ ψηλά μᾶς βλέπει καὶ γελάει.
“Καλὸ ξημέρωμα”, γελώντας μηνάει.
“Τὴν αὐγὴ, ξανά, ὁ ἥλιος θὰ χρυσώσει
Καὶ τοὺς δυὸ σας καὶ πάλι θ' ἀντάμωσει”...

Υ.Γ. Μὴ μέ μαλώσεις γιὰ τὰ ἀδέξια καὶ φτωχὰ μου λογάκια. Σ' ἀγαπῶ».

Λ.

* * *

...Δεμένο κόμπο τῷχαμε στό μικρὸ χωριουδάκι μας, ἐκεῖ δά στίς νότιες ὑπώρειες τῶν ἐπιβλητικῶν Βαρδουσίων ὀρέων, ὅτι ἡ Παρασκευοῦλα μας κι ὁ Λάκης μας θὰ γίνονταν σύντομα ἓνα ταιριαστὸ ζευγάρι, μὰ ἄλλες οἱ βουλές τῶν ἀνθρώπων κι ἄλλὰ ὁ Θεὸς κελεύει, ὅπως λένε οἱ γεροντότεροι, μέ τῆς ζωῆς τὴν πείρα.

Ψυχροὶ καὶ θυελλώδεις ἄνεμοι τὸν «καιρῶν καὶ τῶν πραγμάτων» διεσκόρπισαν τὸ χωριουδάκι μας, ὅπως τ' ἀγέρι τά πέταλα τῶν λουλουδιῶν τῆς ἀμυγδαλιᾶς, πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα: Στίς πολιτεῖες, στίς ὑπερατλαντικές χῶρες, ἀκόμα καὶ στὴ μακρυνὴ Αὐστραλία...

Τὰ μάτια ἀργοῦσαν νά εἰδωθοῦνε, ἐξαπλώνονταν τά σκοτεινὰ πέπλα τῆς λησμονιάς, θάμπωναν καὶ ἀμαύρωναν τὸ γλαυκὸ οὐρανὸ τῆς ἀγάπης καὶ καταχώνιαζαν τὸν καημὸ τῆς βαθείᾳ στά φυλλοκάρδια...

Γρήγορα πάντρεψαν τὴν Παρασκευοῦλα, μέ καλὸ συνοικέσιο ἔλεγαν, πρὶν ὁ Λάκης πάρει τ' ἀστέρι τοῦ ἀξιωματικοῦ κι ὁ καθένας τράβηξε τὸ δρόμο τῆς δικιᾶς του μοίρας, μέ τίς ἱερές του ἀναμνήσεις - τί θᾶταν ἄραγε ἡ ζωὴ χωρὶς αὐτές - καλὰ φυλαγμένες, ὅπως καὶ τὸ χαρτάκι τῆς Παρασκευοῦλας, στό μέσα θυλάκιο τοῦ σακακιοῦ τοῦ Λάκη, μέ τὰ φτερωμένα λογάκια τῆς:

«Νοστάλγησα, νά δῶ τά μαῦρα σου μάτια,
Ποῦχουν μιά λάμψη, σάν ἄστρο φωτεινό
Καί σάν τ' ἀντικρύσω ἄς γίνω κομμάτια
Κι ἀπ' τόν κόσμο αὐτό ἄς χαθῶ.

Τόσο καιρό πού λείπεις μακριά μου,
Τά γλυκά σου μάτια νοσταλγῶ.
Τίποτ' ἄλλο δέ ζητᾷ ἡ καρδιά μου,
Μόνο τό βλέμμα σου τό λατρευτό.

Νά καταλάβαινες λίγο τή θλιμμένη καρδιά μου
Καί νά ῥχόσουν γιά ἓνα λεπτό νά σέ δῶ,
Νά ζωντανέψει ξανά μέσ' τά στήθη ἡ φωτιά μου,
Πού καίει γιά σένα τόσο καιρό...»...

Τό περασμένο Καλοκαίρι, ἡ τύχη ηὐδόκησε, τῷφερε κι εὐχάρι-
στα τό ἀποδέχτηκε, μετά ἀπό πολλά χρόνια καί ζαμάνια κι ἔφερε
τούς περισσότερους τῆς παλιᾶς παρέας καί πάλι ὅλους μαζί στό
πανηγύρι τ' ἀγαπημένου χωριοῦ μας, συνοδεύαμενους ἀπό νέα
πρόσωπα, ἀπό παιδιά κι ἐγγόνια...

Ὅλοφάνερη ἡ συγκίνηση, ἡ ταραχή, ἡ ψυχική ἀγαλλίαση κι ὁλό-
γλυκα καί τά μεγάλα, ὑγρά μάτια τῆς Παρασκευούλας...

Πῶς τῷχε τραγουδήσει ὁ ποιητής: Μ' ὅλες τίς πίκρες τῆς ἡ Ζωή,
πάλι ὁλόγλυκεια εἶναι...

Κούκουρα 25-3-03

ΑΝΑΠΟΛΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

ΜΙΑ ΜΙΚΡΗ ΑΝΑΦΟΡΑ
ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ ΑΪ-ΓΙΩΡΓΗΣ*Τοῦ Εὐθυμίου Τάσου Δρόλαπα*

Πέντε χιλιόμετρα, νοτιοδυτικά τῆς Ἀμφισσας, κάποιο ἀνοιξιάτικο πρωινὸ ὁ Αἰ-Γιώργης ξεπέζεψε ἀπὸ τὸ ἄσπρο του ἄλογο, καὶ μαζεύοντας γλυκὴν ἀγριοπούλια τὰ ἔβαλε νὰ χτίσουν τὸ ὁμορφοχωριουδάκι τοῦ Αἰ-Γιώργη, στὴν καρδιά τοῦ ἐλαιῶνα.

Κάπως ἔτσι θὰ πρέπει νὰ χτίστηκε ὁ Αἰ-Γιώργης, ἀφοῦ ὁ ἥλιος μόλις ξεπροβάλλει πρώτη του δουλειὰ εἶναι νὰ ξεμπουμπουκιάσει ὅλα, τὰ λουλούδια τῆς φύσης καὶ νὰ χρωματίσει τὰ χαγιάτια καὶ τίς αὐλές, τίς στέγες καὶ τὰ γκαλντερίμια, κι ὕστερα μαζεύοντας τὰ περιστέρια καὶ τοὺς κορυδαλλοὺς, τὰ τζιρτζάνια καὶ τὰ κοκκινολαίμια τὰ βάζει πάνω ἀπὸ τὸν τροῦλλο τῆς ἐκκλησιᾶς νὰ ψάλλουν ὁρατόρια.

Σ' αὐτὸ το χωριό, ὅταν τὸ 1943 ὁ κατοχικὸς στρατὸς τῶν Ἰταλῶν ἔκαψε τὸ χωριὸ μου, τὴν Αἰ-Θυμιά, μᾶς εἶχε μεταφέρει ὁ Πατέρας μου καβάλα στὸν ψαρή, ἐξαμελῆ οἰκογένεια, καὶ μέναμε σὲ μιά ἀποθήκη.

Ἡ ἀγάπη καὶ ἡ καλοσύνη τῶν κατοίκων εἶχε θερμάνει τίς παγωμένες καρδιές μας καὶ μείναμε στὸ χωριὸ μέχρι τὴν ἀπελευθέρωση τὸ 1945.

Παιδόπουλο ἐγὼ τότε, ὀχτῶ χρονῶ, χαϊρόμουν τὴν ὁμορφιά τῆς φύσης καὶ καθημερινά, μέ τ' ἄλλα ξεπεταρούδια τοῦ χωριοῦ, πηγαίναμε στὴ βρύση, πού λές, καὶ μᾶς καρτεροῦσε, παρέα μέ τὸ γεροπλάτανο, νὰ τοὺς κάνουμε συντροφιά. Κι αὐτὸς γι' ἀντάλλαγμα μᾶς προσέφερε τὸν ἴσκιο καὶ τὴ δροσιά του.

Εἶναι μιά εἰδυλλιακὴ τοποθεσία, λίγο ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, πρὸς τὰ δυτικά, ἐκεῖ πού οἱ νύμφες στολίζονταν μέσα στίς ἀπόκρυφες φυλλωσιές τῶν δένδρων, σὲ μιά μυσταγωγικὴ γαλήνη καὶ ἀπολαυστικὴ σιωπή:

Πίσω ἀπό τή βρύση, ὀρθωνόταν ἕνας θεόρατος βράχος καί πάνω του γαντζώνονταν τά λαίμαργα κλαδιά τοῦ κισσοῦ, μέχρι τήν κορυφή. Μπροστά της ὁ αἰωνόβιος γεροπλάτανος σκέπαζε ὅλο τόν αὐλόγυρο σά νά ἤθελε νά τό προστατέψει ἀπό τίς θερμές ἀκτίνες τοῦ καλοκαιριοῦ.

Τά ἀγριοπουλία, βγαίνοντας βιαστικά ἀπό τή ρεματιά, πηγαινοέρχονταν στήν πηγὴ βουτώντας τά κεφαλάκια τους στό γουρνί γιά νά δροσιστοῦν καί νά βγοῦν ἀνταγωνιστές, μέ τό κελάηδημά τους στά τζίτζικια πού χαλοῦσαν τόν κόσμο μέ τίς φωνές τους ἔτσι πού ὁ ἀντίλαλος ἔμοιαζε νά ἐνορχηστρώνει τά ὄργανα μιᾶς θεϊκῆς συμφωνητικῆς ὀρχήστρας.

Κι ἐμεῖς, ἀνεβαίναμε στά στραυρώματα τοῦ πλάτανου καί χαίρομαστε σάν ἄλλοι κατακτητές τοῦ οὐρανοῦ. Ψάχναμε γιά φωλιές, κυνηγούσαμε τζιριτζάνια, παίζαμε κρυφτό καί πετούσαμε πέτρες στή ρεματιά ἀκούγοντας τόν ἀντίλαλο.

Παιδικές ἀναμνήσεις, χαραγμένες στή μνήμη μέ σκληρή πέτρα, ἔρχονται τώρα μυροφόρες νά ἀναστήσουν τή νοσταλγία καί νά ἀλείψουν σμύρνα τίς πληγές πού μᾶς ἄφησε ἡ σκληρή περίοδος τῆς κατοχῆς.

(Απόσπασμα ἀπό τό βιβλίό του «ΤΑ ΣΑΛΩΝΑ»)

Στο Κεφαλόβруσο τοῦ Ἀϊ-Γιώργη

Παντιέρα σέ ἀνοιξιάτικο μετέωρο ἔχει στήσει
στό κεφαλάρι, ὁ κισσός, πού πιάνει ὥς τήν κορυφή.
Βαθειά, στῶν βράχων τίς ρωγμές, σέ ἀντίφωνου μεθύσι,
ρίζες στά μόσχια ἀπλώνοντας, πλοκάμια νά πιαστεῖ.

Κοτρώνες στήνουν σκηνικό ἀρχαίας τραγωδίας.
Ὁ Φιλοκτήτης ξέγυμνος προβάλλει ἀπ' τή σπηλιά.
Ἡ ρεματιά ὑπόκρουση ἀρπίζει, ραψωδίας,
φορτώνοντας στήν προσμονή τοῦ πόθου τά φτερά.

Στητός ὁ γεροπλάτανος θεμελίωνε γιοφύρι.
Ἀντάμωμα γῆς κι οὐρανοῦ, ἀσύγνεφη κορυφή.
Τιτιβισμοί ἀνέγνωροι σ' ἀπόδειπνου ἀκρωτήρι.
Ψηλαφιστά χαμόγελα σέ εἰκόνα βιβλική.

Ἀνάρια κυπροκούδουνα, ἀνάβανε καντήλι.
Τά ζωντανά ξεσταύλιζαν κι ἀπλώνανε χορό.
Ἡ φουστανέλα ἀνέμιζε στό διάσελο μαντήλι,
κι ὁ κάλανος σ' ἀντίφωνο, γουργούριζε νερό.

Βραγιές τά τριαντάφυλλα. Ἄνθια ροδιᾶς πλημμύρα.
Κύνιοι πού σέρνουν ἔλκηθρα, στοῦ λόγου τόν ἀφρό.
Αἰθέριο ἀναρρίγισμα. Εὐλάβειας πορφύρα,
τοῦ Αἰ-Γιώργη, στό λιθόστρωτο, τό ποδοβολητό.

Βασιλικά πιάτα τοῦ 1886.

Δῶρο τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α' στήν φιλοξενήσασα αὐτόν
κατά τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Ὀδυσσεά Ἀνδρούτσου
στή Γραβιά Οὐρανία Γιαννακοπούλου - Κοπανέλου.

Η ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Τοῦ Γεωργίου Ν. Κουτσοκλένη

Μέ τή λαογραφία ἔχουν ἀσχοληθεῖ κατά καιρούς, πολλοί καί μεγάλοι. Ὁ Ἡρόδοτος πρῶτος, ὁ Κριτίας μαθητής τοῦ Σωκράτη, ὁ Ἀριστοτέλης στήν ἀρχαιοτητα κι ὁ Μιχ. Ψελλός, ὁ Χίος Λεόντας Ἀλάτιος, ὁ Σπυρ. Ζαμπέλιος καί ἀρκετοί ἄλλοι ἀργότερα.

Ὅμως ὁ Νικ. Πολίτης, ὑπῆρξε ὁ πραγματικός θεμελιωτής τῆς Λαογραφίας στήν Ἑλλάδα. Ὁ μαθητής του Στίλπων Κυριακίδης, ὁ Γεώργιος Μέγας, ὁ Κων. Ρωμαῖος, ὁ Δ. Λουκάτος καί ἄλλοι ἀκολουθοῦν.

Ἡ περιοχή μας ἔχει νά δείξει τόν μεγάλο, θά ἔλεγα, Δημ. Λουκόπουλο ἀπ' τήν Καπετανομάνα Ἀρτοτίνα.

Ὁ Βασίλειος Λαχανᾶς, αὐτός πού κληροδότησε τή μεγάλη καί πλούσια σέ σπάνια βιβλία βιβλιοθήκη του στό Δῆμο Ἀμφίσσης καί ἔγινε εὐεργέτης της, ὑπῆρξε λαογράφος. Ὁ ἀείμνηστος αὐτός Σαλωνίτης εἶχε ιδρύσει σύλλογο, πού τόν ἔλεγε «Χρυσαλῖς», μέ σκοπό τή συλλογή τοῦ λαογραφικοῦ ὕλικου ἀπ' τήν πατρίδα του τή Φωκίδα, γιατί εἶχε μυηθεῖ στήν Λαογραφία ἀπ' τόν φοιτητή του Ν. Πολίτη, Ι.Α. Παπαναστασίου.

Ἀπ' τήν ἀλληλογραφία πού ὑπάρχει μεταξύ τῆς «Χρυσαλίδος» καί Πολίτη φαίνεται ὅτι ἡ Ἀμφισσα μέ τή Χρυσαλίδα της καί ἡ πρωτεύουσα μέ τήν Ἑλληνική Λαογραφική Ἑταιρεία, πού ιδρύθηκε τό 1908, συμβαδίζουν. Ἡ Χρυσαλίδα ζητᾷ ἀπ' τό «σεβαστό» καθηγητή ἐνίσχυση καί κεῖνος τήν καλοδέχεται καί τῆς ἀντιπροτείνει νά ἐνταχθεῖ στήν Ε.Λ. Ἑταιρεία, δίδοντάς της μάλιστα «Εἰδική Ἐπιτροπεία», σ' αὐτήν γιά τή Φωκίδα.

Ἡ Ε.Φ. Μελετῶν ἔχοντας ὑπόψη της τά παραπάνω καί γνωρίζοντας ὅτι πάρα πολλά ἤθη καί ἔθιμα τοῦ Λαοῦ μας, πού ἐπιβιώνουν μέχρι σήμερα μέ θαυμαστή ἀντοχή, γεννήθηκαν στά πρῶτα βήματα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καί ἐξακολουθοῦν νά μᾶς συνοδεύουν μέ τίς ρίζες μας καί νά ἀποδεικνύουν τήν ἀδιάσπαστη ἱστορική μας

συνέχεια. Καί ἀκόμα ὅτι ἡ Φωκίδα εἶναι ἓνα ἀπέραντο Λαογραφικό Περιβόλι, γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τοῦ ὁποῖου, δέν ἔγινε κάτι σοβαρό μέχρι σήμερα καί προπαντός ὑπακούοντας στό ἄρθρο 2 τοῦ Καταστατικοῦ της, τό ὁποῖο ἐπιτάσσει τὴν ἀνεύρεση, περισυλλογή, καταγραφή, συντήρηση καί διαφύλαξη καθενός πού ἔχει σχέση μέ τὴ Φωκίδα γλωσσικοῦ, λαογραφικοῦ, ἱστορικοῦ, ἀνθρωπολογικοῦ, καλλιτεχνικοῦ καί λοιποῦ ὕλικου, ἀποφάσισε νά ἐπιστρατεύσει τὰ μέλη της καί τό 1977 δημιούργησε τό Λ.Μ. Φωκίδας, μέσα στό ὁποῖο ἐναπόθεσε τὰ προϊόντα τῶν χειρῶν τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς ἢ προϊόντα ἄλλων μέν, ἀλλά πού χρησιμοποιήθηκαν ἀπ' αὐτούς πολύ. Τά ἐκθέματα πού ἔχουν μέχρι σήμερα συγκεντρωθεῖ στό Λ.Μ.Φ. ξεπερνοῦν τὰ 2.500 καί εἶναι χωρισμένα σέ ἐνότητες, σέ 32 συλλογές.

Ἀμέσως προχώρησε στήν ἐκδοση τοῦ Τριμηνιαίου περιοδικοῦ «ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ», καθαρά ἱστορικολαογραφικοῦ περιεχομένου, μέσα στίς 5538, μέχρι σήμερα, σελίδες τοῦ ὁποῖου καταγράφει τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, ὅσα ἀπ' αὐτά συγκεντρώνει. Παράλληλα ἔχει ἐκδόσει καί τὴν ἐπετηρίδα της, τὰ ΦΩΚΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, τὰ ὁποῖα συμπληρώνουν τὴν προσπάθειά τοῦ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟῦ.

Σ' αὐτά τὰ ἔντυπα θά βρεῖ ὁ ἐνδιαφερόμενος:

- Τά Φθίνοντα Ἐπαγγέλματα, τίς παραδοσιακές καλλιέργειες καί τίς ἀσχολίες τῶν Γυναικῶν πού ξεχάστηκαν (αὐτά ἔχουν ἐκδοθεῖ σέ ὀγκῶδες βιβλίο ἀπ' τόν Δῆμο Ἀμφίσσης).
- Τό ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΑΠΟΘΗΣΑΥΡΙΣΜΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΑΜΦΙΣΣΗΣ, πού ἔχει πάρει μάλιστα Ἐπαινο τῆς Γλωσσολογικῆς Ἑταιρείας.
- Τίς προλήψεις καί δεισιδαιμονίες τοῦ λαοῦ μας.
- Τά Παλιά Παιδικά Παιγνίδια περιοχῆς Ἀμφίσσης, αὐτά πού παίζαμε καί μεῖς ὅταν εἴμαστε παιδιά.
- Τίς Γιορτές καί τὴν Κοινωνική ζωή τῆς Φωκίδας.
- Τά αἰνίγματα καί τὰ προβλήματα.
- Ἱστοριοῦλες τοῦ Τόπου μας μέ μιά πλούσια ἡθογραφία.
- Τὴν ἐπετηρίδα τοῦ Φωκικοῦ Τύπου, τοῦ ὁποῖου καί ἐκθεση ἔγινε στό ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ Δ. ΑΜΦΙΣΣΗΣ καί
- Ὅ,τι σχετικό μέ τό Δημοτικό μας Τραγούδι, γιὰ τό ὁποῖο θά ποῦμε λίγα λόγια, ἀφοῦ τό θέμα αὐτό εἶναι ἀνεξάντλητο...

«Ἐγὼ στὸν ἥλιο ὀρκίστηκα
 ποτέ μὴν τραγουδήσω
 μ' ἀπόψε γιὰ τοὺς φίλους μου
 καὶ τοὺς ἀγαπημένους
 θὰ πῶ τραγούδι... χαρῶπό»
 καὶ παρακαλῶ:
 «...τὰ πουλιά τῆς Λιάκουρας,
 τ' ἀηδόνια τοῦ Σαλῶνου
 καὶ τὸν ὀγλήγορο πετρίτη...»
 νά μέ βοηθήσουν.

Τό Δ.Τ. μέ τό ὁποῖο θά ἀσχοληθοῦμε τώρα ἀποτελεῖ τήν ἐκφραση τοῦ συναισθηματικοῦ κόσμου τοῦ λαοῦ. Οἱ ρίζες του εἶναι πανάρχαιες. Πρέπει νά πρωτοεμφανίστηκε ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἔκανε τὰ πρῶτα βήματά του. Στήν ἀρχή πρέπει νά πρωτοτραγουδήθηκε μέ κάποιο ἀπλό ρυθμό, ὅπως π.χ. τό Τάμ-Τάμ στοὺς πρωτόγονους λαοὺς τῆς Ἀφρικῆς.

Μέ τήν ἐξέλιξη τοῦ πολιτισμοῦ ἐξελίσσεται καὶ τό τραγούδι, τό ὁποῖο εἶναι κτῆμα τοῦ λαοῦ καὶ ἀποτελεῖ τήν ὁμάδική του ἐκδήλωση. Χρονικά πρέπει νά πᾶμε πολύ πίσω, στήν ἐποχή τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, γιατί ὁ λαός ἄρχισε ἀπό τότε νά τραγουδᾷ καὶ νά γράφει τήν ἱστορία του. Μόλις ἔφθασαν οἱ Ἕλληνες στήν Τροία ὁ Διὸς δόρυ καὶ ὁ Φημίος πλάθουν σέ ἱστορικό δημοτικό τραγούδι τίς περιπέτειές τους, τίς ὁποῖες ἀκούει ἀργότερα ὁ Ὀδυσσεύς στό νησί τῶν Φαίακων καὶ ἀφήνει τὰ δάκρυά του νά κυλήσουν.

Οἱ περιπέτειες τῶν Βυζαντινῶν ἀπ' τὸν Εὐφράτη καὶ τήν Κύπρο μέχρι τὸν Πόντο, γίνονται δημοτικά τραγούδια, τὰ λεγόμενα «ἀκριτικά». Τό ἴδιο θά γίνει ἀργότερα ὅταν τοῦτος ὁ λαός θά θρηνήσει τό πάρσιμο τῆς Πόλης. Σέ λίγο πρέπει νά τραγουδήσει ἢ νά θρηνήσει κάθε φορά πού νικοῦν ἢ σκοτώνονται οἱ κλεφταρματωλοί μας στή διάρκεια τοῦ μεγάλου ξεσηκωμοῦ. Καὶ δέν σταματᾶμε ἐδῶ. Κλαῖμε γιὰ τό 1897, χαίρομαστε γιὰ τό '12-'13. Κλαῖμε γιὰ τό χάσιμο τῆς Μ. Ἀσίας, τραγουδᾶμε γιὰ τό '40-'44.

Ὅτι δηλαδή ἦταν γιὰ τοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνες τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου, εἶναι τὰ Δ.Τ. γιὰ τὸν νέο Ἑλληνισμό. «...Γιὰ αἰῶνες ἀπ' τὸν ἀκριτικό κύκλο μέχρι τό 1821 ἦταν ἡ ἀστείρευτη βρυσομάννα, ὅπου σ' αὐτὴ ξεδίφασγε συναισθηματικά ὁ λαός μας στίς πολυκύμαντες ὥρες τῆς ἱστορίας του», λέει ὁ ἱστορικός μας Δημ. Φωτιάδης.

Αὐτά καθρεφτίζουν τὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ μας, τὴν ἀνωτερότητα καὶ τὴ δημιουργικότητά της. Περιγράφουν τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα, τοὺς καημούς καὶ τοὺς πόθους τῆς ἀπλῆς καθημερινῆς ζωῆς, στοιχεῖα πού μένουν ἀσάλευτα καὶ ἀμετάβλητα γνωρίσματα τοῦ χαρακτῆρα τοῦ Ἑθνους μας μέσα στὰ γυρίσματα τοῦ χρόνου.

Ὅλες αὐτές οἱ περιπτώσεις, πού πραγματοποιιοῦνται πολὺ σημαντικά γεγονότα, γίνονται ἀμέσως τραγούδι γιὰ νὰ τραγουδήσει τὴν Ἱστορία πού γράφτηκε. Γι' αὐτό εἰπώθηκε ὅτι: «Ζωὴ καὶ τραγούδι στὴν Ἑλλάδα, γιὰ χιλιετίες ὁλόκληρες, προχωροῦν πάνω στὸν ἴδιο δρόμο».

Ὅμως δὲν θὰ πρέπει νὰ δεῖ κανεὶς κάποιο συνταρακτικό γεγονός γιὰ νὰ ἀκούσει τὸ Δημοτικὸ Τραγούδι πού θὰ τὸ τραγουδᾷ. Δημοτικὸ Τραγούδι θὰ ἀκούσει καὶ γιὰ τὰ ἀπλά περιστατικά τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἡ γέννησις τοῦ παιδιοῦ καὶ ὁ θάνατος εἶναι λόγοι δημιουργίας τοῦ νανουρίσματος καὶ τοῦ μοιρολογιοῦ, δηλαδή τὸ συντρόφευμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπ' τὰ σπάργανα ὡς τὰ σάβανα.

Ὁ γάμος τραγουδήθηκε ἰδιαίτερα:

«Σήμερα λάμπει ὁ οὐρανός,

σήμερα λάμπει ἡ μέρα.

Σήμερα στεφανώνεται ἀετός τὴν περιστέρα».

Τραγουδήθηκε ἡ νιότη, ἡ παλληκαριά, τὸ κάλλος, ὁ ἔρωτας, ἡ ζήλεια. Ἀκόμα αὐτὸ τὸ τραγούδι στάθηκε παρηγορητὴς καὶ στύλωση τὸν χαροκαμένο, τὸν πικραμένο, τὸν ξενητεμένο, ἀλλὰ καὶ τὸν χαρούμενο, τὴν κλεφτουριά τοῦ '21 καὶ τοὺς ἀγωνιστές του.

Κανενὸς λαοῦ ἡ φαντασία δὲν ὑψώθηκε τόσο ψηλά καὶ δὲ δημιούργησε τόσα ἀριστουργήματα ὅσο ὁ ποιητὴς Λαὸς μας.

Μέ τὴν τόση δύναμη πού εἶχε δὲν ἄφησε τίποτα ἀτραγούδιστο. Καριοφίλια καὶ σπαθιά, ἀγρίμια καὶ πουλιά, λημέρια, βρυσούλες, διάσελα, δένδρα, μονοπάτια, βουνά καὶ κάμποι, μέ ὅλα γενικῶς δένεται μαζί τους, τὰ προσωποποιεῖ καὶ ἀπ' ἐκεῖ καὶ πέρα τὰ κάνει νὰ αἰσθάνονται ὅπως καὶ ὁ ἴδιος. Νὰ κλαῖνε ὅταν αὐτὸς κλαίει καὶ νὰ χαίρονται σὰ χαίρεται. Ὁ Βοριᾶς γίνεται κύρ-Βοριᾶς κι ἡ Χαραυγὴ «πλανεύτρα». Μιλáει μαζί τους σὰ νὰ μιλά στὸν φίλο του:

— Γεῖά σας βουνά μέ τοὺς γκρεμούς

λαγκάδια μέ τίς πάχνες!

καὶ κείνα τοῦ ἀπαντοῦν καλόκαρδα:

— Καλῶς το τ' ἄξιο παιδί

καὶ τ' ἄξιο παλληκάρι

ἥ

Φεγγαράκι μου λαμπρό
Φέγγε μου νά περπατῶ...

Χρησιμοποιεῖ σάν ταχυδρόμο, ἀφοῦ τέτοιος δέν ὑπάρχει, τὰ πουλιά.

Ἄσπρα μου πουλιά - μαῦρα μου χελιδόνια
μήν τήν εἶδατε τήν Ἑνωσὴ τῆς Κρήτης;

ἥ

Σάν πᾶς, πουλί μου, στά νησιά
σάν πᾶς στήν Ἁγία Μαύρα
χαιρέτα μας τήν κλεφτουριά
κι αὐτόν τόν Κατσαντώνη.

Καί προχωρᾷ ἀκόμα παραπέρα ἀπ' τό νά προσωποποιεῖ τὰ ἄψυχα καί τὰ ἔμψυχα τοῦ πάνω κόσμου καί συνομιλεῖ μέ τίς νεράιδες, ἀλλά καί αὐτόν τόν Χάροντα, πού τόν θέλει καβάλα σέ μαῦρο ἄλογο καί νά 'χει ἄρμαθιές κρεμασμένες στά καπούλια του τίς ψυχές τῶν ἀνθρώπων, καί μάλιστα νά ζητᾷ καί τήν ψυχή τοῦ ἀνδρειωμένου:

— Ἐβγαλε τὰ ροῦχα σου, βγάλε τὰ ἄρματα σου,
λέει ὁ μανιασμένος χάρος κι αὐτός ὁ νιός τοῦ ἀπαντᾷ περήφανα:
— Δέ βγάζω γώ τὰ ροῦχα μου, μήτε καί τ' ἄρματά μου,
μηδέ τὰ χέρια μου σταυρώνω νά πάρεις τήν ψυχή μου.
Μ' ἄντρας ἐσύ, ἄντρας κι ἐγώ καί δυό καλαντρωμένοι.
Κι ἄντε νά παλέψουμε στό σιδερέν ἀλώνι
νά μή ραῖσουν τὰ βουνά καί νά χαλάσει ἡ χώρα!

Καμμιά φορά βλέπουμε νά μαλώνουν τὰ βουνά ἢ τὰ λουλούδια
χωρίς νά μπλέκεται ὁ ἄνθρωπος καθόλου.

«Ὁ Ὅλυμπος κι ὁ Κίσσαβος τὰ δυό βουνά μαλώνουν»

ἥ

«τό πιό εἶν' ὁμορφότερο, τό πιό μυρίζει κάλλιο».

Κάποιος προικισμένος ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ συνθέτει κάποιο τραγούδι. Ἀρέσει στούς ἄλλους καί περνώντας ἀπό στόμα σέ στόμα μετατρέπεται, συμπληρώνεται καί ὀριστικοποιεῖται. Γι' αὐτό ὁ Ν. Πολίτης, ὁ πατέρας τῆς Λαογραφίας στήν Ἑλλάδα, λέει: «Ὁ λαός ἀπεργάζεται τήν ὀριστικὴν μορφήν τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων».

Ἵσως νά μὴν ὑπάρχει ἄλλος λαός ὁποῦ νά ἔχει τραγουδήσει περισσότερο ἀπ' τόν δικό μας τῇ ζωῇ καί τὴν Ἱστορία. Καί τὰ δύο αὐτά τὰ τραγούδησε μέ ἐπιτυχία στὴν ποιότητα καί μέ πολυμορφία στὴν ποικιλία τῶν θεμάτων καί τῶν τρόπων.

Πολλοί εἶναι ἐκεῖνοι πού ἀσχολήθηκαν καί μελέτησαν τό Δημοτικό μας Τραγούδι. Ἀπ' τοὺς πρώτους ὁ Γάλλος Κλαύδιος Φωριέλ, ὁ ὁποῖος ἐξέδωσε μιά συλλογὴ, τό 1824 στό Παρίσι, μέ τίτλο ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. Μ' αὐτὴ τὴν ἔκδοση ὁ Φωριέλ ἔγινε ὁ διαλαλητὴς τοῦ ἡρωισμοῦ καί τῆς λεβέντικης ζωῆς τῶν Ἑλλήνων, σέ πολὺ κρίσιμες στιγμές γιὰ τό Ἔθνος καί ἔκανε τοὺς ἄλλους Εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς νά προσέξουν τόν τιτάνιο ἀγῶνα τῶν σκλάβων γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ ζυγοῦ. Ἐγινε δηλαδή ὁ ὑποστηρικτὴς τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἐλευθερία.

Ὁ Στίλπων Κυριακίδης καί ὁ Μουστοξύδης ἀσχολήθηκαν σοβαρὰ μέ τό Δημοτικὸ Τραγούδι. Ὁ Νικ. Πολίτης, λίγο ἀργότερα, ἀφοῦ συνέλεξε περισσότερα ἀπὸ 2.000 Δημοτικὰ Τραγούδια, τὰ κατέταξε σέ ὁμάδες καί ἐξέδωσε μερικά σέ βιβλίον «ΕΚΛΟΓΕΣ ΑΠΟ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ».

Ὁ Σίμων Καρρῶς ἔκανε ἀξιόλογη προσπάθεια καί ἐξέδωσε σέ δίσκους γραμμοφώνου παραδοσιακὰ δημοτικὰ τραγούδια καί δημιούργησε τό Σύλλογον Ἑθνικῆς Μουσικῆς.

Στὰ Δημοτικὰ Τραγούδια πού εἶναι ἀπλὰ στὴν ἔκφραση, μέ ἐλάχιστα κοσμικὰ ἐπιθέτα θὰ δοῦμε τὴν εἰλικρίνεια, τὸν αὐθορμητισμό, τὴ σοφία καί τὴ συμπυκνωμένη ἐπιγραμματικότητα. Καί ἐνῶ ἡ θεματικὴ περιοχὴ εἶναι πάρα πολὺ μεγάλη, ὁ λαός μας θέλησε καί παρέμεινε ρεαλιστὴς καί οὔτε ὠραιοποίησε, οὔτε ἀσχήμενε τὸν κόσμο. Ἐπλεξε μέσα σ' αὐτό μέ θαυμάσια κι ἀξιοπρόσεκτη δημιουργικὴ πνοή καί δύναμη, μέ ξεχωριστὴ μαστοριά καί μέ μιά θαυμάσια ποιητικὴ δομὴ, ὅλα ὅσα τοῦ μίλησαν στὴν ψυχὴ καί τὴν καρδιά του.

Τό Δημοτικὸ Τραγούδι εἶναι τό πιό τέλειον, τό πιό ἄψογον δημιουργημα τῆς χωρὶς ὄνομα λαϊκῆς ψυχῆς.

Ἡ μουσικὴ ἐπένδυσις τοῦ στίχου εἶναι θαυμάσια. Στενά συνδεδεμένη μέ τὴν ἐκκλησιαστικὴ τῶν Βυζαντινῶν βαδίζει τὸν ἴδιον δρόμον καί ἡ Δημοτικὴ, γιατί καί οἱ δύο ἔχουν τίς ρίζες τους στὴν Ἀρχαία. Καί οἱ δύο αὐτοὶ κλάδοι εἶναι προσαρμοσμένοι στίς ἀνάγκες καί στό σκοπὸ, πού τάχτηκαν γιὰ νά ὑπηρετήσουν ὁ καθένας καί πῆγασαν ἀπ' τὴν ἴδια ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ ἀξία τοῦ Δημοτικοῦ Τραγουδιοῦ εἶναι πάρα πολὺ μεγάλη.

«Καθόλου δέ ἡ δημοτικὴ ποίησις εἶναι τελεσφορώτατον ὄργανον

νον τῆς Ἐθνικῆς ἀγωγῆς ἐκτρέφουσα καί συντηροῦσα τό Ἐθνικόν φρόνημα, πᾶς δ' Ἑλλήν πρέπει νά γινώσκει καί νά μελετᾷ τουλάχιστον τά κράτιστα καί κυριώτατα τῶν δημῶδων λογοτεχνημάτων, μὴ ἀρκοῦμενος εἰς ὅσα τυχόν ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ ἔχει ἀποκομίσει ἐκ τῆς προφορικῆς παραδόσεως», μᾶς λέει ὁ Ν. Πολίτης καί μάλιστα παροτρύνει νά ἐκδοθοῦν τά ἐκλεκτά αὐτά μνημεῖα τῆς δημοτικῆς λογοτεχνίας γιά νά γίνουν κοινό ἀνάγνωσμα καί νά συντελέσουν ἔτσι στή συντήρηση τῶν πιό καλῶν κληροδοτημάτων τῆς πατρικῆς μας κληρονομιάς καί νά φανερώσουν στό λαό ὅλους τοὺς κρυμμένους θησαυροὺς των.

Ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν θεμάτων πού διαπραγματεύονται τά Δημοτικά Τραγούδια, ὑποχρέωσαν τὸν πατέρα τῆς Λαογραφικῆς Ἐπιστήμης Ν. Πολίτη νά κατατάξει αὐτά σέ κατηγορίες ἀνάλογα μέ τό θέμα πού διαπραγματεύονται καί αὐτές εἶναι: Ἱστορικά, Κλέφτικα, Ἀκριτικά, Παραλογές, Τραγούδια Ἀγάπης, Νυφιάτικα Τραγούδια, Νανουρίσματα, Κάλαντα, Τραγούδια Ξενητειᾶς, Μοιρολόγια, Γνώμικά Τραγούδια, Ἑργατικά καί Περιγελαστικά. Τά πρῶτα κλέφτικα καί ἀκριτικά εἶναι γιά τὸν ὑπόδουλο Ἕλληνα, τὸν ἀγράμματο, ὅ,τι γιά τὸν ἀγράμματο πιστό ἢ εἰκόνα τοῦ Ἀγίου.

Τά τραγούδια τῆς ἀγάπης ἀκολουθοῦν. Αὐτά τά βλέπει κανεὶς σάν μπουκέτα ἀπὸ μοσχομυρίζοντα λουλούδια ἢ σάν ὁμορφα στεφάνια μέ τά πλέον εὐγενῆ λουλούδια τῆς ἐρωτικῆς ποιήσεως καί τοῦτο γιατί ὁ Ἑρωτας εἶναι πάνω ἀπ' ὅλα τά συναισθήματα.

«Ἡ ἀγάπη θέλει φρόνηση, θέλει ταπεινοσύνη,
θέλει λαγοῦ περπατησιά, ἀητοῦ γληγοροσύνη...».

Γιά τά νυφιάτικα ἀναφερθήκαμε λίγο πιό πάνω καθὼς καί γιά τά νανουρίσματα καί τά μοιρολόγια.

Τά κάλαντα μᾶς ἔρχονται κατ' εὐθειᾶν ἀπ' τὴν ἀρχαιότητα καί δέν ἔχουν μόνο τό ἴδιο θέμα, τά ἀρχαῖα μέ τά νέα, ἀλλὰ ἔχουν καί τὴν ἴδια σύνθεση καί ἴδιο χαρακτήρα.

«Ἦλθε, ἦλθε ἡ χελιδὼν
καλὰς ὥρας ἄγουσα
καλοὺς ἐνιαυτούς
ἐπὶ γαστέρα λευκή
ἐπὶ νῶτα μέλαινα»

λέγανε οἱ παλαιοὶ καί οἱ νέοι τραγουδᾶνε:

«Ἦλθε, ἦλθε χελιδόνα
ἦλθε κι ἄλλη μελιδόνα

κάθησε καί λάλησε
καί γλυκά κελάδησε».

Καί οἱ δύο καλωσορίζουν τήν ἄνοιξη.

Πῶς εἶναι δυνατόν νά μήν τραγουδηθεῖ ιδιαίτερα ἡ ἄνοιξη;
Τοῦτος ὁ λαός λές κι ἀπ' τή μοῖρα του εἶναι σημαδεμένος νά φεύγει, ἀλλά... «ἡ ξενιτειά κι ὁ θάνατος ἀδέλφια λογιοῦνται» ἢ «ξενιτειά κι ἡ ὄρφανιά μουῖπανε πῶς εἶναι ἕνα. Μά γώ τά ἐδοκίμασα καί πιό βαρειά τά ξένα», λέει ὁ Νεοέλληνας. Κι εἶν' ὅλα τους τά τραγούδια αὐτά λυπητερά, σωστά μοιρολόγια.

Στά γνωμικά τραγούδια βλέπουμε μόνο συμβουλές γιά τό πῶς πρέπει νά ζεῖ καί νά συμπεριφέρεται ὁ ἄνθρωπος.

«Χαρῆτε νιοί, χαρῆτε νιές τοῦ χρόνου ποιος θά ζήσει;
Κι ὁ χάρος ἔχει ἀπόφαση, ψυχὴ νά μήν ἀφήσει»

ἢ

«Τά λόγια σου, πρίν νά τά πεῖς μέτρα τα ἕνα - ἕνα
καί τῆς καρδιάς σου τά κλειδιά μή δίνεις στόν κμθένα».

Καί τά δύο παραδείγματα δίνουν σοφές συμβουλές.

Τά ἐργατικά λεγόμενα τραγούδια ἔχουν σά σκοπό νά βοηθᾶνε τόν ἐργάτη στήν ἐργασία του μέ τίς ρυθμικές κινήσεις, ὅπου χρειάζονται αὐτές, ὅπως στήν κωπηλασία, στό φυσικό τοῦ γύφτου κ.λπ. Καί δῶ ἔχουμε τίς ρίζες στήν ἀρχαιότητα.

«Ἄλει, μύλα, ἄλει», λέγανε οἱ ἀρχαῖοι,

«Ἄλεθε, μύλε μ', ἄλεθε», τραγουδοῦν οἱ σημερινοί.

Τελευταῖα μένουν τά περιγελαστικά. Δέν ἦταν δυνατόν αὐτός ὁ λαός μέ τήν τόση σπιρτάδα στό μυαλό του νά ἀφήσει ἀτραγούδια καί χωρίς νά σατιρίσει ἀταίριαστα γεγονότα.

«Στῆς ἀκρίβειας τόν καιρό θέλησα νά παντρευτῶ
καί μου δώσαν μιά γυναῖκα ποῦτρωγε γιά πέντε - δέκα»

ἢ

«Ἀπρίλη δροσερέ καί Μάη μέ τά λουλούδια
ὅλο τόν κόσμο γέμισες λουλούδια καί καλούδια
καί μένα βαρυφόρτωσες τήν ἄσχημη γυναῖκα...».

Κι ἀκόμα

«Τρεῖς σπανοί ἀπό τήν Πόλη, πέντε τρίχες εἶχαν ὅλοι
καί ἕνας ἄλλος Τηνιακός πέντε τρίχες μοναχός.
Βρε καλῶς τόν πολυγένη, κι ἀπό ποῦθε κατεβαίνει;».

Ἐπίσης ἐκεῖνο τό «πέντε μῆνες ἔξ ἀδράχτια πότε τ' ἄγνεσα ἡ γοργόνα...».

Στὴν περιοχὴ μας τό Δημοτικὸ Τραγούδι ἔφθασε στὰ πιό μεγάλα ὕψη καὶ στὴν ποσότητα καὶ στὴν ποιότητα.

Μόνο τὰ τραγούδια πού ἀναφέρονται στὸν Παρνασσό ξεπερνοῦν τὰ δέκα ἑπτὰ (17). Ἀλλὰ καὶ κάθε γωνιὰ τῆς ἡρωϊκῆς αὐτῆς γῆς τῆς Φωκίδας ἔχει κατάλληλα τραγουδηθεῖ, ὅπως καὶ κάθε ἥρωας - καὶ δὲν εἶναι καθόλου λίγοι αὐτοί - ἀλλὰ καὶ κάθε ἐκδήλωση.

Τό Δημοτικὸ Τραγούδι τῆς περιοχῆς αὐτῆς, πλουσιώτατο ἀπὸ κάθε πλευρά καὶ ἂν ἐξετασθεῖ, θά μπορούσε νὰ ἀποτελέσει ξεχωριστό θέμα γιὰ σπουδῇ.

Αὐτό, μέ λίγα λόγια πολὺ ἀδρά, εἶναι τό δημοτικὸ τραγούδι. Σήμερα βρίσκεται σέ φανερὴ κάμψη. Ἔχει γίνει δυστυχῶς παραδοσιακὸ εἶδος. Τῇ θέσῃ του ἔχει τό λαϊκὸ ἀστικὸ πού ἡ διαδικασία τῆς γενέσεώς του μπορεῖ νὰ εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ κείνη τοῦ Δημοτικοῦ, βρίσκει ὁμως καθολικὴ ἀποδοχὴ στίς λαϊκὲς μάζες καὶ αὐτό τό καθιστᾷ ἀναμφισβήτητο ἀντικείμενο τῆς σύγχρονης λαογραφικῆς ἔρευνας.

Πολλοὶ θέλουν νὰ πιστεύουν ὅτι τό Δημοτικὸ Τραγούδι τελείωσε, ξόφλησε. Τό στηρίζουν αὐτό στὸ γεγονὸς ὅτι οἱ τελευταῖες γενιές πού γεννήθηκαν στὰ ἀστικά κέντρα καὶ μεγάλωσαν ἐκεῖ δὲν γνώρισαν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀγάπησαν, τό Δημοτικὸ Τραγούδι. Καὶ δὲν τό ἀγάπησαν γιατί δὲν τό γνώρισαν. Ἰκανοποιεῖται ὁ νέος μέ τό νὰ διαβάζει καὶ νὰ ἀπαγγέλει ποιήματα - καὶ τοῦτα τὰ τελευταῖα ὁ Θεὸς νὰ τὰ κάνει ποιήματα - ξένα καὶ πολλές φορές ἀκαταλαβίστικα καὶ ἀγνοεῖ ἐντελῶς, οὔτε κἂν ὑποπτεύεται τὰ λαμπρότερα διαμάντια τῆς Δημοτικῆς Μούσας.

Στίς δύσκολες μέρες, στὴ μεγάλη καὶ ἱστορικὴ αὐτὴ περίοδο πού περνάει τό Ἔθνος μας, θά μπορέσει νὰ κρατηθεῖ ψηλά μόνο ἂν μπορέσει νὰ ἀντλήσει δυνάμεις ἀπ' τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό. Μὴν περιμένεις νὰ σοῦ δώσουν οἱ ἄλλοι αὐτό πού δὲν μποροῦν νὰ σοῦ δώσουν. Καὶ πηγὴ ἀνεξάντλητη εἶναι ἡ παράδοσις καὶ εἰδικότερα τό Δημοτικὸ Τραγούδι, τό ὁποῖο εἶναι, ὅπως εἴπαμε, τό πιό γνήσιο γέννημα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, «λουλούδι θρεμμένο μέσ τό αἷμα καὶ ποτισμένο μέ τὰ δάκρυα καὶ τὸν ἰδρώτα του», ὅπως λέει ἡ Γεωργία Ταρσοῦλη.

Ἐλάχιστα μέινανε τὰ πανηγύρια πού γίνονται. Καὶ σ' αὐτὰ ἀντί ν' ἀκούγεται τό γλυκόλαλο κλαρίνο, τό μελωδικώτατο βιολί, σα-

ντούρι κ.λπ., ἀκούγεται ἡχορύπανση μέ πάρα πολλά ντεσιμπέλ. Σέ κεῖνα τὰ πανηγύρια πού ἡ σημερινή κουλτούρα τὰ λέει ὑποτιμητικά «λαϊκά», συμμετεῖχε καί γιόρταζε ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ. Στὴ σημερινὰ ὑποφέρει τό αὐτί. Καί ἀντί νά προσπαθήσουμε νά γιαιτρέψουμε τό κακό, καταπίνουμε λαίμαργα τὴν... «πρόοδο», τὴν κουλτούρα ντέ, ἀφήνοντας τό ἁλώνι ὅπου τό χοροστάσι καί μπαίνουμε στή... ντίσκο μέ ὅλα τὰ γνωστά ἐπακόλουθα.

Στὴν περιοχὴ μας τό Δημοτικὸ Τραγούδι ὑπηρετήσαν πολλοὶ μουσικοὶ μέ τό κλαρίνο τους, τό βιολί τους, τό σαντούρι τους, τὸν ταμπουρά τους κ.ἄ., μὰ ἰδιαίτερη φυσιογνωμία ἦταν ὁ Σαμούρης - ὁ Ἀγαπητός - ἀπ' τὴν Ἀγ. Εὐθυμία, γιατί ἡ γλυκύτητα τοῦ κλαρίνου του δέν περιγράφεται.

Ἐπίσης πολλοὶ οἱ τραγουδιστές καί οἱ τραγουδίστριες καί ἰδιαίτερα ὁ Ἄνδρ. Τσαούσης ἀπ' τὴν Λιλαία καί ὁ δικός μας Στάθης Κάβουρας, ἀπ' τίς Κολοβάτες γιὰ τὸν ὁποῖο διοργανώθηκε ἡ ἀποψινὴ βραδυά, γιὰ νά τιμηθεῖ ἀπ' τὸν Δῆμο Ἀμφίσσης. Ἐμεῖς τοῦ εὐχόμεσθε ὅλα του τὰ χρόνια νά εἶναι τυχερά.

Ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς νέους μας θέλω νά τοὺς τονίσω ὅτι ΔΕΝ εἶμαι κατὰ τῆς προόδου καί θά χαιρόμουνανὰ τοὺς βλέπω νά ἀγκαλιάζουν τὴν πρόοδο - τὴ σωστὴ πρόοδο - καί νά προχωροῦν, νά πετᾶνε, ἀλλὰ νά μὴν ἀρνοῦνται τὴν παράδοση, τίς ρίζες του δηλαδή, γιατί τότε ὁ ἄνεμος, ἀπ' ὅπου κι ἂν φυσήξει αὐτός, θά τοὺς πετάξει μακριά.

Ὅμως τό Δημ. Τραγούδι οὔτε χάθηκε, οὔτε θά χαθεῖ. Μπορεῖ νά μὴν ὑπάρχουν σήμερα κλεφταρματωλοὶ γιὰ νά γίνουν τραγούδια. Ὑπάρχει ὅμως ἡ γέννηση, ὁ γάμος, ὁ θάνατος καί θά ὑπάρχουν νανουρίσματα, νυφιάτικα τραγούδια, ἀλλὰ καί μοιρολόγια, τὰ ὁποῖα θά ἐξακολουθήσουν νά ζοῦν. Μπορεῖ νά ἀλλάξουν λίγο τὴ μορφή τους, ἀλλὰ θά ξαναμποῦν σέ καινούργια καλούπια καί θά συνεχίσουν, γιατί ἔχουν μπεῖ στό πετσί τοῦ λαοῦ μας καί κυκλοφοροῦν μαζί μέ τό αἷμα μέσα στίς φλέβες του.

Τὴ λαϊκὴ μας ποίηση μελέτησαν καί θαυμάτησαν πολλοὶ συγγραφεῖς, ποιητές, λογογράφοι καί αἰσθητικοὶ Ἕλληνες καί ξένοι, ὅπως πῶ πάνω εἶπαμε. Ὅλοι τους βεβαιώνουν ὅτι ἡ ἐπιρροή τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος εἶναι χειροπιαστὴ καί ὅλοι μιλᾶνε γιὰ τὴν ἐνότητά πού παρουσιάζουν ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα κι ἀπὸ τὸν Εὐξεινο μέχρι τὴν Κύπρο.

«Τὰ τραγούδια στὴ λαϊκὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα πού ἀντιλαλοῦν σή-

μερα στά χωριά τοῦ Παρνασσοῦ καί στίς σπηλιές τοῦ Ἐλικῶνα, δέν θά εἶναι, πιστεύω, ἀνάξια νά συγκριθοῦν μέ τά ἐξαίσιμα ποιήματα τῆς Ἀρχαιότητος», μᾶς λέει ὁ παλιότερος περιηγητής πού γύρισε τήν Ἑλλάδα τό 1676, ὁ Γάλλος Γκιλετιέρ (L. Guillitière).

Ἀλλά...

«Εἶπαμε πολλά καί σώνει
Κι ἄς λαλήσει κι ἄλλο ἀηδόνι»

καί

«Ἦλθε ἡ ὥρα κι ἡ στίγμή
τό στόμα μου νά κλείσω
καί στήν καλή παρέα μου
καλή νυχτιά ν' ἀφήσω».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐγκυκλοπαίδεια «Δομή».

Μεγάλη Ἀμερικανική Ἐγκυκλοπαίδεια .

Κ. Ρωμαίου: «Λαογραφική Γεωγραφία».

Κλαύδιου Φωριέλ: «Ἑλληνικά Δημοτικά Τραγούδια», ἔκδ. Νίκα.

Ν.Γ. Πολίτου: «Ἐκλογές ἀπ' τά Δημοτ. Τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ».

— «Κλέφτικα Δημοτικά Τραγούδια», ἔκδ. Πέλλα.

Εἰρήνης Σπαδωνίδου: Τά τραγούδια τῆς Ἀγόριανης».

Πέτρου Σπαδωνίδου: «Οἱ Κλεφταρματωλοί καί τά τραγούδια του», ἔκδ.

Δίφρος.

Ἄγι Θέρου: «Τραγούδια τῶν Ἑλλήνων».

Φώτη Παίξου: «Δημοτικά Τραγούδια τῆς Ἐλευθεριανῆς».

Γεωργίας Ταρσούλη: «Μωραϊτικά τραγούδια», ἔκδ. Ἐστία.

Ζάχου Ξηροτύρη: «Τό Δημοτικό Τραγούδι στίς ἐκδηλώσεις τοῦ λαοῦ», 1986.

— «Τραγούδια τῆς Ρούμελης», 1991.

Κων. Μάρκου: «Δημοτικά Τραγούδια Κονιάκου Δωρίδος».

Θεοδ. Νήμα: «Δημοτικά Τραγούδια τῆς Θεσσαλίας».

Τυμφορητοῦ: «Ἡ Δημοτική μας ποίηση».

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

ΕΥΘΥΜΙΟΥ Ν. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΜΦΙΚΤΥΟΝΙΕΣ

Δίγλωσση ἔκδοση Ἑλληνική - Ἀγγλική
ΛΑΜΙΑ 2005

Τοῦ Ἀλέκου Βασιλείου

Ὁ Δῆμος Λαμιέων κυκλοφόρησε σέ πολυτελῆ ἔκδοση - ὅπως ἄλλωστε ταίριαζε γιὰ τό περιεχόμενό του - τό ἐξαίρετο βιβλίο «ΑΜΦΙΚΤΥΟΝΙΕΣ», τοῦ φίλου μου Δάσκαλου - Δημοσιογράφου Εὐθύμιου Ν. Χριστόπουλου.

Εἶναι μιὰ δίγλωσση ἔκδοση Ἑλληνική - Ἀγγλική, πού ἱστορεῖ ἀπλά, εὐληπτα καί χωρίς περιττολογίες τή λειτουργία, σημασία, ἀξία καί προσφορά τῆς Πυλαίας.

Μέ τρόπο συνοπτικό καί κατατοπιστικό, μέ δυνατή πληρότητα, παραστατικά καί ἐκλαίκευμένα, ὁ συγγραφέας παρέχει ἄγνωστες καί συγκεκριμένες πληροφορίες γιὰ τίς Ἀμφικτυονίες, μέ ἐπιτυχημένη διάταξη τῆς ὕλης καί ἀπαραίτητα στοιχεῖα.

Ἡ ἱστορική καταγραφή γίνεται κατά τρόπο ἐπαγωγικό καί συστηματική ταξινόμηση.

Ὁ συγγραφέας ἀρχίζει τήν ἱστορήσή του μέ τήν ἀναγκαιότητα τῆς ἱδρύσεως καί λειτουργίας τῶν Ἀμφικτυονιῶν καί τήν καταγραφή τῶν ἀρμοδιοτήτων τους, στεκόμενος ἰδιαίτερα στή σημαντικότερη αὐτῶν, ἐκείνη τῆς Πυλαίας Δήμητρας, στήν Ἀνθήλη.

Στή συνέχεια καί γιὰ τήν πληρότητα τῆς συγγραφῆς παραθέτει τοὺς Ὕμνους πρὸς τόν Δία, τή Δήμητρα καί τήν Ἑστία πού προτάσσονταν κάθε συνεδρίασης, καθὼς καί Ἀμφικτυονικό Νόμο, στέκεται στήν παράθεση τῶν τριῶν Ἱερῶν Πολέμων καί φτάνει στό τέλος τῶν Ἀμφικτυονικῶν Συνεδρίων τῆς Πυλαίας Δήμητρας.

Ἐπιχειρώντας νά πλαισιώσει στή συνέχεια τόν ἱστορικό χώρο τῆς πρώτης καί ξεχωριστῆς Ἀμφικτυονίας, προβαίνει σέ μιὰ γενικότερη ἀναδρομή στή Φθία, στήν Ἑλλάδα, στοὺς Ἑλληνες καί στή

Λαμία, μέ τήν παράθεση τῆς ἐρμηνευτικῆς σημασίας τῶν ἴδιων τῶν λέξεων, σύμφωνα μέ τόν ἀποκαλυφθέντα κώδικα τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ ἀλφαβήτου, πού οὐσιαστικά δικαιώνει τό γεγονός ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δέν ἐπέλεγαν τυχαῖα ὀνομασίες γιά τή δημιουργία λέξεων, ἀλλά μέ βαθύτερη σημασία τῶν ἐννοιῶν τους.

Δέν παραλείπει νά τονίσει ἰδιαίτερα καί τήν προσφορά τῶν Λαμιέων Δικαστῶν, στά Ἀμφικτυονικά Συνέδρια, ὁ ρόλος καί ἡ συμμετοχή τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν καθοριστικά.

Τέλος, ὁ συγγραφέας, γιά πρώτη φορά, φέρνει στό φῶς τῆς δημοσιότητας τήν ἀποκάλυψη ὅτι ἡ λειτουργία τῆς σημερινῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης μέ τό Σύνταγμά της, στηρίζεται ἀπόλυτα στή λειτουργία τῶν Ἀμφικτυονικῶν Συνεδρίων, παραθέτοντας συγκριτικά βασικές Ἀρχές τοῦ Εὐρωσυντάγματος, οἱ ὁποῖες καταφανέστατα εἶναι ὅμοιες ἐκείνων τῶν Ἀμφικτυονικῶν Ἀρχῶν, ὡς συνέχειά τους, κατ' ἀντιγραφή.

Χωρίς περιττολογία, σύντομα, μεστά καί συγκεκριμένα παρέχει μιά πλήρη εἰκόνα τῆς λειτουργίας, τῆς σημασίας καί τῆς προσφορᾶς τῶν Ἀμφικτυονικῶν Συνεδρίων.

Δίκαια, λοιπόν, ὁ Δῆμος Λαμιέων δέχτηκε τήν δωρεάν πνευματική προσφορά τοῦ Εὐθύμιου Χριστόπουλου καί τό ἐξέδωσε σέ ἐξαίρετη μετάφραση στά Ἀγγλικά καί ἄριστη ἐκτύπωση.

Ὡς ἀπλός ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων συγχαίρω θερμά τόσο τόν συγγραφέα, ὅσο καί τόν Δήμαρχο Λαμιέων, πού μέ τήν ἐκδοση αὐτή μᾶς κάνουν νά νοιώθουμε περισσότερο ὑπερήφανοι γιά τήν καταγωγή μας.

Ἕνα μοναδικό βιβλίο γιά τόν τόπο μας

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΦΩΚΙΑΔΑΣ

Τάσου Μ. Φιλιππόπουλου, τ. Σχολικοῦ Συμβούλου

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ - ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ - ΡΩΜΑΪΚΑ -

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ - ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

Μέ μεγάλη μας χαρά καί ἱκανοποίηση καλωσορίσαμε τό πολυσέλιδο βιβλίο «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΦΩΚΙΑΔΑΣ» τοῦ συμπατριώτη μας ἐκπαιδευτικοῦ καί συγγραφέα κ. Τάσου Φιλιππόπουλου, τό ὁποῖο, καλαίσθητο καί μέ πλούσια βιβλιογραφία καί εἰκονογράφη-

ση, ἐνδιαφέρει ὄχι μόνο τοὺς Δωριεῖς, τοὺς Φωκιδεῖς καὶ τοὺς Στεροελλαδίτες, ἀλλὰ καὶ κάθε φιλομαθῇ ἀναγνώστη.

Μέσα ἀπὸ τίς 576 σελίδες τοῦ μοναδικοῦ γιὰ τὴν ὀλοκληρωμένη σπουδῇ τῆς Ἱστορίας τῆς Φωκίδας βιβλίου, «τά» ἱστορικά γεγονότα καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ φιλελεύθερου καὶ ἡρωικοῦ λαοῦ τῆς, ποὺ ἀγωνίστηκε γιὰ δημιουργία, ἐπιβίωση καὶ ἐξέλιξη, ἔχοντας ὡς κέντρα τοῦ τὴν Ἀμφισσα, τοὺς Δελφούς καὶ γιὰ πολλοὺς αἰῶνες τὴ Ναύπακτο, διερευνήθηκαν, μελετήθηκαν καὶ ἀναφέρονται, μαζί μέ πολιτικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά, λαογραφικά καὶ ποικίλα ἄλλα στοιχεῖα, κατὰνεμημένα σέ τρία μεγάλα μέρη, ὑποδιαιρούμενα σέ κεφάλαια καὶ ἐνότητες, ὡς ἐξῆς:

Στό πρῶτο μέρος (κεφάλαια 10, σελίδες 145) ἐξετάζεται ἡ μυθική καὶ ἀρχαία Φωκίδα καὶ γίνεται ἡ γνωριμία μέ τίς πόλεις τῆς Ἑσπερίας καὶ Ὀπουντίας Λοκρίδας καὶ τῶν Ἐπιζεφύριων Λοκρῶν. Ἀκολουθοῦν τά κεφάλαια γιὰ τὴν κάθοδο τῶν Δωριέων, γιὰ τίς τοπικές ἐορτές - τελετές κι ἀγῶνες, γιὰ τοὺς «ιεροὺς» κι ἄλλους πολέμους καὶ τελειώνει τό πρῶτο μέρος μέ ἀναφορά στήν Ἑλληνιστική ἐποχή, στίς Συμπολιτεῖες καὶ στίς συγκρούσεις τους μέ τοὺς Ρωμαίους.

Τό δεύτερο μέρος (κεφάλαια 7, σελίδες 80) ἀναφέρεται στή Ρωμαιοκρατία καὶ στήν ἐπικράτηση τοῦ χριστιανισμοῦ στή Φωκίδα, στοὺς ναοὺς καὶ τά μοναστήρια τῆς, στά κάστρα καὶ τά τείχη τῆς, στή Φωκίδα κατὰ τά Βυζαντινά χρόνια, κατὰ τὴ φραγκοκρατία καὶ τὴν καταλανοκρατία καὶ τελειώνει μέ τὴν ἐμφάνιση τῶν Τούρκων στά Σάλωνα.

Τό τρίτο μέρος (κεφάλαια 10, σελίδες 235) ἀναφέρεται λεπτομερέστερα στά νεότερα χρόνια τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς φωκικῆς ἱστορίας (1453 μέχρι τόν 20ό αἰῶνα) κι ἐξετάζεται ἡ Φωκίδα κατὰ τὴν τουρκοκρατία, οἱ ἐξεγέρσεις τῆς, ἡ βενετοκρατία, οἱ δοκιμασίες τῆς καὶ ἡ γενική κατάστασή τῆς κατὰ τόν 18ο αἰῶνα. Στή συνέχεια γίνεται ἀναφορά στά προεπαναστατικά κινήματα καὶ στοὺς κλεφταρματολούς, στά γεγονότα τῆς ἐπανάστασης, στοὺς ἀγωνιστές τοῦ Εἰκοσιένα ἀπὸ τὴ Φωκίδα, στοὺς Φωκεῖς ποὺ συμμετείχαν στή διακυβέρνηση τῆς χώρας καὶ ὀλοκληρώνεται τό τρίτο μέρος μέ γενική ἐπισκόπηση τῆς Φωκίδας κατὰ τόν 20ό αἰῶνα (πολιτικά καὶ πολεμικά γεγονότα, γεωμορφολογία, διοικητική διαίρεση καὶ δημογραφικά στοιχεῖα, ἐκπαίδευση καὶ μαθητικός πληθυσμός, προσωπικότητες τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἀπὸ τὴ Φωκίδα, μουσεῖα

καί πολιτιστικά κέντρα κι ἄλλα ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιά τή μελέτη τῆς τοπικῆς ἱστορίας!

Γνωρίζοντας καί ἀπό ἄλλες ἐπιτυχεῖς ἐκδόσεις τοῦ συγγραφέα τίς ἱκανότητές του στόν τομέα τῶν ἱστορικο- λαογραφικῶν διερευνήσεων καί μελετῶν, ἐκφράζουμε ἀπό καρδιᾶς τά θερμά μας συγχαρητήρια πρὸς τόν ἀγαπητό συμπατριώτη μας Τάσο Φιλιππόπουλο, ὁ ὁποῖος μόχθησε ἐρευνώντας πολλές κι ἔγκυρες πηγές, γιά νά μᾶς παραδώσει ἓνα πολύτιμο ἱστορικό ἔργο γιά τή Φωκίδα, τό ὁποῖο μπορεῖ νά προβληθεῖ ὡς πρότυπο συγγραφῆς τοπικῆς ἱστορίας μέ σφαιρική μορφή, περιεκτικότητα, ἐρευνητική διαδικασία καί πληρότητα. Καί τοῦ εὐχόμαστε νά παραγάγει κι ἄλλα ἔργα ἱστορικά καί ἐρευνητικά, καθόσον καί οἱ πνευματικές του δυνάμεις εἶναι ἐξασκημένες καί ἡ διάνοιά του ἰσχυρά.

Δ.Ν. Παπαθανασόπουλος
Φιλόλογος - τ. Λυκειάρχης

ΝΕΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ἡ Ἐταιρεία μας παρέστη σ' ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς Νομαρχιακῆς καί Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως, ἀλλά καί σ' αὐτές τῶν πολιτιστικῶν καί ἄλλων ὀργανώσεων, στίς ὁποῖες κλήθηκε.

Στίς 29 Ἰανουαρίου ἐγίνε ἡ Γενική Συνέλευση τῶν Μελῶν τῆς Ἐταιρείας, στό Π.Κ. Ἀμφίσσης, καί ἡ κοπή τῆς βασιλόπιτας. Στὴν ἐκδήλωση αὐτὴ παραβρέθηκαν οἱ ἀρχές ὅλες ἀλλά καί πολύ ἐκλεκτοὶ φίλοι. Ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ Δ.Σ. τῆς Ε.Φ.Μ. ἐγίνε ἀπ' τὸν Πρόεδρό της καί ἔχει ὡς παρακάτω:

ΔΙΑ ΤΟ 2005

Ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ Δ.Σ. τῆς Ε.Φ.Μ. γιὰ τὸ ἔργο καί τὴν δραστηριότητά της στό χρόνο πού μᾶς ἔφυγε, δηλαδή τὸ 2005, γιὰ τὴν ἐνημέρωση τῶν ἐταίρων, ἀλλά καί τῆς ὑπόλοιπης κοινωνίας, πού ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ κοινά, ἔχει ὡς παρακάτω:

Καίτοι τὸ Λ.Μ.Φ. ἀκόμα βρίσκεται ἀποθηκευμένο καί μάλιστα ὄχι μέ τὸν καταλληλότερο τρόπο, περιμένοντας τὴν τελειοποίηση τοῦ κτιρίου ὅπου ὁ Δῆμος Ἀμφίσσης ἀποφάσισε νὰ τὸ στεγάσει, μαζί μέ τὴν μεγάλη συλλογὴ τοῦ ἀγαπητοῦ μας Δ. Σανιδᾶ, ἐμεῖς συνεχίσαμε τὴ δραστηριότητά μας στοὺς ὑπόλοιπους τομεῖς.

Τὸ περιοδικό μας, τὸ «ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ», συνεχίζει σταθερὰ τὴν ἐκδόσή του. Ἐφθασε αἰσίως τίς 5.516 σελίδες στὰ 28 χρόνια παρουσίας του καί προσφορᾶς του. Ἀντὶ ἄλλων κρίσεων, διαβάζω ἐπιστολὴ τοῦ Νίκου Ἀνώγη, Λογοτέχνη καί Κριτικοῦ:

«Πολλές φορές μέσα ἀπ' τὸ ἀπλό καί τὸ λιτό προβάλλει τὸ πολὺ καί καλὸ. Εἶναι ἡ πρώτη σκέψη πού κάνει ὁ καθένας ὅταν παίρνει στὰ χέρια του τὸ περιοδικό «Σελίδες ἀπ' τῆ Φωκίδα».

Στὸ 1140 τεύχος ἡ θεματολογία καί ἡ ποιοτικὴ πνευματικὴ κατάρτιση τῶν συνεργατῶν, καταδεικνύουν πῶς τὸ περιοδικό καί στὴ Φωκίδα γενικότερα, γίνεται μιά προσεκτικὴ κι ἀξιόλογη δουλειά.

Τὰ θέματα τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος ἀποθησαυρίζουν στιγμές ἀπὸ τὴν ἱστορία, τὴ λαογραφία, τὴ λογοτεχνία, τὴν παράδοση, τὰ ἔθνη καί τὰ ἔθιμα τῶν κατοίκων.

Οἱ Σελίδες μᾶς καλοῦν νά θυμηθοῦμε τό παρελθόν καί νά προ-
τοιμαστοῦμε γιά τό μέλλον.

Οἱ ὑπεύθυνοι ἐργάζονται μέ ἐνδιαφέρον καί ἡ προσφορά τους
φαίνεται καί ἀναγνωρίζεται ἀπό τοὺς εἰδικούς καί ἀπό τοὺς
ἀπλοὺς ἀναγνώστες.

Ἡ διαπίστωση αὐτὴ μᾶς ὑποχρεώνει νά τοὺς θαυμάσουμε καί
νά τοὺς συγχαροῦμε.

Ν. Ἀνώγης, 31-8-05»

Δυστυχῶς ὅμως διαπιστώνουμε ὅτι ὁ ἀριθμός τῶν συνδρο-
μητῶν πού τό ζήτησαν, μέ ὑπογραφή τους, νά γίνουν ἀποδέκτες,
πληρώνοντας τό πενιχρότατο ποσό, τό συμβολικό, τῶν 15 € τό χρό-
νο, δέν τίμησαν τὴν ὑπογραφή τους καί γι' αὐτό ἡ Ἐταιρεία ἀνα-
γκάστηκε νά διακόψει τὴν ἀποστολὴ ἔπειτα ἀπὸ ἀρκετές προειδο-
ποιήσεις.

Κανένας μας δέν ἰσχυρίστηκε ὅτι εἰναιτέλειο. Ἀπεναντίας πι-
στεύουμε ὅτι θά μπορούσαμε νά κάνουμε περισσότερα γι' αὐτό, ἂν
εἶχαμε καί τὴ βοήθεια, κυρίως τῶν Φωκίων, ὅχι μόνο τὴν οἰκονομι-
κὴ ἀλλὰ προπαντὸς τὴν ἠθικὴ καί πνευματικὴ.

Ἐμεῖς θά συνεχίσουμε τὴν προσπάθειά μας.

Γιὰ συντομία χρόνου σᾶς γνωρίζω ἐγὼ τὴν οἰκονομικὴ μας κα-
τάσταση, ὅπως αὐτὴ ἀναφέρεται στὴν ἔκθεση τῆς Ε.Ε.:

α'. Πραγματοποιηθέντα ἔσοδα	13.141, 19 €
β'. Πραγματοποιηθέντα ἔξοδα	2.819, 79 €
γ'. Ὑπόλοιπον εἰς νέα χρῆσιν	10.321, 40 €

δ'. Ὅλες οἱ οἰκονομικὲς πράξεις ἔγιναν μέ τίς προβλεπόμενες
ἀποδείξεις καί ἐντάλματα πληρωμῶν καί νομότυπα, καί

ε'. Τό ὑπόλοιπο εἶναι κατατεθειμένο στὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα,
ὅπως τό Καταστατικὸ μας καί ἡ σχετικὴ ἀπόφαση τῆς Γ.Σ. ὀρίζουν.

Ὁ ἀριθμός τῶν βιβλίων τῆς Βιβλιοθήκης μας ἔφθασε τὰ 852 βι-
βλία καί κατὰ τό 2005 εἶχαμε εἰσαγωγή μόνο 25.

Λοιπές δραστηριότητες

α'. Στίς 6 Φεβρ. 2005 ἔγινε ἡ Γ.Σ. τῶν μελῶν μας καί ἡ κοπὴ
τῆς πίτας, ἀλλὰ καί οἱ ἀρχαιρεσίες.

β'. Στίς 23 Μαρτ. 2005 στό Μοναστήρι τοῦ Προφ. Ἡλία συνε-
όρτασε τὴν ἑναρξὴ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ '21 μέ τοὺς λοιποὺς φί-
λους, ὅπως τὸν Δῆμο Δελφῶν κ.ἄ.

γ'. Παρέστημεν στήν κοπή τῆς πίτας τοῦ Δήμου Ἀμφίσσης καί στίς ἐορταστικές ἐκδηλώσεις του γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Ἀμφίσσης καί τοῦ Κάστρου της στίς 10-4-2005.

– Στίς ἐκδηλώσεις πού ἔκανε γιά τήν παραπάνω ἐπέτειο, ὁ Σύλλογος τῶν Ἀπανταχοῦ Ἀμφισσέων τά Σάλωνα στό Π.Κ.Ρ.

– Στίς ἐκδηλώσεις τοῦ Βουλευτοῦ μας στούς Δελφούς.

– Στίς ἐκδηλώσεις γιά τήν ἐπέτειο τοῦ Χανιοῦ τῆς Γραβιάς.

– Ἐπίσης στίς ἐκδηλώσεις τοῦ Δήμου Γαλαξειδίου πού ἔκανε στά Πεντεόρια, στίς ὁποῖες μίλησε καί ὁ Γραμματέας μας κ. Δημ. Σανιδᾶς.

– Στίς ἐκδηλώσεις τοῦ Δήμου Ἀμφίσσης πρῶτα γιά τοὺς κατοίκους της πού προέρχονται ἀπ' τή Μ. Ἀσία καί δεύτερον γιά νά τιμήσει τόν Λαϊκό Τραγουδιστή Στάθη Κάββουρα. Σ' αὐτή τήν ἐκδήλωση ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας μας κλήθηκε νά ὁμιλήσει μέ θέμα «Η ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΜΦΙΣΣΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ».

– Στίς ἐκδηλώσεις τοῦ Δήμου Γαλαξειδίου πού ἔγιναν ἐκεῖ, στίς 3 Δεκ., μέ θέμα «ΦΩΚΙΔΑ - ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ».

– Στίς 14 Νοεμ. ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας μας κλήθηκε ἀπό τήν Ὁμοσπονδία Συλλόγων Παρνασσίδος νά μιλήσει στό Πνευματικό Κέντρο Ρουμελιωτῶν στήν Ἀθήνα, μέ θέμα «Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ Ι. ΚΛΗΡΟΥ ΤΗΣ ΦΩΚΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΕΓΕΡΣΙΑ ΤΟΥ 1821».

Σ' αὐτή τήν ἐκδήλωση ἡ σύνθεση τοῦ ἀκροατηρίου ἦταν ὑψηλοῦ ἐπιπέδου, κάτι πού ἱκανοποίησε τοὺς πάντες. Ἀπουσίαζε δυστυχῶς μόνο ἡ Ἱ. Μητρόπολις Φωκίδος καί δέν ξέρω τό γιατί, ἐνῶ ἡ Ἀρχιεπισκοπή ἔδωσε τό «παρών» της, μέ τόν τρόπο της.

– Στίς 23 Σεπτ. 2005, ἡ Ἑταιρεία μας συμμετέχουσα στά ΦΩΚΙΚΑ τοῦ Δήμου Ἀμφίσσης, στέριωσε, στήν αἴθουσα ΚΟΡΔΩΝΗ τοῦ Π. Κ. Ἀμφίσσης Ἑκθεση τοῦ «Φωκικοῦ Τύπου», κατά τήν ὁποία ἐξετέθησαν ὅλοι οἱ τίτλοι τῶν ἐφημερίδων καί περιοδικῶν πού ἀφοροῦν τῇ Φωκίδα, ἀπό τήν ἀνεξαρτησία μας μέχρι σήμερα, γεγονός πού στούς διανοούμενους ἔκανε αἴσθηση.

Τό Φθινοπωρο ὁμως πού μᾶς πέρασε, ὁ Δῆμος μᾶς πῆρε ἀπ' τήν πρῶνΗ Κλινική Καρανάσου, στήν ὁποία εἴχαμε τόσο καιρό βολευτεῖ, γιατί ἤθελε νά κάνει ἀνακαίνιση καί μετατροπή τοῦ κτιρίου καί ἔτσι ἀναγκαστήκαμε ἐκεῖνα τά ἐκθέματα πού δέν εἴχαν φόβο νά χαλάσουν ἢ νά φαγωθοῦν ἀπό ποντίκια νά τά στιβάξουμε στό κτίριο τῶν Παλ. Σφαγείων, τά δέ ὑπόλοιπα, μαζί μέ τά κάθε εἶδους χαρτικά, πού ἔφθαναν τά 300 χαρτοκιβώτια, νά τά συσκευάσουμε

μόνοι μας και νά τά μεταφέρουμε στό Κληροδότημα Κονιάκου, όπου και τά Γραφεία μας πλέον.

Πρίν τελειώσω, θέλω νά εύχαριστήσω από καρδιάς

– Πρώτα τήν εύεργετιδά μας S&B Βιομηχανικά Όρυκτά Α.Ε. για τή μεγάλη της ένίσχυση για μιά χρονιά ακόμα.

– Τή ΔΕΛΦΟΙ - ΔΙΣΤΟΜΟΝ ΑΜΕ επίσης για τήν ένίσχυσή της και τή συμπαράστασή της στό έργο μας.

Και τίς δύο αυτές Μεταλλευτικές Εταιρείες παρακαλούμε για τή συνέχιση τής βοήθειάς τους.

– Τόν Δήμο Άμφισσης και ιδιαίτερα τόν Δήμαρχο κ. Φουσέκη για τή συμπαράστασή του και τήν διάθεση τής αίθουσας αυτής, αλλά και τό προσωπικό πού τήν υπηρετεί και έχει δείξει τήν αγάπη του για μās.

– Ακόμα όλους όσους μās βοήθησαν και μέ όποιονδήποτε τρόπο στό δύσκολο έργο πού έχουμε αναλάβει.

Επίσης όλους εσās πού βρίσκεσθε σήμερα κοντά μας για νά γιορτάσουμε μαζί τόν έρχομό του Καινούργιου Χρόνου και εύχόμαστε στόν καθένα σας και στίς οικογένειές σας, στην Άμφισσα, τή Φωκίδα, αλλά και στην Ελλάδα μας τό ΚΑΛΟΤΥΧΗ.

Για τήν οικονομική ένίσχυση τής Εταιρείας μας οί παρακάτω φίλοι προσέφεραν τά αντίστοιχα ποσά. Η Εταιρεία μας τούς εύχαριστεί θερμά όλους.

1. Η S&B	2.500 €
2. Ανώνυμη, Άμφισσα	20 €
Είς μνήμην του συζύγου της	
3. Παναγ. Τσακνιάς, Καστέλλια	
Είς μνήμην Χρ. Κανελοπούλου	40 €
4. Σαράντης Γεώργ., Έλαιών	
Είς μνήμην διδασκάλου του Νικ. Οικονόμου	35 €
5. Ανώνυμος	20 €
6. Κασούτας Μιχ., Ίτέα	40 €
7. Μπράτσος Ανδρέας, Άμφισσα	10 €
8. Κουτσοκλένης Γ., Έλαιών	
Είς μνήμην φίλου του Εύθ. Δρόλαπα	40 €
9. ΔΕΛΦΟΙ - ΔΙΣΤΟΜΟΝ ΑΜΕ	1.250 €

Απαγορεύεται ή μερική ή όλική αναπαραγωγή τών κειμένων, ή αναδημοσίευση, ή αποθήκευση σε οποιοδήποτε σύστημα ήλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοαντιγραφικό καί δέ μεταβιβάζεται σε καμιά μορφή καί μέ κανένα τρόπο κείμενο, χωρίς προηγούμενη έγγραφη άδεια του συγγραφέα ή του περιοδικού.

ISSN 1105-6215